

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**TOPLUMSAL HAYATLA İLGİLİ
SUNDUĞU MESAJLAR AÇISINDAN
NUR SURESİ**

Emine ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ-2019**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**TOPLUMSAL HAYATLA İLGİLİ
SUNDUĞU MESAJLAR AÇISINDAN
NUR SURESİ**

**DANIŞMAN : Prof. Dr. Zekeriya PAK
JÜRİ : Prof. Dr. Şehmus DEMİR
JÜRİ : Doç. Dr. Fatih TİYEK**

Emine ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ-2019**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TOPLUMSAL HAYATLA İLGİLİ SUNDUĞU
MESAJLAR AÇISINDAN NUR SURESİ**

Emine ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez/...../..... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Zekeriya PAK
BAŞKAN

Prof. Dr. Şehmus DEMİR
ÜYE

Doç. Dr. Fatih TİYEK
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TOPLUMSAL HAYATLA İLGİLİ SUNDUĞU
MESAJLAR AÇISINDAN NUR SURESİ**

Emine ÇELİK

Danışman : Prof. Dr. Zekeriya PAK

Yıl : 2019, Sayfa: 71+V

Jüri : Prof. Dr. Zekeriya PAK (Başkan)
: Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Üye)
: Doç. Dr. Fatih TİYEK (Üye)

Din, inanmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Ortaya koyduğu kural ve hükümlerle gündelik yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Tanımından da yola çıkıldığında görülür ki din, inananlarına bir yaşam biçimi, dünya görüşü sunarak toplumsal oluşumların şekillenmesinde ve değişimlerinde etkin bir rol oynamaktadır. İnsan, tarihin hiçbir döneminde tek olmamış ve içinde yetiştiği toplum tarafından biçimlendirilmiştir. Aile kurumu, ilk insan Hz. Adem'den itibaren teşekkül etmeye başlamıştır. Bir arada yaşamın kaçınılmaz bir sonucu ise kişilerin, diğerleriyle ilişkisini düzenleyen birtakım kuralların bulunma zorunluluğudur. Bu sebeple İslam dini de ilk vahyin nüzulundan itibaren, tebliğcisi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) söz ve uygulamalarıyla inananlarına bireysel ve toplumsal alanlarda uymaları gereken kurallar öngörmüş ve bir yaşam biçimi ortaya koymuştur.

Kur'an-ı Kerim'de, insanlar arasındaki münasebetleri düzenleyen ayetlere bakıldığında bir kısmı şahsa hitaben, diğer kısmı ise topluma hitaben vahyolunmuştur. Ayetlerin ortak hedefi ise bireyi şâibe, şüphe ve adabı muâşeret hatalarından koruyarak, huzurlu insanlardan oluşan İslam toplumunun inşasıdır. Nur Suresi'nde de başlıca, toplumsal hayatla ilgili hükümlerin ve prensiplerin var oluşu, İslam toplumunun şekillenmesindeki etkisi açısından ilgi çekici düzeyde görülebilir. Bu sebeple Nur Suresi, bu çalışmaya zemin oluşturmaktadır. Bu çerçevede tezimiz, Nur Suresi'ne genel bir bakışın ardından surenin aile ile ilgili, ahlaki kurallar ile ilgili, toplum içerisinde bir arada yaşama kuralları ile ilgili mesajları olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nur Suresi, Toplumsal Mesajlar, Adabı Muâşeret, Aile, Ahlak.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

ABSTRACT

MA THESIS

**SURAH NUR IN TERMS OF ITS MESSAGES
ABOUT SOCIAL LIFE**

Emine ÇELİK

Supervisor : Prof. Dr. Zekeriya PAK

Year : 2019, Pages: 71+V

Jury : Prof. Dr. Zekeriya PAK (Chairperson)
: Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Member)
: Assoc Prof. Dr. Fatih TİYEK (Member)

Religion is defined as a social institution that systematizes belief. It is an indispensable element of daily life with its rules and provisions. From its definition, it can be seen that religion plays an active role in shaping and transforming social formations by offering a life style and a worldview to its believers. Man was never unified in any period of history and was shaped by the society in which he grew up. Family is formed since the first human Prophet Adem. An inevitable consequence of coexistence is the necessity of a number of rules that regulate the relationship between individuals and others. For this reason, the Islamic religion, since the first revelation of the Prophet Muhammad (p.b.u.h), the preacher with the Words and practices of the believers in the individual and social areas have to comply with the rules and have put forward a way of life.

In the Qur'an, when we look at the verses that regulate the relations between people, some of them are addressed to the people and the other part is addressed to the society. The common goal of the verses is the construction of an Islamic society, composed of peaceful people, protecting the individual from the mistakes, suspicion and obedience. In Surah an-Nur, the existence of provisions and principles related to social life can be seen in terms of its effect in shaping Islamic society. For this reason, Surah Nur is the basis for this study. In this context, our thesis, after an overview of Surah an-Nur; Surah is composed of three main parts, related to family, moral rules, and related to the rules of living together in society.

Keywords: Nur Surah, Social Messages, Etiquette, Family, Ethics

ÖN SÖZ

Yüce Allah, Peygamberleri aracılığıyla gönderdiği ilâhi mesajlarıyla insanların yalnızca iman, ahlak ve muâmelat hususundaki ihtiyaçlarını gündeme almamıştır. İnsanın, diğeri ile iletişim halinde olduğu tüm alanlarda, bu iletişimin en doğru ve en güzel nasıl olacağı konusunda bir takım kural ve düzenlemeleri de hîtâbı içine almıştır.

Kur'an, vaz' ettiği hükümlerle yaşayan insanlara yol gösteren bir hayat kitabıdır. Bu sebeple insanın, doğumundan ölümüne kadar dâhil olduğu bütün toplumsal birimlerde, bütünün bir parçası olarak diğerleriyle nasıl iletişim kuracağı hususunda Kur'an, düzenleyici ve yol gösterici hükümleriyle rehberlik vazifesi görmektedir.

Aile, yeryüzünün en eski, en köklü birimidir. Yüce Allah'ın Hz. Adem'e, A'râf Suresi 19. Ayette ifade edilen "Sen eşinle birlikte cennette yerleş..." emriyle insanlık tarihi, aile olmaya vahyin terbiyesiyle başlar. Bilhassa Nur Suresi, aile konusunda içerdiği pek çok hüküm ve kâidelerle insanlara ışık olmaktadır. Bu sebeple Nur Suresi bu çalışmanın zeminini oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Nur Suresi'ne genel bir bakışla; surenin ismi, nüzul zamanı, muhtevası, nüzul sebebi ve tarihsel arka planı hususlarına yer verilmiş bu vesileyle sure hakkında genel bir bilgi ortaya koymak amaçlanmıştır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise sırasıyla aile ile ilgili, ahlaki kurallar ile ilgili ve toplum içinde, bir arada yaşama kuralları ile ilgili mesajlar olarak kapsamlı şekilde ele alınmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde, planlamasında, araştırılmasında, yürütülmesinde geçen uzun süre zarfında benden ilgi ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Zekeriya PAK'a, kapısını ne zaman çalsam beni hüsnü kabulle karşılayan ve değerli vakitlerinden bana da ayıran Doç. Dr. Fatih TİYEK hocama, çalışmamın son şekline gelme sürecine önemli katkılar sağlayan Kadri OĞUL hocama, hayatımın her evresinde yanımda ve destekçim olan sevgili eşim Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK'e ve bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde kimi zaman kendilerine ayırmam gereken vakitten ferâgat ettiğim göz aydınlığım evlatlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Emine ÇELİK
Kahramanmaraş-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
1. GİRİŞ.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Gayesi.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	2
3. NUR SURESİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	4
3.1. Surenin İsmi ve Mushaf'taki Yeri.....	4
3.2. Surenin Nüzul Zamanı.....	4
3.3. Surenin Nüzul Sebebi ve Tarihsel Arka Planı.....	5
3.4. Surenin Muhtevası.....	9
4. TOPLUMUN EN KÜÇÜK BİRİMİ OLAN AİLE İLE İLGİLİ MESAJLAR.....	12
4.1. Evlilik Çağına Gelenlerin Evlendirilmesi.....	12
4.2. Aile İçinde Uyulması Gereken Kurallar.....	16
4.3. Evlere Giriş Kuralları Ve Mesken Dokunulmazlığı.....	19
5. AHLAKÎ KURALLAR İLE İLGİLİ MESAJLAR.....	22
5.1. Zinanın Bireysel ve Toplumsal Zararları.....	22
5.2. Bireylerin Haysiyet ve Şerefine Korunması.....	26
5.3. Hüsn-i Zân Sahibi Olmanın Önemi.....	27
5.4. Hak ve Hakikate Tâbi Olmanın Önemi.....	30
5.5. İffet ve Namusu Korumanın Önemi.....	32
5.5.1. Kur'an-ı Kerim'deki İffet Örnekleri.....	38
6. TOPLUM İÇİNDE, BİRARADA YAŞAMA KURALLARI İLE İLGİLİ MESAJLAR.....	47
6.1. İyilerle Beraber Olmanın Mü'mince Yaşama Üzerine Etkisi.....	47
6.2. Toplumsal İlişkilerle Selamlaşmanın Önemi.....	50
6.3. Maddi ve Manevi Paylaşım Vesilesi Olarak İkram Âdâbı.....	55
6.4. İlmi yahut İdari Konuların İşlendiği Mecliste Bulunma Kuralları.....	60
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
KAYNAKLAR.....	68
ÖZ GEÇMİŞ.....	

KISALTMALAR LİSTESİ

as.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
M.Ü.İ.F.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa sayısı
Tah.	: Tahkik
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

1.2. Araştırmanın Önemi ve Gayesi

İslam'ın temel hedefi kişiyi dünyada ve ahirette mutluluğa kavuşturmaktır. Bu sebeple vaz' ettiği hükümler kişiye, dâhil olduğu toplumun bir parçası olarak uyması gereken birtakım kurallar öngörmektedir. Bu kurallar kişiyi şâibe ve şüphelerden koruyarak, huzurla ve güven içerisinde yaşayacağı bir toplumsal zemin hazırlamaktadır. Nur Suresi'nde başlıca bireysel ve toplumsal hayatla ilgili genel ve özel hükümler ile prensipler yer almaktadır. Özellikle de büyük toplum yapısının ilk çekirdeği olan aile hayatına dair esasları ihtiva etmektedir. Ahlak konularına ağırlık vermesi sebebiyle fert ve toplum olarak Müslümanların eğitilmesini sağlamaktadır.

Sözü edilen muhteva zenginliği sebebiyle Nur Suresi, bu çalışmaya zemin oluşturacak toplumsal mesajların kaynağı olmaktadır. Çalışmanın Kur'an'ın mesajlarının daha iyi anlaşılmasına ve pratik hayatta uygulanabilirliğine katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Konu hakkında ülkemizde çalışılmış bir tezin olmaması sebebiyle çalışmanın, Nur Suresi'nin mesajlarının anlaşılması hususunda mütevazî bir gayret olarak görülmesini umuyoruz.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Nur Suresi üzerine temellendirilen bu tezde, 64 ayetin tamamı tek tek incelenmiş ve toplumsal mesaj içeren ayetler tespit edilmiştir. Ancak ayetleri okuyup anlama hususu, kişinin zihinsel alt yapısından, duygu dünyasından ve Kur'an ilimlerine hakimiyeti konusundan bağımsız olamayacağı için, çıkarılan mesajların subjektif olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bakımdan ilgili sureden daha fazla veya daha az mesaj çıkarılabilmesi mümkündür.

Nur Suresi, üzerine müstakil eserler yazılacak kadar geniş bir muhtevâ zenginliğine sahip olduğu için çalışmanın kapsamı, toplumsal açıdan mesaj veren ayetlerle sınırlandırılmıştır. Ayetlerden çıkarılan mesajların tespitinden sonra, bu mesajlarda işaret edilen konuyu Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde değerlendirerek, ilgili mesajın farklı sure ve ayetlerdeki, ifade ve hükümlerine de yer verilecektir. Ayetlerin anlaşılması sürecinde konu hakkında Arapça ve Türkçe kaynaklar taranmış, klasik ve modern dönem tefsirlerinden istifade edilmiştir. Tespit edilen mesajlardaki terimlerin doğru anlaşılması maksadına binaen, klasik Arapça lügatlerdeki anlamları referans alınmıştır. Çalışmada ayet mealleri verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı Mealleri tercih edilmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

a. Kitaplar

- Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Miškâtü'l-Envâr*, Gazzalî'nin Nur Suresi 35. Ayete yazdığı bir nevi tefsirdir. Ayetten yola çıkarak tüm varoluşu nur ve zulmet ayırımına dayanan bir metafizikle temellendirmesi yönüyle sonraki düşünürlere ilham olmuştur.
- Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefsîru Sûreti'n-Nur*, Mevdûdî'nin kaleme aldığı Tefhîmu'l Kur'an'daki Nur Suresi'nin tefsirinin Arapça çevirisinin müstakil basımıdır.
- Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Tefsîru Sûreti'n-Nûr*, Dil ve edebiyat alanında önemli eserler ortaya koyan İbn Kuteybe'nin, kendi üslubuna uygun olarak kaleme aldığı Nur Suresi tefsiridir.

b. Tezler

- Faruk Görgülü, *Sa'lebi Tefsiri'nden Nur Suresi'nin Tahkik ve Tahlili*, Çalışmada, XI. Yüzyılda yetişen önemli müfessirlerden Sa'lebi'nin "el-Keşfe'l-Beyân" adlı tefsirinden Nur Suresi'nin kritiği yapılmıştır.
- Fatma Kaya, *Nur Suresi'nin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, çalışmada, Nur Suresi'nin eğitim prensiplerine ve metotlarına bağlı kalınarak incelenmesi yapılmıştır.
- Bedriye Yılmaz, *Kur'an Yorum Tarihinde Nur Suresi 31. Ayet ile Ahzâb Suresi 32-33.,53. ve 59. Ayetlerin İncelenmesi*, çalışma, Nur ve Ahzâb Surelerindeki örtünmeyle ilgili ayetlerin bağlamında, konunun tarihsel gelişimini ele almış ve zaman içerisinde örtünmeye yüklenen anlam farklılıklarını ortaya koymayı hedeflemiştir.
- Merve Çiybal, *Örtünmenin Tesettüre Dönüşme Sürecinde Nur Suresi 31. Ayetin Rolü*, Çalışmada Nur Suresi 31. Ayet, insanların ortak bir eylemi olan örtünmeye İslami bir bilinç katması yönüyle incelenmiştir.
- Bahaeddin Aljasem, *Nur Suresi Bağlamında Ahkam Ayetlerinin Tefsirinde Fıkhi Mezheplerin Etkisi*, Araştırma müfessirlerin ayetleri yorumlarken fikhî mezheplerden ne derece etkilendiğini ortaya koymak hedefiyle, Nur Suresi'ndeki ayetler örnek alınarak yapılmıştır.
- Ali Hameed Omar, *Nur Suresi'nde Eğitici Amaçlar*, Bu çalışma Nur Suresi'nin eğitim amaçlı ayetleri ile sınırlandırılmıştır.

c. Makaleler

- M. Zeki Duman, *Nur Suresi'nin 35. Ayetinin Tefsir ve Te'vili Bağlamında Allah'ın İnsana Dört Hidayeti: Fitri Din, Akıl, Peygamber ve Kitap*, makalede Nur Suresi'nin 35. Ayetindeki "Nur üstüne Nur..." olarak tasvir edilen, temsili ve sembolik anlatımın asıl hakikati, tefsir ve te'vil yöntemleriyle tespit edilmeye çalışılmış, söz konusu ayetin mana yönünden tahlili yapılmıştır.
- Musa Kaval, *Nur Suresi 35. Ayet Bağlamında Mesnevi'de Nûr Sembolü*, makalede, birçok din ve medeniyet tarafından sembol olarak görülen nûr (ışık) kavramını, Mevlana'nın, müfessirlerin verdiği anlamların yanında başka hakikatleri de anlatmasına vesile kılmasından yola çıkarak, Mevlana'nın anlatmak istediği hakikatler ile nûr sembolü arasındaki ilişki, Nur Suresi'nin 35. Ayeti bağlamında ele alınmıştır.

- Emrullah Ülgen, *Nur Suresi 35. Ayette Geçen “Ğayriuli’l-irbeti” İfadesi Bağlamında Muhanneslik Olgusu*, çalışmada Nur Suresi’nin 31. Ayetinde geçen “ğayri uli’l-irbeti mine’r-ricâl” ifadesinden kimlerin kastedildiğiyle ilgili müfessirlerin yaptığı değerlendirmelere yer verilmiştir.
- Fatih Tok-Merve Müftüoğlu, *Nur Suresi 31. Ayetin Tesettür Bağlamında İncelenmesi*, Makalede, Nur Suresi 31. Ayetin katkılarıyla şekillenen, örtünmenin gelenekten ve ihtiyaçtan yapılan bir eylem olmaktan çıkartılıp, İslami bir eylem olan tesettüre dönüşme süreci anlatılmaktadır.

Bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak, Nur Suresi’nin tamamı, toplumsal mesajları yönüyle incelenmiştir. Bu şekilde Nur Suresini bir bütün olarak ortaya koyması, surenin daha iyi tanınması açısından faydalı görülebilir.

3. NUR SURESİNE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. Surenin İsmi ve Mushaf'taki Yeri

Sure adını 35. ve 40. Ayetlerde geçen “nûr” kelimesinden almaktadır. “*Allah semaların ve yerin nurudur.*”¹ 40. Ayette ise Allah'ın lütfettiği nurdan mahrum kalanların başka bir nur bulamayacakları ifade edilmiştir. Bu ayette Allah, bir benzetmeyle nurunu açıklamıştır. Birinci benzetmeyle imanın delillerinin son derece açık olduğu, ikinci benzetmeyle ise kafirlerin dinlerinin alabildiğine karanlık ve kapalı olduğu vurgulanmıştır.² Nur suresi edepi ve faziletleri beyan etmek, hükümleri ve kaideleri ortaya koymak suretiyle insanlara sosyal hayatın yolunu aydınlatmaktadır. Bu aydınlık saçan sureye "Nur" ismi verilmiştir.

Mushaf'ta Mü'minûn Suresinden sonra, Furkan Suresinden önce, yirmi dördüncü sırada yer almaktadır. Hz. Osman'ın Mushafında yüz ikinci sıradadır.³ 64 ayetten müteşekkildir.

3.2. Surenin Nüzul Zamanı

Kur'an-ı Kerim'de çoğu ayetler, nüzul dönemindeki somut tarihsel durumlar vesilesiyle nazil olmuş olmakla beraber zaman, mekân ve şahıs isimlerine yer verilmemesi sebebiyle tarih üstü ve evrensel bir söylemle sonraki muhataplarına da doğrudan hitap etmektedir.⁴ Bu bakımdan Nur Suresinin nüzul zamanının bilinmesi, özellikle tarihsel bazı olayların anlatıldığı ayetlerin mesajlarının doğru anlaşılması hususunda önem arz etmektedir. Surenin Benî Mustalık Gazası'ndan ve Ahzâb suresindeki hicab ayetinden sonra indiğinde⁵ görüş birliği vardır ve bu görüş, gaza dönüşü meydana gelen "İfk Hadisesi" ile ilgili 11-20'nci ayetlerle desteklenmektedir. Fakat bu gazanın hicretin 5. yılında Hendek Savaşı'ndan önce mi yoksa hicretin 6. yılında mı olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. İbn Sa'd'a göre Müstalikoğulları Gazası hicri 5. yılın Şaban ayında Hendek Savaşı ise aynı yılın Zilkade ayında meydana gelmiştir. Bu görüş, ifk olayıyla ilgili Sa'd b. Ubade ile Sa'd b. Muaz arasında geçen bir tartışmanın söz konusu edildiği Hz. Aişe'den gelen bazı rivayetlere dayanmaktadır. Sa'd b. Muaz, sahih rivayetlere göre Hendek Savaşı'nın hemen ardından gelen Kurayzoğulları Seferi'nde vefat etmiştir. Bu bakımdan hicri 6. yılda ifk hadisesi ile ilgili bir tartışmada bulunması düşünülemez. Bu görüşün lehindeki tek delil, İfk olayıyla ilgili bir tartışmada Sa'd b. Muaz'ın taraf olduğunun anılmasıdır ki, bu delili, yine Hz. Aişe'den gelen, bu kez Sa'd b. Muaz'ın yerine Üseyd b. Hudayr'ın adının geçtiği başka rivayetler zayıflatmaktadır. O halde rivayetler aktarılırken isimlerde bir karıştırma olduğu söylenilebilir.⁶

Diğer taraftan, Muhammed İbn İshak, Hendek Savaşı'nın 5. yılın Şevval ayında, Müstalikoğulları seferininse 6. yılın Şaban ayında meydana geldiğini belirtir.⁷ Hz. Aişe ve daha başkalarından gelen pek çok sahih rivayet de bu görüşü desteklemektedir. Bu

¹en-Nûr, 24/35.

²er-Râzî, Muhammed Fahrudin b. Diyâiddin Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981, c. XXIII, s. 223.

³M. Zeki Duman, *Beyânu'l Hak*, Fecr Yayınları, Ankara, 2008, c. III, s. 443.

⁴Zekeriya Pak, *Allah-İnsan İletişimi*, İlâhiyât Yayınları, Ankara, 2005, s. 152.

⁵er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIII, s. 176.

⁶el-Mevdûdî, Ebu'l-Al'â, *Tefhimü'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, c. III, s. 401.

⁷Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye (tah. Ahmed Ferid el-Mezîdî)*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, c. II, s. 392, 444.

rivayetlere göre; örtünmeyle ilgili hükümler ifk olayından önce Ahzâb Suresi'nde gelmiştir. Hz. Peygamber halasının kızı Hz. Zeynep ile hicri 5. yılda Hendek Savaşı'ndan sonra evlenmiştir. Hz. Aişe Hz. Zeynep'in rakibi olduğundan Hz. Zeynep'in kız kardeşi Hanne iftiranın yayılmasında başı çekenlerden olmuştur. Bütün bunlar Muhammed İbn İshak'ın görüşünü desteklemektedir.⁸

Nur Suresi'nin tamamı Haşr Suresi'nden sonra, Hacc Suresi'nden önce Medine döneminde inmiştir. Çeşitli konuları içermesine rağmen bölümleri birbirine bağlıdır. Zina edenlerle evlenmeyi kınayan 3. ayet, hicretin 3. yılında, Recî' çatışmasında şehit düşen Mirsed ile ilgili olduğuna dair rivayetler vardır.⁹ Şu hâlde surenin ilk ayetleri hicretin birinci yılının sonu ile ikinci yılının başlarında vahyedilmiş olmalıdır. Eşleri hakkında zina suçlamasında bulunan kocalar hakkındaki 6. ayetin de Tebük Savaşı'ndan sonra, 9. yılın Şaban ayında geldiği bilinmektedir.¹⁰ Buna göre surenin uzun bir zaman diliminde parça parça indiği anlaşılmaktadır.

3.3.Surenin Nüzul Sebebi ve Tarihsel Arka Planı

Nur Suresinin genel bir nüzul sebebi olmamakla birlikte bazı ayetlerin iniş sebebine dair rivayetler vardır. Mana ile hükmü genel olmakla birlikte 3. Ayetin nüzulünün özel bir sebebi vardır. Ayet Mekke ve Medine'de açıktan fuhuş yapan zinakar kadınlar hakkında nazil olmuştur. Müslümanlardan bazı kimseler, özellikle evsiz oldukları için ashâb-ı suffadan bazıları bu kadınlarla evlenmek istediler ve gelip bu konuda Hz. Peygamber'den müsaade istediler. Allah Tealâ bu ayeti indirdi ve mü'minleri onlarla evlenmekten men ederek onlara bu kadınları haram kıldı.¹¹

6. ile 9. ayetler arasında geçen "Lian" konusunun iniş sebebine dair rivayetler vardır. Kazif ayeti indirilip okunduğunda Ensar'dan Sa'd b. Ubâde ve Asım b. Adiy ayağa kalkıp "Bir adam karısı ile birini görse ne olacak? Dava etse seksen değnek vurulacak ve şehadeti reddedilecek, fasıklığına hükmolunacak; vurup öldürse katlolunacak, dört şahit bulup getirinceye kadar ise işini bitirecek. Bir açıklık getir Allah'ım!" dedi.¹² Çıkar çıkmaz damadı Hilal b. Ümeyye veya Uveymir karşısına çıktı, ne var diye sordu. "Şer var, karımı Şüreyk b. Semha ile buldum" dedi. "Vallahi sorduğum bu soru, ne çabuk karşıma çıktı" dedi. Bunun akabinde her ikisi bir Hz. Peygamber'e gittiler, durumu anlattılar. Hz. Peygamber kadını çağırıp işin aslını sordu, kadın iddiaları inkâr etti. Ashap toplanmıştı. Koca hakkında önceki ayetin emri gereğince kazif cezasına hükmolunacaktı. "Gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim, Allah biliyor ki ben doğruyu, ancak hak olanı söyledim. Ümit ederim Allah buna açıklık getirecektir." diyordu. Derken Hz. Peygamber'e vahy gelmeye başladı, ashap bunu emarelerinden tanıyordu. Hepsi sustular, beklediler. İşte o vakit Lian ayetleri indirilmiştir.¹³

11. ile 26. Ayetlerin nüzulüne sebep olan olay İfk Hadisesi'dir. İfk: asıl ve esasından çevrilmiş, gerçeği değiştirilmiş söz yani yalan, iftira, bühtan demektir.¹⁴

⁸el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 439-440.

⁹et-Tirmizi, *Tefsîru'l-Kur'an*, 24/1.

¹⁰el-Vâhidî, Ebu Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1413/1993, s. 264.

¹¹el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 262-263.

¹²İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, Dâru Taybe, Riyad, 1999, c. VI, s. 15-16.

¹³er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIII, s. 165-166.

¹⁴İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., "ifk" md., c. X, s. 390-391; el-İsfahânî, *el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an (tah. Safvân Adnan Dâvûdî)*, "ifk" md. Dâru'l-Kalem, Dimaşk, ts., s. 79.

Bühtan da ansızın atılıp insanı hayrette bırakan iftira demektir.¹⁵ Hadise en geniş haliyle doğrudan Hz. Aişe'den rivayetle İbnHişâm'ın es-Sîretu'n-Nebeviyye adlı eserinde, hicretin altıncı senesi olayları içerisinde, Mustalikoğulları gazası sırasında meydana gelen hadiseler arasında anlatılmaktadır.

Hz. Aişe şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber sefere çıkmak istediği vakit, hanımları arasında kura çeker, hangisinin ismi çıkarsa sefere onunla giderdi.¹⁶ Mustalikoğulları gazasından önce kura çekti, kurada benim ismim çıktı, bunun neticesinde Hz. Peygamber ile beraber yola çıktım. O zamanlar kadınlar az yemek yer şişmanlamazlardı. Yola çıkmak üzere devem hazırlanınca ben de hevdece¹⁷ girer oturdum, sonra birileri gelir hevdeci altından tutarak kaldırır, devenin sırtına yükler, iplerini bağlar, sonra da devenin başından çekerek beni yola çıkarırlardı.¹⁸

Seferin bitişinden sonra dönüş yolunda Medine yakınlarında bir yerde konakladık. Yola çıkmak maksadıyla seslendikleri sırada kalktım ve yürüyüp ordugâhi geçtim, ihtiyacımı gidermek üzere oradan biraz uzaklaştım. Geri dönerken bir eksiklik hissederek göğsümü yokladım, ne göreyim zafâr boncuklarından bir gerdanlığım vardı, kopmuş düşmüş. Bunun üzerine döndüm, kaybolan gerdanlığımı aradım. Bunu aramak beni alıkoydu.¹⁹

Benim yol nakliyemi yapmakla vazifeli olan grup varmışlar, hevdeci yüklenmişler ve benim içinde olduğumu zannetmişler. Döndüğüm zaman orada kimseyi bulamadım, beni aramak- için döneceklerini düşünerek, oturdum. O sırada uyuyakalmışım. Safvan b. Muattal ordunun arkasında kalır, insanların eşyalarını araştırır, bir şey kalmış ise kaybolmaması için diğer konak yerlerine götürürdü. Beni görünce tanıyarak, “Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz”²⁰ dedi ki ben de bu sesle uyandım. Hemen feracemle yüzümü örttüm. Devesinden indi, ben bininceye dek çekildi, bindim. Sonra deveyi çekti, yürüdü. Orduya yetiştiğimizde öğle sıcağı olmuştu; insanlar develerinden inmişler bağırişiyorlardı. İndikleri vakit beni bulamadıkları için ortalık çalkalanmış ki tam o sırada imiş üzerlerine varıverdim.²¹

Hadise bundan ibaret olduğu halde başta meşhur münafıklar olmak üzere bir grup olayı kötü yorumlayarak çirkin bir iftira ürettiler. Allah Teala'nın ayette açıkça belirttiği üzere onlar bir grup, bir zümre idiler ve onlar içinde bu iftiranın büyüğünü yapanın da Abdullah b. Übeyy b. Selûl olduğu rivayet edilir. İşte bu hadise neticesinde duruma açıklık getiren, iftiracıların yüzünü karartan on ayet (11–20) nazil oldu.²²

Surenin iniş zamanındaki şartlara bakılırsa, nüzul sebebini oluşturan “ifk” olayının İslam'la kâfirler arasındaki çatışmayla yakından irtibatlı olduğu unutulmamalıdır.²³

Bedir zaferinden sonra İslami hareket her geçen günle beraber daha bir güçlenmeye başlamıştı. O kadar ki Hendek savaşı sırasında, sayısı on bine varan düşman kuvvetlerinin Medine kuşatmasını bir ay sonra kaldırma mecburiyetine düşecekleri bir güç düzeyine ulaşmıştı. Her iki tarafında iyice farkına vardığı gibi bu,

¹⁵ el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an (tah. Muhammed Seyyid Geylânî)*, “b-h-t” md., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 63.

¹⁶ el-Buhari, Tefsiru Sureti, 24/6; Ebu Davud, Nikâh, 38.

¹⁷ Deve üzerine konulan kapalı taşıyıcı.

¹⁸ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIII, s. 176-177.

¹⁹ et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an (tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî)*, Dâru Hicr, Kahire, 2001, c. XIX.

²⁰ el-Bakara, 2/156.

²¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitapevi, ts., c. V, s.3485-3486.

²² el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 265-270.

²³ el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 440.

kâfirlerin yıllardır sürdürdüğü saldırı savaşının artık sona ermesi demektir. Nitekim bu savaştan sonra Hz. Peygamber de bu durumu şöyle ifade etmişlerdir: “Bu yıldan sonra Kureyş bir daha size saldırmayacaktır, hücum sırası size geçmiştir”.²⁴

Kâfirler İslam’ı savaş alanında yenemeyeceklerini anlayınca, çatışmayı sürdürmek için ahlak cephesini seçtiler. Bu taktik değişiminin bilinçli danışmalarının bir ürünü mü, yoksa düşmanın elde edilebilir tüm güçlerinin toplandığı Hendek Savaşı’ndaki onur kırıcı yenilgisinin kaçınılmaz bir sonucu mu olduğunu kestirmek zordur. Zira İslam’ın yükselmesinin Müslümanların sayıca üstünlüğüne, sahip oldukları silahlarına, cephanesine veya daha büyük maddi kaynaklara bağlı olmadığını aksine tüm bu cephelede Müslümanların büyük dezavantajlarla savaştıklarını düşman çok iyi biliyordu. Müslümanlar başarılarını manevi ve ahlaki yönden üstünlüklerine borçluydu. Düşmanları, Hz. Peygamber’in ve ona tâbi olan ashabının temiz yaşayışları ve soylu karakterlerinin halkın kalplerini fethettiğini ve kendilerini disiplinli bir toplum haline getirmekte olduğunu kavramıştı. İşte bu sebepten müşrikler ve Yahudiler hem savaş hem de barış cephesinde mağlup oluyorlardı.²⁵

Dikkat etmek gerekirse, ahlaken dejenere olmuş insanlar, çoğunlukla rakiplerinin üstün meziyetleri karşısında, kendilerini düzeltmek yerine rakiplerini karalamaya çalışır ve iftira atarlar. İftiranın amacı, bir insanın, bir ailenin ve sosyal bir topluluğun huzur ve mutluluğunu bozmak ve kendi lehine birtakım menfaatler elde etmek, haysiyet sahibi dürüst ve şerefli insanları toplum nezdinde yıpratmaktır.²⁶ Sözü ettiğimiz bu şartlar altında kâfirlerin kötü plan ve niyetleri, kendilerini Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı, düşmanlarını yenmede Müslümanlara büyük yardımı olan ahlak sebeplerini yıkmak için bir karalama kampanyası başlatmaya sevk etti. Bu amaçla, Hz. Peygamber ve ashabı aleyhinde iftiralarda bulunmak için münafıkların yardımlarını sağlama yolunu seçtiler. Böylece, Müslümanların arasına ayrılık tohumları ekmek ve disiplinlerini bozmak için bu iftiraları kullanacaklardı.²⁷

Bu şekilde kurguladıkları yeni stratejiyi uygulamak için ilk fırsat, Hz. Peygamber’in evlatlığı Zeyd b. Harise’den boşanan Cahş’ın kızı Zeynep ile evlendiği hicri 5. yılın Zilkade ayında doğdu. Ancak Hz. Peygamber bu evliliği kişinin bizzat kendi öz oğlunun hakkı olan statünün aynısını evlatlığa da tanıyan cahili âdete son vermek için yapmıştı. Ayrıca ilgili ayete bakıldığında Hz. Peygamber’in evlenmesinin, şehvi duygularını tatmin için değil, aksine şeriatı bizzat tatbik ederek anlatmak için olduğuna bir işaret vardır. Çünkü şeriat peygamberin fiilleri ile anlaşılır.²⁸

Ne var ki içeride münafıklar dışarıda da Yahudi ve müşrikler bu olayı Hz. Peygamber’i karalamak için bulunmaz bir fırsat olarak gördüler ve kirli bir iftira kampanyası başlattılar. Hayali hikâyeler uydurularak, olabildiğince yayıldı. Yayılan iftira şöyle idi: Hz. peygamber bir gün evlatlığı Zeyd’in hanımı Zeynep’i görmüş, ona âşık olmuş sonra onların boşanmalarını sağlamış ve sonunda onunla kendisi evlenmiş. Ne kadar uydurma da olsa, bu hikâyeler ustalıklarla yayıldı ve amacına ulaştı. Öyle ki Müslüman hadisçi ve tefsircilerin bir kısmı bu hikâyelerin bazı bölümlerine eserlerinde yer verdiler ve müsteşrikler de Hz. Peygamber’i karalamak için bunu kullanıp durdular. Oysa Hz. Peygamber Zeynep’e rastgele bir kez görüp de hemen ilk bakışta âşık olacak

²⁴İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemâluddin Abdulmelik b. Hişam el-Basrî el-Mısırî, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. III, s. 266.

²⁵Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 441.

²⁶Mustafa Kara, “*Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*”, Üniversite Yayınları, Samsun, 2018, s. 306.

²⁷el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 441.

²⁸er-Râzi, *Mefâthu'l-Gayb*, c. XXV, s. 213-214.

kadar yabancı değildi. Zeynep Hz. Peygamber'in halası Abdülmuttalib'in kızı Ümeyme'nin kızıydı. Hz. Peygamber kendisini çocukluğundan beri tanıyordu. Allah Teala, Zeynep'in Zeyd'le evlenme imtihanı ile cahiliyye taassubunu, tabaka ve ırk ayrımcılığını yok etmeyi ve üstünlük esası olarak İslam ve takvayı ortaya koymayı murad etmiştir.²⁹Bu maksada uygun olarak daha bir yıl önce, Kureyşlilerle azatlı kölelerin insan olmak bakımından eşit olduklarını uygulamada göstermek için Zeynep'i istememesine rağmen Zeyd ile evlenmeye bizzat Hz. Peygamber ikna etmişti. Oysa Zeynep'in kardeşi Abdullah b. Cahş da bu evliliğe karşı çıkıyordu. Nitekim Zeynep bir azatlı köle ile evlenmeyi bir türlü içine sindiremediğinden kocasıyla geçinememiş ve boşanmak zorunda kalmışlardı. Bu olup bitenleri herkes biliyordu, buna rağmen iftiracılar propagandalarında o ölçüde başarılı oldular ki, bugün bile İslam'ı lekelemek için bu hadiseyi istismar edenler vardır.³⁰

İkinci iftira kampanyası, Mustalikoğulları Seferi dönüşü meydana gelen bir olay üzerine Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Aişe'nin namusuna karşı başlatıldı. Bu kampanya birincisinden daha yaygın ve daha geniş boyutlu olup Nur Suresi'nin de bel kemiğini oluşturmaktadır.

Bu kampanyada en etkili rol oynayan kişi Abdullah b. Übeyy'dir.³¹ Hazrec kabilesinden olan bu adam, Medine'nin en önde gelenlerinden birisi idi. Hz. Peygamber'in hicretinden önce halk kendisini hükümdar yapmaya niyetlenmiş fakat Hicret ile birlikte değişen şartlar bu niyetin gerçekleşmesine engel olmuştur. Her ne kadar İslam'a girmişse de kalben münafık olarak kalmıştır. Münafıklığı o kadar belirgindir ki kendisine o dönemde de "münafıkların reisi" denilmektedir.³²

Hicri 6. yılın Şaban ayında Hz. Peygamber Mustalikoğullarının Müslümanlara karşı bir savaş hazırlığında olduğu ve bu amaçla diğer kabileleri de toplamaya çalıştıkları yönünde bir haber almıştır. Bunun üzerine daha önce davranarak düşmanı ansızın bastırılmış, kabile halkını ve malları ele geçirdikten sonra, bölgedeki su kaynaklarından Müreysi kıyısında konaklanılmıştır. Bir gün kaynaktan su alma konusunda, Hz. Ömer'in bir hizmetçisiyle Hazrec kabilesinin bir müttefiki arasında tartışma çıkmış, bu tartışma Muhacirler ile Ensarlar arasında kavgaya yol açmış, fakat hemen bastırılmıştır. Ne var ki çok sayıda münafıkla yola çıkan Abdullah b. Übeyy'in stratejisine yaramamıştı bu. Bu nedenle hemen "Siz bizzat kendiniz bu Kureyşlileri Mekke'den getirdiniz, mülkünüze ve servetinize ortak yaptınız, şimdi de sizin rakipleriniz oldular ve üzerinizde egemenlik kurmak istiyorlar. Şimdi bile desteğinizi onlardan çekseniz, hemen şehrinizden ayrılmak zorunda kalacaklardır" sözleriyle Ensarı kıskırtmaya başlamıştır.³³ Daha sonra da yemin edip, "Ve elbette Medine'ye dönünce, aziz olanlar zelil olanları şehirden çıkaracaktır" diye ilan etmiştir.³⁴

Bu sözü duyan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e giderek Abdullah b. Übeyy'i öldürmek için müsaade istemiş, Hz. Peygamber ise "Ya Ömer böyle yaparsak herkes, Muhammed kendi arkadaşlarını öldürüyor demez mi?" diye karşılık vermiştir.³⁵

Hz. Peygamber bu durum üzerine hemen hareket ve Medine'ye dönüş emri vermiştir. Zorunlu yürüyüş hiç ara verilmeksizin ertesi gün öğle vaktine kadar sürmüştür. Bu şekilde herkes yorulmuş ve boşboğazlığa vakit bulamamıştır. Hz.

²⁹Vehbe Zuhâyli, *Tefsiru'l-Münir*, Risale Yayınları, İstanbul, 2005, c. XI, s. 330.

³⁰el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 442.

³¹Mehmet Vehbi, *Hülâsatü'l-Beyan Fî Tefsîri'l-Kur'an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969, c. IX, s. 3695.

³²Mehmet Vehbi, *Hülâsatü'l-Beyan*, c. XIV, s. 5933-5934.

³³el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 442.

³⁴Vehbi, Mehmet, *Hülâsatü'l-Beyan*, c. XIV, s. 5933-5934.

³⁵el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 443.

Peygamber'in bu akıllı kararı ve çabuk hareketi fitnenin istenmeyen sonuçlarını önlediyse de Abdullah b. Übeyy'in eline çok daha ciddi ve daha büyük bir fitne için önemli bir fırsat geçmiştir. Bu fitne Hz. Aişe'ye attığı iftiradır. Şayet Hz. Peygamber ve ona içten bağlı olanlar gerekli feraseti, sabır ve disiplini göstermemiş olsalardı, bu hadise genç İslam ümmetini iç savaşa sürükleyecek kadar ciddi bir fitneydi.³⁶

3.4.Surenin Muhtevası

Bu sure ve adeta bir tamamlayıcısı olduğu Ahzâb Suresi'nin 23-73'üncü ayetleri, İslam düşmanlarının saldırılarında ana hedef olan maneviyat cephesini güçlendirmek için inmiştir. Aynı zamanda toplumun temel birimi olan ailenin, en sağlam esaslar üzerine kurulması ve tehlikelerden korunması, ailenin tutarlı ve düzenli olmasına ağırlık verilmesi, yıkılmaktan, yok olmaktan sakınılması için önemli hükümleri ihtiva etmektedir.³⁷ Ayrıca özetle surenin maksadı iffet ve tesettüre dair hükümleri zikretmektir.³⁸

Allah Teala, surenin başında çeşitli hüküm ve hadlerden, sonunda ise tevhid delillerinden bahsetmiştir. "Farz kıldık" ifadesi surenin başındaki hükümlere, "onda açık açık ayetler indirdik" ifadesi de tevhid delillerine işaretir.³⁹ Zina ve kazif hakkındaki hükümleri açıklama ile başlayan sure, Hz. Aişe'ye atılan iftira olayına işaret ederek devam etmektedir. Aile ve toplum ilişkileri konusunda bazı hukuk kurallarını açıklar. Allah'ın büyüklüğüne, hidayetine ve nuruna dikkati çeker.⁴⁰

Surenin konusu, kendi asıl mihrini çevresinde beş bölümde cereyan etmektedir:

Sure, bütün Kur'an'da benzeri bulunmayan bir girişle başlar. Bu başlangıç ifadesinde vurgulanan, "farz kıldığımız" kelimesidir. Buna göre surede yer alan davranış ve ahlak kurallarının farzlığının derecesi, yaptırım ve cezaların farzlığının derecesi ile aynıdır.⁴¹ Zinanın kötü bir fiil olduğundan ve bu fiilin cezasından bahsedilmekte, zina isnadının cezası ve bu husustaki sert davranışın sebebi beyan edilmektedir. Daha sonra Hz. Aişe'ye yapılan iftira olayı anlatılmış ve bunun "büyük bir iftira" olduğu belirtilmiştir.⁴² Sonra bu bölüm kötü erkekler ile kötü kadınları ve iyi erkekler ile de iyi kadınları eşlemede ve bununla Hz. Aişe'nin söz konusu iftiradan beri olduğu, temiz bir kadın olduğu hatta en temiz olduğu vurgulanmak istenmiştir.⁴³

İkinci bölüm, bu kötü fiili önleyici vesileleri ve insanları baştan çıkarıcı sebeplerden uzaklaşmayı ele alır. Bunun için de önce ev adabı, ev halkından izin isteme, harama bakmaktan sakınma ve mahrem olanlardan kaçınmayı emirle söze başlanmıştır. Daha sonra evlilik müessesesinin önemine temas edilir ve evlenme çağına gelen kız ve erkek evlatlarla, mü'minlerin emir ve idareleri altında bulunup da evlenme çağına gelen bekarların evlendirilmeleri emredilir. Tüm bunlar, vicdan ve duygu âlemindeki temizlik ve iffeti teminat altına alan önleyici sebeplerdir. Yine aynı sebepler iffetli kişilerin

³⁶ el-Mevdûdî, *Tefhimû'l-Kur'an*, c. III, s. 443.

³⁷ Zuhâyî, *Tefsîru'l-Münir*, c. IX, s. 368.

³⁸ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an (tah. Abdullâh b. Abdil Muhsin Et Türkî)*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, c. XV, s. 100.

³⁹ er-Râzi, *Mefâtîhi'l-Gayb*, c. XXIII, s. 131.

⁴⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1990, c. VI, s. 143.

⁴¹ Seyyid Kutub, *Fizilâli'l-Kur'an (terc. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler)*, Hikmet Yayınları, İstanbul, ts., c. X, s. 374.

⁴² et-Taberi, *Câmiu'l-Beyan*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1423/2002, c. X, s. 85.

⁴³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 35.

baştan çıkarma ve saptırma amillerine karşı mukavemet göstermesini kolaylaştırmaktadır.⁴⁴

İman, küfür ve nifak konularına temas eden üçüncü bölüm nûr ayetiyle başlar. Nurlanmış ve tertemiz kalpleri mamur kılan paklıktan söz edilmektedir. Buna karşın inkâr edenler ve onların amelleri vardır. İlahi nurdan yoksun olup küfür ve inkâr yolunu tutanların acıklı hali insan hayatından ve tabiat olaylarından örneklerle anlatılır. Daha sonra, kâinattaki ilahi nurun tecellisi bütün mahlûkatın Allah'ı tespih etmesinde, bulutların hareketinde, gece ve gündüzün birbirini takip etmesinde, her hayvanın sudan yaratılmasında, biçim ve görevlerinin, tür ve cinslerinin ayrı ayrı olmasında ortaya çıkmaktadır. Bu misallerle Allah'ın varlığı, birliği ve yetkin sıfatlarına atıf yapılır.⁴⁵

Dördüncü bölümde, münafıkların, hüküm ve itaatte Hz. Peygamber'e gösterilmesi gereken edebe aykırı davranmalarından söz edilmektedir. Müminlerin ise halisane edep ve itaatleri tasvir edilir. Bunun üzerine Allah'ın halifeliği, dinde sebat ve kâfirlere karşı zafer vaat edilir.⁴⁶

Beşinci bölümde ise evlere ve evlerin içindeki odalara girip çıkmada izin alma adabı, dost ve akrabalar arasında yapılan ailevi ziyafet adabı beyan edilmektedir. Surede, daha önceki ayetlerde bir mekâna girerken izin isteme emrinden sonra, bu bölümde ayrıca herhangi önemli bir hususta Hz. Peygamber ile bir araya gelen kimselerin ayrılma anında da izin istemesi emredilmiştir. Daha sonra da mü'minlere Hz. Peygamberi'i tazim etmeleri, ona hitap ederken edebe riayet etmeleri, onun emrine, sünnetine ve şeriatına aykırı davranmaktan sakınmaları emredilmiştir. Son olarak yer ve gökteki her şeyin Allah'a ait olduğunu ve O'nun, insanların gizli aşikâr her hallerine vakıf olduğunu, dönüşlerinin de ancak O'na olduğunu bildirmekle nihayete ermektedir.⁴⁷

Surenin ana konularını şöyle sıralamak mümkündür⁴⁸:

1. Zina suçu işleyenlerin cezası ve bunlarla evlenmenin hükmü.
2. Namuslu kadınlara iftira edenlerin ispat yükümlülüğü, cezası ve lanetleşme usulü.
3. Allah'ın Hz. Aişe'yi, münafıklar tarafından yapılan iftiradan temize çıkarıp onları yalanlaması.
4. İffetle ilgili dedikoduların ve ahlaksızlığın yayılmasına sebep olanların kınanması.
5. Evlere girip çıkma ile ilgili muaşeret kuralları.
6. Müslümanlar arasındaki (kadın-erkek) beşerî münasebetler ve selamlaşma kuralları.
7. Köle ve cariyelelere iyi muamelede bulunma, onları evlendirme ve özgürlüklerine kavuşturma konularıyla ilgili teşvikler.
8. Fuşun yasaklanması, iffetli olmanın teşviki.
9. Şeytanın tuzakları hakkında uyarı.
10. Allah'ın doğru yolu göstermesi ve imana giden yola ışık tutması ile ilgili temsili açıklamalar.

⁴⁴Kutub, "Fi Zılâli'l-Kur'an", c. X, s. 374.

⁴⁵M. Kâmil Yaşaroğlu, *DİA*, "en-Nûr Suresi" maddesi, 2007, c. XXXIII, s. 247.

⁴⁶Kutub, *Fizilâli'l-Kur'an (terc. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler)*, Hikmet Yayınları, İstanbul, ts., c. X, s. 374.

⁴⁷Zuhâylî, *Tefsiru'l-Münir*, c. IX, s. 539-542.

⁴⁸Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2008, c. IV, s. 48-49.

11. Allah'ın büyüklüğü ve eşsiz nitelikleri, O'na kulluk edenlere sevgisi ve ödülleri konularında önemli açıklamalar ve müjdelere.

4. TOPLUMUN EN KÜÇÜK BİRİMİ OLAN AİLE İLE İLGİLİ MESAJLAR

4.1. Evlilik Çağına Gelenlerin Evlendirilmesi

İnsanların bir arada yaşamak üzere oluşturdukları toplulukların en küçüğü ve en eskisi hiç şüphesiz ailedir. Ailenin önemi asırlar boyunca süregelen, hiçbir yaşam tarzı veya sosyal sistem bu kurumu ortadan kaldıramamıştır.⁴⁹ Anayasamızda da aile, Türk toplumunun temeli olarak ifade edilmiştir.⁵⁰ Ailenin temelini teşkil eden evlilik, ilâhi dinlerin tamamında, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan neslinin devamına katkı sağlamalarına imkân tanıyan yegâne meşrû ilişki olarak kabul edilmiştir.⁵¹

Evliliği başlatan akde nikah denir. Evlilik akitle kurulan diğer müesseselere göre daha ciddi bir kurumdur.⁵² Sözlükte "birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki" anlamlarına gelen nikah kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer'an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenmeye mâni bir engel bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapçada "zevac" kökünden türeyen kelimeler de "evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler" manalarında yaygın biçimde kullanılır.⁵³ Zevc, Arapçada "ferd" yani tekin karşıtı ve alternatifidir. Genel olarak birbirine benzeyen bununla beraber bazı özellikleri bakımından zıt olan yanı sıra birbirini tamamlayan iki şeyden her birine sözlükte zevc denir.⁵⁴ Gece ve gündüz ile ayakkabı çiftinin her birine zevc denir. Yaratıcı bir ve tektir. Mahlûkat ise çift olarak yaratılmıştır.⁵⁵ Bazı âyetlerde canlı varlıkların çift olarak yaratıldığına değinilirken "zevc" kelimesi kullanılmakla beraber bunun tekil veya çoğulunun (ezvâc) isim tamlaması içinde başkasına/başkalarına izâfe edilerek kullanımının sadece aralarında evlilik bağı bulunan insanlar hakkında olması dikkat çekicidir.⁵⁶ Cenâbı Allah insanın yaratılışı hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Ey İnsanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini (zevc) yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının.*"⁵⁷ Allah insanları çift olarak yarattığı gibi tüm bitkileri⁵⁸ ve hayvanları⁵⁹ da çift yaratmıştır.⁶⁰ Yine Kur'an-ı Kerim'deki "zevceyn"⁶¹ kavramıyla erkek ve dişi kastedilmiştir.⁶² İnsanı erkek ve dişi eşler olarak dünya hayatına yollayan Allah, birbirlerine karşı kuvvetli bir sevgi ve merhamet de bahşetmiştir ki bu sevgi ve merhameti kendi varlığına delil olarak gösterir.⁶³

⁴⁹Nedim Bahçekapılı, "*İslam ve Aile Hukuku Açısından Aile ve Evlilik*", Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, Yıl: 1, Sayı: 1, 2008, s. 29.

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 41. Maddenin 1. Fıkrası.

⁵¹Fahreddin Atar, *DİA*, "*Nikah*" maddesi, 2007, cilt: XXXIII, s. 112.

⁵²Ali Bakkal, "*İslam'da Evliliğin Anlamı*", III. Kutlu Doğum Sempozyumu, Küreselleşen Dünyada Aile, 2009, s. 184.

⁵³ Atar, *DİA*, "*Nikah*" maddesi, 2007, cilt: XXXIII, s. 112.

⁵⁴İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. II, s. 291-293.

⁵⁵ Bakkal, "*İslam'da Evliliğin Anlamı*", s. 184.

⁵⁶ Atar, *DİA*, "*Nikah*" maddesi, 2007, cilt: XXXIII, s. 112.

⁵⁷en-Nisâ, 4/1.

⁵⁸ et-Taha, 20/53; el-Hacc, 22/5; eş-Şuara', 26/7; Lokman, 31/10; Kâf, 50/7.

⁵⁹ eş-Şûrâ, 42/11.

⁶⁰Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, c. V, s. 150.

⁶¹ Hüd, 11/40; Ra'd, 13/3; el-Mü'minun, 23/27; ez-Zâriyât, 51/49; en-Necm, 53/45; el-Kıyâme, 75/39.

⁶²el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, c. V, s. 162.

⁶³er-Râzi, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XXV, s. 111-112.

Yaratılmışlığın en temel özelliklerinden biri zevciyettir. Hayvanlara ve bitkilere bakıldığında cinsiyet ayrımının gayesinin, kendilerine mahsus meyveyi vermeleri ve nesillerini devam ettirmeleri olduğu görülür. Eşref-i mahlukat olan insan için de durum bunun benzeridir. İki zevcten her birinin yaratılışının tamamlanması ve kemale ermesi ikisinin birlikteliğine, yani evliliğe bağlıdır. Tek kalan meyvesiz bir ağaca benzer ki kendi tükenişiyle beraber nesli de tükenecektir.⁶⁴

İnsanın çift olarak yaratılması, insan fitratının evlilikle tamamlanıp kemâl bulacağı anlamına da gelir. Çünkü gerek erkek gerek kadın kendi kendilerine tam manada yeterli değildirler. Evlilik pek çok ruhi ve hissi ihtiyacı karşılar. Bu ihtiyaçları gidermenin fitrata en uygun ve temiz yolu da aile olmak üzere bir araya gelmektir.

Kuşkusuz evlilik, insana sükûnet aşıl原因 bir nimettir. Sevginin en mahremi, sıcak ve müşfik dost elini, hayatı yaşanılır kılan paylaşımı ancak bir eş sunabilir insana.⁶⁵ Kur'an-ı Kerim'deki "*Sekînete eresiniz diye size kendi cinsinizden eşler yaratıp da aranızda meveddet ve rahmet meydana getirmesi O'nun varlığının delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ders alınacak çok şey vardır.*"⁶⁶ ayetiyle, meveddetin kadın ve erkek arasında değil eşler arasında oluşunun ifade edilmesi ve diğer sevgi ifade edilen kelimeler yerine "meveddet" in kullanılması kavramsal açıdan ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü sevginin kalplerde yerleşmiş olanına muhabbet, onun davranışlara, hal ve hareketlere yansımaya ise meveddet denir. Bir anlamda meveddet, sevginin pratiğe geçmesi, söz ve eylemlerle somutlaşmasıdır.⁶⁷

Evlilik ilişkisi yalnızca kalpteki sevgiye bağlı ve duygularla sınırlı bir özellik arz etmez. Kalpteki bu hislerin söz ve eylemlerle de somutlaşması gerekir. Dolayısıyla meveddet hem kalpteki sevgiye hem de davranışlardaki yansımaya işaret eder. Buna göre eşler söz ve eylemleriyle birbirlerine sevgilerini ifade etmelidirler. İşte bu sebepten dolayı Kur'an-ı Kerim'de eşler arasındaki sevgi, gönülde kalan mahabbet ile değil onun davranışlarla vücut bulmuş hali olan "meveddet" ile açıklanmıştır. Eşler arasında oluşu da onun kalıcılık ve gittikçe sağlamlaşan özelliğine vurgu içindir.⁶⁸

Diğer bir yönüyle de evlilik beden haramlardan korunacağı bir barmaktır. Nitekim bu sebeptendir ki Hz. Peygamber, namuslu bir hayat yaşamaya niyetlenip aile kurmaya çabalayana Allah'ın mutlaka destek olacağını müjdeler.⁶⁹ Hz. Peygamber, "Üç kişi vardır ki onlara yardım etmek Allah'ın üzerinde haktır. İffetini korumak maksadıyla evlenmek isteyen kişi, hürriyetine kavuşmak isteyen (kitabet akdi yapan) köle ve Allah yolunda cihad eden." Buyurmuştur.⁷⁰ Evlilik sayesinde sadece iki beden korunmaz tüm toplum temiz bir nesle sahip olur.

İslamda hayata dair pek çok meselenin hükmü Kur'an ve sünnet çerçevesinden çıkılmaksızın ihtiyaçlara, zaman ve şartlara göre düzenlenirken evlenme ve aile ile ilgili belli başlı hükümlerin doğrudan Kur'an tarafından belirlenmiş olması ve bu hükümlerin Hz. Peygamber tarafından genişçe açıklanıp tatbik edilmesi İslâm dininin evlilik ve aile kurumuna atfettiği önemin bir ifadesidir.⁷¹ İslam'da aile tamamıyla dini bir kurum olmamakla beraber bu müesseseye büyük önem verilmiş ve ayet ve hadislerle insanlar

⁶⁴ Bakkal, "*İslam'da Evliliğin Anlamı*", s. 184.

⁶⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. IV, s. 15.

⁶⁶ er-Rûm, 30/21.

⁶⁷ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2015, s. 272.

⁶⁸ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 273.

⁶⁹ et-Tirmizi, *Fedâilü'l-cihâd*, 20; Nesâî, *Cihâd*, 12.

⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 51.

⁷¹ Atar, *DİA*, "*Nikâh*" md., 2007, cilt: XXXIII, s. 112.

aile kurmaya teşvik edilmiştir. Zira aile, kişiye hem sükûnet sağlamakta hem de çeşitli günahlara karşı bir muhafaza olmaktadır.⁷²

Genellikle evlenme akdini belirtmek üzere, Kur'an-ı Kerim'de nikâh kelimesi ve türevleri on dokuz ayette geçmektedir.⁷³ Cenâb-ı Allah pek çok ayette erkek ve kadını eş olarak yarattığını açıklamakla evliliğin tabî ve fitrî bir durum olduğuna dikkat çekmiş,⁷⁴ gücü yetenlerin evlenmesini, gücü yetmeyenlerin de evlendirilmesini emretmiştir.⁷⁵ Kur'an'da, insanlar için kaynaşıp huzur bulacakları kendi türünden eşler yaratıp aralarında muhabbet ve merhamet meydana getirmesi Allah'ın kudretinin delillerinden sayılmış,⁷⁶ değişmeceli bir anlatımla eşlerin birbiri için elbise konumunda olduğu belirtilmiş,⁷⁷ çeşitli şekillerde evlilik teşvik edilmiş,⁷⁸ neslin bozulmasına yol açacak gayri meşrû ilişkiler yasaklanmıştır.⁷⁹ Diğer taraftan Kur'an'da nikâh akdi erkek tarafından kadına verilen sağlam bir teminat olarak nitelenmiş,⁸⁰ evlenemeyenlerin bu imkânı buluncaya kadar iffetlerini korumaları istenmiştir.⁸¹ Kur'an'da, nikâh akdinin kuruluşundan, evliliğin taraflara getirdiği hak ve görevlere ve evlenmenin sona ermesine kadar bir dizi hükme yer verilmesi evlenmeye atfedilen önemin diğer bir göstergesidir. Bu çerçevede, Câhiliye döneminde uygulanan nikâh-ı makt (üvey anne ile evlenme) yasaklanarak ve evlenilmesi haram olan kadınlar sayılarak evlenmeye ilişkin bazı sınırlamalar getirilmiştir.⁸² Erkeklerin kadınlar üzerinde olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde mâruf ölçüde haklarının bulunduğu, ailenin geçiminden sorumlu olan kocanın evin reisi konumunda olduğu belirtilmiştir.⁸³ Mehrin kadın için bir hak olarak görülmesi gerektiği ve malları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabileceği belirtilip kadınlarla iyi geçinilmesi istenmiştir.⁸⁴ Nikâhın eşleri birbirine bağlaması yanında taraflar ayrılrsa bile onların kan yakınları arasında devam edecek sıhrî hısımlık meydana getiren bir bağ olduğuna dikkat çekilmiştir.⁸⁵ Diğer taraftan eşler arasında çıkacak anlaşmazlıkların olabildiğince aile mahremiyeti çerçevesinde çözümlenip evlilik birliğinin korunması, buna imkân bulunamaması durumunda ise nikâh bağına iyilikle son verilmesi ve bu durumun ortaya çıkaracağı hak ve yükümlülükler riayet edilmesi⁸⁶ istenmiştir.⁸⁷

Ayrıca Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de, aile birliğinin kurulmasının ardından bu birliğin devamı ve muhafazası için de insana birtakım öğütler vermiştir. İslam'ın evlilik hususunda gözettiği en temel hedef kalıcılık ve mutluluk esasına dayanmış olmasıdır. Binaenaleyh her şeyden önce aile olmanın ifade ettiği anlamın kavranmasını ister. Bu bağlamda duygu ve fikir birliği oluşturan ailelerden misaller verir. Bunun yanında kötülük yolunda birlik oluşturup birbirine benzeyen, ortak işler yapan ve

⁷² Bakkal, "İslam'da Evliliğin Anlamı", s. 185.

⁷³ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "n-k-h" maddesi, s. 810.

⁷⁴ Bakkal, "İslam'da Evliliğin Anlamı", s. 185.

⁷⁵ en-Nûr, 24/32-33.

⁷⁶ er-Rûm, 30/21.

⁷⁷ el-Beydâvî, Nâsiru'd Dîn Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed Eş Şafî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru İhyai't-Turâsîl Arabî, Beyrut, ts., c. I, s.126.

⁷⁸ en-Nahl, 16/72; en-Nûr 24/32.

⁷⁹ el-İsrâ, 17/32.

⁸⁰ en-Nisâ, 4/21.

⁸¹ en-Nûr, 24/33.

⁸² en-Nisâ, 4/22-24.

⁸³ el-Bakara 2/228, 233; en-Nisâ 4/34; Talâk 65/6-7.

⁸⁴ el-Bakara 2/237; en-Nisâ 4/4, 19, 32-33.

⁸⁵ en-Nisâ 4/23; Furkan 25/54.

⁸⁶ el-Bakara 2/229; en-Nisâ 4/ 35; Talâk 65/1-7.

⁸⁷ Atar, *DİA*, "Nikâh" maddesi, 2007, cilt: XXXIII, s. 113.

Allah'ı unutanlara azabı hatırlatırken,⁸⁸ dost olan ve iyilikte yardımlaşan erkek ve hanımlardan övgü ve müjdeyle bahseder.⁸⁹ İmrân ailesi hayırla anılırken,⁹⁰ Ebû Leheb ailesinin nasıl cezalandırılacağı⁹¹ anlatılır.⁹²

Hz. Peygamber'in sünnetinde de evliliğin, yuva kurmanın önemli bir yeri vardır. Allah Resûlü'nün aile ile ilgili yüzü aşkın sözü vardır. Hepsisi de ailenin önemini anlatır.⁹³ Abdullah İbn Mes'ud anlatıyor: Evlenmeye imkân bulamayan gençler olarak Hz. Peygamber'in yanındaydık. Allah Resûlü bize şöyle buyurdu: "Ey genç topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan korumak ve iffeti muhafaza etmek için en iyi yoldur."⁹⁴ Hadisi bizlere evliliğin insanın hürmet ve saygınlığını koruduğunu, her türlü gayri meşru, anlamsız ve nefsâni beraberliklerin önüne set çekerek iffetli bir hayatı koruma altına aldığını açıkça ifade etmektedir. Bir kişi evlendiği zaman, aileyi hem bir bereket kaynağı hem de büyük bir zenginlik olarak gören Hz. Peygamber ona şöyle dua ederdi: "Allah sana evliliği mübarek kılsın, üzerine bereket indirsın, ikinizin arasını hayırda birleştirsın."⁹⁵ Gerçekten de aile, inanan bir insan için bereketin hiç kapanmadığı bir kapıdır ki bu kapıdan dualarla girmek, sevgi ve merhamet duygularıyla yuvayı imar etmek gerekir.

Enes b. Mâlik tarafından nakledildiğine göre, Hz. Peygamber'in ashabından bazı kimseler Hz. Peygamber'in eşlerine gelerek, onun yalnız başına iken yaptığı ibadetleri sordular. (Kendi ibadetlerini az görerek) birisi, "Kadınlarla evlenmeyeceğim."; birisi, "Et yemeyeceğim."; birisi de "Yatakta uyumayacağım." dedi. (Onların bu sözleri kendisine bildirilince Rasûlullah) önce Allah'a hamd edip O'nun yüceliğini dile getirdikten sonra şöyle buyurdu: "Bazılarına ne oluyor da bu sözleri söylüyorlar? Hâlbuki ben namaz da kılarım, uyurum da oruç da tutarım, tutmadığım da olur; kadınlarla da evlenirim. Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."⁹⁶

Yukarıdaki hadiste de geçtiği üzere, evlenme sünneti müekkededir. Fakat bazı durumlarda farz, vacib veya haram da olabilir:

- Evlenmediği takdirde zina suçu işleyeceğini kesinlikle bilen, malı ve sağlığı itibariyle evlenmek için yeterli olan kimsenin evlenmesi farzdır. Evlenmediği zaman zinaya düşüp düşmeyeceği kesin olmayan kimsenin evlenmesi vâcibtir.
- Evlenmediği zaman zinaya düşmekten korkusu bulunmayan normal kimsenin evlenmesi sünneti müekkededir.
- Evlendiği takdirde eşine kötülük edeceğini, ona karşı vazifelerini yapamayacağını kesinlikle bilen kimsenin evlenmesi haramdır.⁹⁷

İnsanın kıymeti bilhassa derûni özelliklerinden kaynaklandığı gibi yine en büyük ihtiyaçları da rûhi olanlardır. Rûhi hayatın merkezi kalptir ve kalpte olması gereken en önemli duygu da sevgidir. İnsanın diriliği fizyolojik kalbin çalışmasına bağlı olduğu gibi, mânen canlılığı da kişinin kalbinde sevgi hissini varlığına bağlıdır. Manevi kalp, muhabbetle beslenir, doyar ve mutluluğa ulaşır. Yüce Allah insanı dünyada rahatlatan, dinginleştiren, huzura ve sükûnete erdiren iki şeyden bahseder: Bunlardan ilki gece,

⁸⁸ er-Râzi, *Mefâtihu'l Gayb*, c XVI, s. 129.

⁸⁹ er-Râzi, *Mefâtihu'l Gayb*, c.XVI, s. 133-135.

⁹⁰ Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, c. II, s. 15.

⁹¹ Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, c. V, s. 345.

⁹² Komisyon, *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. IV, s. 15.

⁹³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 25.

⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'an'il Azîm*, c. VI, s. 51

⁹⁵ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 37; Tirmizi, *Nikâh*, 7.

⁹⁶ Müslim, *Nikâh*, 5.

⁹⁷ Süleyman Ateş, "*Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri*", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXIII, s. 222.

ikincisi ise kişinin eşidir. “Sekene” fiili durmak, susmak, dinmek, sükûnete kavuşmak manalarına gelir. Bir yerde oturan ve ikamet eden insanlar için de ismi fâil kipinde “sâkinler, o bölgede ikâmet edenler” anlamında “sekene” kelimesi kullanılır. “Sekene” Arapça’da “ilâ” edatıyla beraber kullanıldığı vakit, canı ısınmak, alışmak, huzur bulmak anlamlarına gelir. Kur’an-ı Kerimde gece hakkında şöyle buyuruluyor: “O, içinde sükûnet bulasınız, dinlenesiniz diye geceyi yarattı...”⁹⁸ İnsanı sükûnete kavuşturan ikinci şey ise eşidir. Yüce Allah bir ayette: “Sizi bir tek candan yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O’dur...”⁹⁹ İnsanın bu dünyada bulacağı en iyi şey kalbine mukâbil bir kalp bulmasıdır.¹⁰⁰

Aile olmak, bir bütünü tamamlamak, tam olmak demektir. Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle eşlerin birbirleri için örtü olmaları demektir. “...Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz...”¹⁰¹ Eş olmak, kişinin kendi eksik yönlerini kabul edip eşiyile tamamlaması, bu vesileyle kemâle doğru adım atması, eşinin onu bir örtü gibi sarıp sarmalamasıdır. Muhabbetin, sevinçlerin ve lezzetin paylaşılarak ziyade bulunduğu, kıymet kazandığı yerdir aile.¹⁰² Tüm bu yönleriyle düşündüğümüz zaman görürüz ki; aile, şüphesiz Allah’ın en büyük nimetlerindedir.

4.2. Aile İçinde Uyulması Gereken Kurallar

Kur’an-ı Kerim’de insanî ilişkilerin sağlıklı yürütülebilmesi için öngörülen pek çok ahlâk kuralları yer almaktadır. Bu çerçevede izin isteme ve izin vermeye dair hükümleri de zikretmek gerekmektedir. Sözlükte “bilmek, bildirmek, duyurmak” gibi manalara gelen izin isim olarak “bir eylemin olabilirliği yönündeki bildirim, onay, müsaade” anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰³ Bilhassa Nûr Suresi’nde izin konusunda ayetler yoğun olarak vardır; müminlerin başkalarına ait evlere girmek istediklerinde izin almaları gerektiği, terk edilmiş binalara izinsiz girilebileceği, bir meclisten ayrılmak isteyenlerin başkandan izin alarak çıkmaları gerektiği gibi. Ayrıca yine Nûr Suresi’nde 58. ve 59. âyetlerde ev içinde özel odalara giriş çıkışla ilgili kurallar çerçevesinde aile fertlerinin birbirlerinin odasına uygunsuz zamanlarda izinsiz girmeleri de yasaklanmaktadır. Bu hüküm kadın erkek, genç yaşlı ayrımı yapılmaksızın ailenin tüm fertleri için de geçerlidir.¹⁰⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de, bir yere girmek için izin isteme (istîzan) hususuna özel bir önem verilmiş, bu sebeple tefsir ve hadis kitaplarıyla ahlâk ve âdâba dair eserlerde izin daha çok bu açıdan ele alınmıştır. On iki âyette değişik fiil kalıplarında "isti'zân" kavramı geçmektedir.¹⁰⁵ Ayrıca "isti'nâs" da bir âyette¹⁰⁶ “izin isteme” anlamında kullanılmaktadır. Ancak kelimenin, “bir eve girmeden önce kendini tanıtacak şekilde seslenerek içeridekilere geldiğini duyurmak suretiyle onların izin verip vermeyeceklerini öğrenme” anlamında kullanıldığı da belirtilmiştir.¹⁰⁷

⁹⁸Yûnus, 10/67.

⁹⁹el-A’râf, 7/189.

¹⁰⁰ Bakkal, “İslam’da Evliliğin Anlamı”, s. 192.

¹⁰¹el-Bakara, 2/187.

¹⁰² Komisyon, *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 4, s. 27.

¹⁰³el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzu'l-Kur'an*, “izn” md. Daru'l Kalem, Dimâşk, ts., s. 71; *Lisânü'l-Arab*, “izn” md., c. XIII, s. 10-11.

¹⁰⁴ Mustafa Çağrı, *DİA*, “İzin” maddesi, yıl: 2001, cilt: XXIII, s. 509.

¹⁰⁵ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cem*, s. 31.

¹⁰⁶en-Nûr, 24/27.

¹⁰⁷et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an* (tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et Turkî), Dâru Hicr, Kahire, 2001, c. XVII, s. 242; ez-Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Mahmûd b.

Hadis mecmualarında da “Kitâbü’l-İsti’zân” başlıklı bölümler bulunmaktadır. Ayrıca Kur’an tefsirlerinin izin hakkındaki âyetlerle ilgili bölümlerinde, edebî ve ahlâkî mahiyetteki eserlerde âyet ve hadislerin yanında manzum ve mensur birikimden de yararlanılmıştır. İzin istemenin ve vermenin hükmü, zamanı, biçimi, yöntem ve âdâbı gibi hususlarda İslâm’ın genel ahlâk ilkeleri yönünde eğitici bilgiler yer almaktadır.¹⁰⁸

Arap toplumunda Kur’an’ın nüzulünden önce özel hayatın mahremiyeti fazla önemsenmezdi. Bu sebeple insanlar zaman zaman birbirlerinin evlerine izinsiz girer, başkalarının mahrem anlarına şahit olur ve bunda herhangi bir beis görmezlerdi. Bilhassa aile mahremiyetini yok sayan bu durum daha sonraları konu ile ilgili ayetlerin inişine kadar devam etti.¹⁰⁹ Ancak özel hayatın saygınlığı hususunda cahiliye döneminde görülen gelişigüzeğin ilgili ayetlerin inişinden sonra da zaman zaman devam ettiği, ensardan bir kadının Hz. Peygamber’e yaptığı şu şikâyetten anlaşılmaktadır: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben evimde bazen öyle bir halde bulunuyorum ki çocuğum ve babam da dâhil, hiç kimsenin beni o halde görmesini istemiyorum. Fakat bazen ailemden biri ansızın gelip içeri dalıyor.”¹¹⁰

Toplumda ilk eğitim yuvasının aile olduğu dikkate alınırsa, aile bireylerinin birbirleriyle ilişkilerinde özenli olmaları, böyle ailelerin oluşturduğu bir toplumda özel hayatın mahremiyetine ne denli saygı gösterileceğinin bir göstergesidir. İslam dini, bir taraftan kişilerin evlenip huzurlu bir yuva kurarak toplumun temeli olan ideal aile yuvasını kurmalarını tavsiye ederken, diğer taraftan aile huzurunun devamı ve mutlu nesillerin yetişmesi için bu ortamın her türlü tehlikeden korunması gereğine işaret etmiştir. Bu tehlikelerin en başında da özel hayatın mahremiyetine yönelik müdahaleler gelmektedir.¹¹¹

Bireylerde mahremiyet duygusunun kazandırılacağı, bu eğitimin verileceği ve gelişeceği ilk yer aile hayatıdır. Birey aile hayatı içerisinde mahremiyet duygusunu geliştirmesi için en uygun imkana sahiptir. Ancak bu imkân doğru şekilde kullanılmadığı takdirde bireyin ahlak ve mahremiyet duygularını hafife almayı öğrenerek yetişmesi ve bütün hayatı boyunca devam edecek bir ahlak noksanlığı zincirine bağlanması da mümkündür. Kişinin, mahremiyetin korunduğu bir aile ortamında yetişmemesi halinde, başkalarının mahremiyetini ihlal edecek tavır ve davranışlarda bulunması kaçınılmazdır.¹¹²

Bireylerin mahremiyet ile ilgili algısı, içinde yaşadığı aileye ve topluma göre biçimlenir. Bu algı, daha sonradan, ferdin sosyalleşmesine paralel olarak gelişmektedir. Duygular fitri olarak doğuştan gelen bir biçimde çocukta vardır. Ancak çocuk onu zaman içinde öğrenerek geliştirir. Çocuğun beyinde duygularla alakalı alan etrafından aldığı tepkilerle biçimlenmeye başlar. Bu şekilde çocuk sevmeyi, isteklerini ve korkuyu kontrol etmeyi, kısaca hayatı öğrenir. Aile ve çevrenin mahremiyet ile ilgili özenli davranışları, yetişmekte olan neslin diğer insanlarla uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine katkıda bulunur. Mahremiyet eğitimi almış kimseler içlerindeki

Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil ve U’yuni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vil*, Dârul-Ma’rife, Beyrut, 2009, s. 725-726.

¹⁰⁸ Çağrı, *DİA*, “İzin” maddesi, yıl: 2001, cilt: XXIII, s. 509.

¹⁰⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 87.

¹¹⁰ et-Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.XVII, s. 242.

¹¹¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 88-89.

¹¹² Nevzat Aydın, “*Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler*”, Ekev Akademi Dergisi, sayı: 63, s. 305.

saldırganlığa hükmedebilir ve yeterince duyarlı insanlar olarak çevrelerindeki insanların duygularını kolayca algılayarak onlara saygı gösterebilirler.¹¹³

Özel hayata ve mahremiyete saygı yalnızca yabancılara karşı gösterilmesi gereken bir tutum olmadığı için Allah, aynı aile içindeki bireylerin de bu hususta dikkatli olmalarını şu ayetle emretmiştir: “*Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve içinizden henüz bulûğa çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin (dinlenmek için) elbiselerinizi çıkardığınız zaman ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için mahrem vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böyle açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹¹⁴ Nûr Suresinin 27-29. Ayetlerinde başkasına ait bir eve girmenin usul ve âdâbı açıklanmış ve bu ayetlerde evin çocukları ile hizmetçilerin, diğer aile bireylerinin odalarına ve hususi makânlarına girip çıkarken nasıl davranacakları hususunda açıklamalar yapılmaktadır.¹¹⁵ Mezkûr ayette odalara hangi vakitlerde ne şekilde girileceğiyle ilgili hükümlerin detaylı bir şekilde zikredilmesi, bir Müslüman için mahremiyet anlayışının ne denli önemi haiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Anne ve babanın çocuklarına karşı uymaları gereken önemli muâşeret kâidelerinden birisi de karı- koca hallerinin gizliliğini muhafaza etmeleridir. Ebeveyn, küçük yaşlardan itibaren çocukların yatak odalarını ayırmalı, izin almadan kendi odalarına girmelerine müsaade etmemelidir.¹¹⁶ Ayrıca çocuklara mahremiyet duygusunun kazandırılması maksadıyla, ebeveynin odasına girerken izin isteme önemli bir etkidir. Ayrıca çocuğa ayrılmış bir odaya da büyüklerin girerken kapıyı çalarak müsaade istemeleri de eğitim açısından yerinde bir davranış olacaktır. Zira çocuk, bu şekilde kendine değer verildiğinin farkına varmanın yanı sıra hususi odalara girerken müsaade istenmesi gerekliliğini büyüklerinden görebilecektir.¹¹⁷

Sosyolog ve antropologların yapmış olduğu araştırmalara göre her toplumda mahremiyet kurallarına rastlanmaktadır. Buna göre karşı cinsten insanların cinsel ilişkileri hususunda ortaya çıkan bazı yasaklamalar ve sınırlandırmalar vardır. Bu yasaklardan birisi de ensest yasağıdır. Kelime olarak “aile içi yasak ilişki” anlamına gelen ensest; Latince’deincestus olarak tanımlanan ve sıfat olarak ‘pis, kirlenmiş, temiz olmayan’ anlamlarına gelen bu yasak cinsel ilişki, geçmişten günümüze daima yasaklı bir tabu olarak görülmüştür. Ahlak kurallarıyla kınanan ensest, yasalar yanı sıra din tarafından da yasaklanmıştır. Ensest yasağı geçmişten günümüze dek var olmuştur. Dolayısıyla bu yasağı sağlayan mahremiyet kuralları oldukça önemli bir gerekliliktir.¹¹⁸ İslam’da ensest meselesini doğrudan ele alan ayetler bulunmamakta ancak mahremiyet ve örtünme ile ilgili hükümler zikredilmektedir. İslam geleneğinde mahremiyetin sınırlarını bilmek her müslümanın vazifesidir. Bu sebeple kişi aile içi mahremiyet kurallarını İslam’ın öngördüğü biçimde titizlikle uygulamalıdır.

Kur’an’ın pek çok yerinde, özellikle Nur Suresi’nde yoğun olarak bulunan, ailenin mahremiyetini korumak için ortaya konmuş İslamî prensiplere riayet etmek,

¹¹³Ramazan Diler, “Mahremiyet Eğitimi ve Önemi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: II, sayı: 1, s. 82-83.

¹¹⁴en-Nûr, 24/58.

¹¹⁵Komisyon, Kur’an Yolu, c. IV, s. 97.

¹¹⁶M. Zeki Duman, Kur’an-ı Kerim’de Adâbı Muâşeret Görgü Kuralları, İpek Yayınları, İstanbul, 2011, s. 147.

¹¹⁷Aydın, “Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler”, s. 306.

¹¹⁸Saffet Kartopu -Abdullah Dağcı, “Tarihsel Süreçte Ensest Yasakları ve Dini Emirler”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı: 12, ss. 141-160, s. 143.

başta eşler olmak üzere bütün aile fertlerine ait bir yükümlülüktür. Yüce Allah eşlerin, birbirlerinin sırlarını ve kusurlarını örten ve yekdiğerini koruyan birer elbise/örtü mesabesinde olduklarından bahisle, “...Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz.”¹¹⁹ buyurmuştur. İslam, ferdin içinde huzur bulacağı, her türlü hayâsızlıktan ve fitneden uzak bir aile ortamı oluşturarak özelde bireyin genelde tüm toplumun mutluluğunu hedeflemektedir.

4.3. Evlere Giriş Kuralları ve Mesken Dokunulmazlığı

İslam, yaratılış itibari ile insanı şerefli kılmış ve onun maddi-manevi kişilik haklarını korumuş, bunun tabii neticesi olarak da mahremiyetin korunmasına yönelik ilkeler ortaya koymuş ve Hz. Peygamber Vedâ Hutbesi'nde insanların can, mal ve ırz gibi önemli değerlerinin mukaddes olduğunu ve bunların korunma zarureti bütün insanlığa bildirmiştir.¹²⁰ İslam, evin koruyucu özelliğine ve mahremiyetine önem vermiştir. Ayrıca aile hayatıyla doğrudan ilişkili olarak mesken mahremiyetini de düzenlemiştir. Zira ev, insanda fitrî olarak bulunan mahremiyeti temin etme yeridir, sığınmadır, korunmadır, gizlenmedir. İslam medeniyetinin merkezinde insan hayatının her yönüne ölçü katan bir mahramiyet algısından söz edilebilir. Bu algı kişinin kendisinden başlayarak odasına, giyim kuşamına, evine, mimarisine, sokağına, şehrine ve ülkesine varıncaya kadar halka halka genişleyerek ve her birine temas eder. İslamla birlikte gelen bu birtakım ölçüler, mevcut meskenlerde çok büyük bir değişime neden olmamıştır. Ancak, aile içindeki bireylerin kendi aralarındaki mahremiyete dikkat edilmesi yönüyle odaların ayrılması, izin almaksızın evlere ve odalara girilmemesi, belli yaşa gelen çocukların yataklarının ayrılması, binaların komşuların hakkını ihlal etmeyecek bir biçimde konumlandırılması gibi hususlar, Müslümanlara has bir mimari kimliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹²¹

İslam, insanda fitrî olarak var olan bir his ve değer olan mahremiyeti korumaya almayı ilke edinmiştir. Aile hayatıyla doğrudan ilişkili olması sebebiyle mesken mahremiyetini düzenleyen ilke ve esasları vaz etmiştir. İslam bir taraftan evlenip huzurlu bir yuva kurarak toplumun temeli olan ideal aile ortamlarının oluşturulmasını tavsiye ederken diğer taraftan bu ortamın her türlü tehlikeden korunmasının gereğine işaret etmiştir. İşte mesken dokunulmazlığının en temel hedefi budur.¹²²

Arapça “süknâ” (veya seken) kökünden türemiş bir isim olan mesken, hareketin zıddıdır ve “hareketin sona erdiği durum” demektir. Konaklama ve geceleme yeri manalarına gelen mesken, terim olarak bir kişi veya ailenin sürekli oturmak amacıyla yerleştiği yeri ifade eder.¹²³ Başka bir deyişle kişinin kendisini ve ailesini muhafaza etmek, hayatlarını sürdürmek ve sükûna ermek için yaptığı yuvaya mesken denir.

Kur'an ve sünnet, müslüman meskenleri için, diğer mesken algılarından farklı olarak, insanları yalnızca sıcak ve soğuğa karşı koruyan bir sığınak olmanın ötesinde, pek çok değerleriyle İslami kültürün göstergesi olan bir mesken anlayışı ortaya koymuştur. Hadislere bakıldığında konuyla ilgili fevkalâde zengin bir malzeme görülebilir. Hemen burada belirtmek gerekir ki Hz. Peygamber'in mesken telakkîsini, çoğunlukla iç içe ve beraber anılmakla birlikte, biri maddi biri manevi açıdan olmak

¹¹⁹el-Bakara, 2/187.

¹²⁰Fikret Karaman, “İslami Tebliğin Evrenselliği ve Veda Hutbesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Diyanet İlmî Dergi, c. XXX, sayı: 3, s. 96.

¹²¹Aydın, “Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler”, s. 290.

¹²²Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 89.

¹²³Hamdi Döndüren, *DİA*, “Mesken” md., yıl: 2004, cilt: XXIX, s. 316.

üzere iki ayrı perspektiften inceleyebiliriz. Maddi perspektif, makro planda şehir, mahalle ve komşu meskenlerle, yol, camii, çarşı gibi toplumun ortak kullanım alanlarına göre yerini tespit ederken, mikro planda müstakil bir meskenin iç bölümlerinin düzenlenme, tefriş ve tezyinatını ifade eder. Manevi perspektif ise, meskenin içinde yaşama kurallarını ve manevi havasını tespit eder. Meskeni maddi ve manevi yönleriyle kesin çizgilerle ayırmak zordur. Söz gelimi bazı hadislerinde “İyi ev geniş olandır” diyen Hz. Peygamber, bir başka hadisinde “Kişi evinde Kur’an okursa, ev, ehline karşı genişler.” diyerek maddi ve manevi yönün birbirini tamamlayışına işaret etmiştir.¹²⁴

Kur’an-ı Kerim’de ise insanın barındığı yer, “mesken” ve “beyt” olarak iki isimle anılmaktadır. Mesken ve çoğulu mesâkin, sözlük ve örf kullanımına uygun olarak Kur’an’da on iki ayette geçer.¹²⁵ Beyt kelimesi ise Kur’an’da üç anlamda kullanılmıştır. Bunlardan ilki mabed ve mescit¹²⁶ anlamındadır. Bir diğeri ise aile¹²⁷ manasında kullanılmasıdır. Sonuncusu ise, içinde oturulan yer, mesken¹²⁸ anlamlarında kullanılmasıdır. Evin önemi ailenin önemi ile ilgilidir. Bu sebeple Kur’an-ı Kerim aile hukukunu bütün yönleriyle ele alır ve ayrıntılı açıklamalar yapar.¹²⁹

Bir yere girmek maksadıyla izin isteme anlamına gelen istîzan konusuna Kur’an-ı Kerim’de özel bir önem verildiği görülmektedir. Zira istîzan, mesken mahremiyetiyle doğrudan ilişkili bir husustur. İstîzan kavramı, Kur’an’da değişik fiil kalıplarında on iki yerde geçmektedir. Ayrıca isti’nâs da bir ayette izin isteme¹³⁰ anlamında kullanılmıştır. Sözlükte “bilmek, bildirmek, duyurmak; dinlemek” gibi manalara gelen izin (izn) isim olarak “bir eylemin olabilirliği yönündeki bildirim, onay, müsaade”¹³¹ anlamlarında kullanılmaktadır. İzin kelimesinin daha dar anlam içeren şekli olan istînas kelimesi, “bir adamın yahut hayvanın vahşeti gitmesi ve alışıp ülfet kurması, ev halinin girmeye müsait olup olmadığını öğrenme, bir eve girmeden önce kendini tanıyacak şekilde seslenerek içerdekilere geldiğini duyurmak suretiyle onların izin verip vermeyeceklerini öğrenme”¹³² gibi anlamlarda kullanıldığı müfessirlerce bildirilmiştir.

Nûr Sûresi'nin 27-29. âyetlerinde evlere girmeye ilgili görgü kuralları ele alınmıştır. Ayetlerde müminlerin, kendilerine ait olmayan evlere girmek istediklerinde izin isteme şeklinde algılanacak ifadelerle seslenerek hane halkına selâm verdikten sonra izin verilmesi halinde içeri girebilecekleri bildirilmiştir. Şayet evden cevap gelmezse izin alınmaksızın içeri girilmemesi ve girilmesine izin verilmediği anlamına gelecek bir ses duyulması durumunda geri dönülmesi emredilmiştir.¹³³ Zira mesken mahremiyeti, mahremiyet alanı kapsamındaki en önemli hususlardan biridir. Mezkûr ayetler bu mahremiyetin korunmasına yöneliktir. Zira mesken, aile hayatının gizliliğini gerçekleştirme noktasında mahrem bir alandır. İnsan dışarıya nazaran ev içerisinde daha

¹²⁴İbrahim Canan, “Hz. Peygamber’in Mesken Telâkkisi”, *Mesken ve Mesken Mimarimiz*”, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, 1995, s. 17-18.

¹²⁵Muhammed Fuâd Abdulbâki, *el-Mu’cem*, s. 434.

¹²⁶İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’an’il-Azîm*, c. II, s. 77.

¹²⁷el-Kurtubî, *el-Câmîu li Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XIII, s. 403.

¹²⁸el-Kurtubî, *el-Câmîu li Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XVII, s. 145.

¹²⁹Ali Özek, “Kur’an’a Göre İslamî Mesken veya Bir Müslümanın Evi Nasıl Olmalıdır?”, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, 1995, s. 12-14.

¹³⁰en-Nûr, 24/27.

¹³¹İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “izn” md.

¹³²et-Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c. XVII, s. 242; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 725; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’an’il-Azîm*, c. III, s. 275.

¹³³Çağrıncı, *DİA*, “İzin” md., yıl: 2001, cilt: XXIII, sayfa: 509.

rahat hareket eder. Mesken, içinde yaşayanları sadece sıcaktan veya soğuktan korumakla kalmaz, bunun yanı sıra mahremini ve özelini muhafaza eder, kişiyi başkalarının gözlerinden gizler, müdahale ve tehditlerden korur. Mesken, bir bina veya çatı olmayıp kişiye kendi olma fırsatı veren, sükûna erdiren yerdir. Mahremiyetin bütün yönleriyle var olması, mesken mahremiyetine bağlıdır.¹³⁴

İnsanlar, İslam'ın ilk yıllarında, birbirlerinin evlerine giderken “iyi sabahlar”, “iyi akşamlar” gibi ifadeler kullanmakla beraber, görgü kurallarına yeterince önem vermiyor, kimi zaman baskın yaparcasına evlere girildiği için utanç verici sahnelerle karşılaşılması kaçınılmaz oluyordu. Özellikle evin içerisinde rahat davranan aile üyelerinin, kapı yerine perdelerin bulunduğu Hz. Peygamber döneminde, eve izinsiz girilmesinden ne ölçüde rahatsızlık duyacağı tahmin edilebilir. Bu sebeple tüm müminler ev mahremiyeti ve özel hayatın gizliliği hususunda uyarılmıştır.¹³⁵ Hz. Peygamber, “Sizden biriniz üç kere izin istediği zaman kendisine izin verilmezse hemen geri dönsün.” Buyurarak evlere ancak izin almak suretiyle girilebileceğine vurgu yapmıştır.¹³⁶

Misafirler, ziyaret maksadıyla gittikleri evin kapısını, yaşanılan zamanın ve örfün gerektirdiği şekilde çalarak izin istemelidir. Hz. Peygamber döneminde evler basit yapılarda olduğu için o zaman geldiklerini seslenmek suretiyle haber verebiliyorlardı. Günümüzde bu şekilde sesi duyurmak mümkün olmayacağı için şartların gerektirdiği şekilde, kapı tokmağını kullanma, zil çalma veya elektrikli aletler vasıtasıyla kimseyi rahatsız etmeyecek tarzda ev sahibi haberdar edilmelidir.¹³⁷

İzin isteyen kişi, ev sahibine kendisini açıkça tanıtmalıdır. Ev sahibinin “kim o?” sözüne sadece “ben” diye cevap vermek kişinin kendisini tanıtmayı için kâfi değildir. Nitekim Hz. Peygamber içeriye girmek isteyen kimseye kim olduğu sorusunu yöneltince, bu kimsenin mücerred bir “benim” lafıyla kendini tanıtmaya karşılık, “Sen de kimsin?” demek suretiyle yaptığının doğru olmadığını hatırlatmıştır.¹³⁸ Hz. Peygamber'in bu sözden hoşlanmayışının nedeni “benim” demesinden dolayı tanımının hâsıl olamamasıdır. Ömer b. Hattab ile Ebu Musa'nın uygulamasında olduğu gibi, bu hususta uyulması gereken kural gelen kişinin adını zikretmesidir. Çünkü adını zikretmekle tekrar soru ve cevap külfeti ortadan kaldırılmış olur.¹³⁹ Ziyaretçi normal aralıklarla üç kez kapıyı çaldıktan sonra kendine cevap verilmezse orayı hızlı bir şekilde terk etmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de “Eğer size, dönünüz” denilirse hemen dönünüz. Çünkü bu, sizin için en temiz bir hareket olur.”¹⁴⁰ buyrulmuş, kişiler izin verinceye kadar beklemekten yahut buna rağmen girmek için zorlamaktan men edilmiştir. Eve girmek için izin verilmemesi, açıkça söylenebileceği gibi, içeride olmalarına rağmen ses vermemek de zımmen izin vermemek anlamına gelebilir. Bu sebeple üçüncü çalışta hala ses alınmadıysa mezkûr ayetin emrine uyarak derhal dönülmelidir.¹⁴¹

Kapı çalınırken, kapının biraz gerisinde durmak ve açıldığı zaman içeriye görmemek için sağ yahut sol yanını dönmek durmak, kapı açılınca da derhal içeriye gözlerini uzatmamak da İslam'ın arzu ettiği terbiyededir.¹⁴²

¹³⁴ Aydın, “Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler”, s. 292.

¹³⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV. s. 88.

¹³⁶ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahriru ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunisiyye, ts., c. XVIII, s. 199.

¹³⁷ Duman, *Adâbi Muâşeret*, s. 313.

¹³⁸ el-Buhârî, *İsti'zân*, 17; Müslim, *Âdâb* 38, 39; et-Tirmizi, *İsti'zân* 18.

¹³⁹ el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 194.

¹⁴⁰ en-Nûr, 24/28.

¹⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahriru ve't-Tenvîr*, c. XVIII, s. 199-200.

¹⁴² Duman, *Adâbi Muâşeret*, s. 315.

5. AHLAKÎ KURALLAR İLE İLGİLİ MESAJLAR

5.1. Zinanın Bireysel ve Toplumsal Zararları

Sağlam bir toplum öncelikle o toplumun çekirdeği ve hücresi olan ailelerin sağlamlığı ile mümkündür. Aileyi oluşturan bireylerin birbirlerine olan sadakat, muhabbet ve bağlılığı o ailede yetişecek olan çocukların istikbalinin teminatıdır. Sağlıklı nesiller böyle yuvalarda yetişirler. Neslin korunması, nassların açıkladığı ve İslâmî hükümlerin gerçekleştirmeye çalıştığı hakîkî beş maslahattan birisidir. Neslin muhafazası, bütün insan türünün korunmasının yanı sıra yeni nesillerin sağlık ve huzurla yetiştirilmesi manalarına gelir. Bunu gerçekleştirmek ise ancak evlilik hayatını, kişilerin ırz ve namuslarını hedef alan saldırı ve tecavüzlerin önlenmesiyle olur. İşte tam da bu sebepten zina şiddetli bir biçimde menedilmiştir. Zira zina, sadece tarafları ilgilendiren bireysel bir suç değil, toplumun tamamını ilgilendiren konudur. Bunun yanı sıra toplumun temel taşı olan aileyi kökünden sarsan, kişilerdeki namus ve iffet duygusunu rencide eden, toplumda ahlaksızlığın yaygınlaşmasına neden olan sosyal bir suçtur. Zina, ailenin kuruluş ve teşekkülünü engellediği gibi kurulmuş olan yuvaların da dağılma sebebidir.¹⁴³

Zina, şer’î akde dayanmayan ve kişilerin kendi iradeleri ile yaptıkları cinsel ilişkidir.¹⁴⁴ Zinanın sözlük anlamıyla dinî terminolojideki anlamları temelde farklı değildir. İkisi de “meşrû olmayan cinsel ilişki” anlamına gelir. İnsanlığın ortak kültürünün de ve diğer semavî dinlerinde tarihin her devirde büyük bir günah ve suç olarak gördüğü zina, İslâm’da da haram kılınmış büyük günahlardan sayılmıştır. Bu suç işleyenlere bir takım dünyevî-cezaî yaptırımlar öngörülmüştür. Zina kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de beş âyette geçer.¹⁴⁵ Bu ayetlerden birinde zinaya yaklaşılmaması gerektiği¹⁴⁶, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilir; ikincisinde ise zina şirk ve adam öldürme tarzında büyük günahlarla birlikte zikredilir.¹⁴⁷ Diğer iki âyette de zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa (celde) vurulması emredilir. Ayrıca zina edenlerin ancak zina edenle veya bir müşrikle evlenebileceği vurgulanır.¹⁴⁸ Kur’an’da geçen, kesin bir ifadeyle kınanan ve yasaklana ancak ve ancak şeytana uyanların yapacağı işler olarak nitelendirilen “açık hayâsızlık” manasına gelen fahşâ/fâhişe (çoğulu fevâhiş) kelimeleri de pek çok âyette hassaten zina anlamında kullanılır.¹⁴⁹ Veyahut öncelikli olarak zinayı ifade edecek biçimde geçer.¹⁵⁰ Yine Kur’an’da kâzif, edep ve hayâ, ırz ve iffetin muhafazasına dair hükümler de zinanın büyük günahlardan oluşunun başka yönlerden ifadesidir.¹⁵¹

Hadislerde de Hz. Peygamberin zinayla ilgili uygulamalarını yansıtan ve bunun büyük bir günah ağır bir suç olduğunu bildiren zengin bir malzeme bulunmaktadır.

¹⁴³İbrahim Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, “Zina” md., s. 716-717; Ahmet Coşkun, *İlim ve İslam’ın Işığında Aids, Evlilik ve Aile*, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 49; Ahmet Vanlıoğlu, *“Zina ve Zararları”*, Diyanet İlmî Dergi, c. 26, sayı: 4, s. 48.

¹⁴⁴Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İpek Yayın Dağıtım, 2014, İstanbul, c. V, s. 114.

¹⁴⁵Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu’cem*, s. 408.

¹⁴⁶el-İsrâ 17/32.

¹⁴⁷el-Furkan 25/68; el-Mümtehine 60/12.

¹⁴⁸en-Nûr 24/2-3.

¹⁴⁹en-Nisâ, 4/15, 25; el-En’âm, 6/151; el-Ahzâb, 33/30.

¹⁵⁰el-Bakara, 2/169; en-Nahl, 16/90; en-Nûr, 24/21; en-Neml, 27/54.

¹⁵¹Hüseyin Esen, *DİA*, “Zina” md., c. 44., s. 440.

“Zinakâr, zina ederken mümin olarak zina etmez...”¹⁵² buyuran Hz. Peygamber, zinayı doğrudan imanla ilişkilendirerek bu çirkin fiilin ne denli büyük bir günah olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁵³ Hz. Peygamber, İslam’a henüz giren erkek ve kadın müslümanlardan biat alırken sosyal ve siyasi prensiplerin yanı sıra, zinadan uzak durma şartını da ifade etmiştir.¹⁵⁴ Hz. Peygamber bir toplumda zinanın yaygınlaşmasını kıyametin alametleri arasında saymış ve “...Ey Muhammed ümmeti! Allah’a yemin ederim ki erkek veya kadın kulunun zina etmesine Allah kadar gazaplanan kimse yoktur...”¹⁵⁵ buyurmuştur. Yine toplumda zina suçunun yaygınlaşması ve açıktan açığa işlenmesi Hz. Peygamber’in hadislerinde kıyamet alâmeti olarak gösterilmiştir.¹⁵⁶

Zina kavramı dinî literatürde, bir hadiste ifade edilen gözün ve dilin zinası tabirlerinden yola çıkarak en geniş anlamıyla cinsel haramı ifade eder.¹⁵⁷ Mezkûr hadiste zina kelimesi mecazi anlamda göz ve dille işlenen cinsel günahın ifade edimine örnek teşkil eder. Haram olana bakmak ve cinsel içerikli sözler ifade etmekle başlayan sürecin son raddede zinaya götürme ihtimalinin yüksekliği sebebiyle böyle bir ifade kullanılmış da olabilir. Nitekim ilgili âyette, “Zinaya yaklaşmayın”¹⁵⁸ ifadesinin zinayı kesin şekilde yasaklayan “Zina etmeyin” yerine kullanılmış olması, sadece zina fiilinin değil zinaya sebep olacak davranışların da haram kılındığı şeklinde anlaşılmıştır.¹⁵⁹

Zinaya yaklaşmayın emriyle de anlaşıldığı gibi İslam, zinayı yasaklamanın yanı sıra kişiyi ona götüren nedenleri de dikkate almıştır. Asrın müfessirlerinden Sâbûnî, ilgili ayetin tefsirinde; “Zinaya yaklaşmayın ifadesi zina yapmayın ifadesinden belîğdir. Çünkü zinaya yaklaşmayın deyişi zinanın başlangıcı olabilecek dokunmak, öpmek, bakmak, göz kırpmak gibi, insanı zinaya götürececek şeylerden alıkoymayı ifade eder. Sonra, bir şeye yaklaşımdan men etmek, o şeyi yapmayı menetmekten daha belîğdir.”¹⁶⁰ İslam’da birtakım cezalar öngörülmüştür ki bu cezalar fiilden önce önleyici, fiilden sonra ıslah edici özelliğe sahiptir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de, “...Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.”¹⁶¹ buyrulurak helal ve haramlığı Allah tarafından beyan edilen sınırları aşmadan öte yaklaşmanın dahi insan için tehlike arz edeceği ifade edilmiştir.¹⁶²

İnsanın eline, diline, gözüne ve cinsel isteklerine sahip olmasıyla günahı terk etmek, günaha yaklaşmamak gayesi gerçekleşmiş olur. İnsanların cehenneme girmelerine en çok neyin vesile olduğu sorusu yöneltilen Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir, “Ağızları/dilleri ve cinsel organları.”¹⁶³ Başka bir hadisinde ise, “Kim bana iki dudağı arasındakini ve iki bacağı arasındakini korumayı garanti ederse, ben de ona cenneti garanti ederim.”¹⁶⁴ diyerek bu iki organı muhafazasının kişiye cennete

¹⁵²el-Buhari, Eşribe, 1.

¹⁵³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. V, s. 520.

¹⁵⁴el-Buhari, Tevhid, 31; Mâlik b. Enes, *el Muvatta’ (tah. Muhammed Fuad Abdulbâkî)*, Bey’at, 1, Dâru İhyâi’t-Turâsil Arabi, Beyrut, 1985.

¹⁵⁵el-Buhari, Kûsûf, 2.

¹⁵⁶el-Buhari, Kitâbu’l-Hudûd, 20, Kitâbu’l-Eşribe, 1.

¹⁵⁷el-Buhârî, İsti’zân, 12, Kader, 9; Müslim, Kader, 20.

¹⁵⁸el-İsrâ 17/32.

¹⁵⁹Esen, *DİA*, “Zina” md., 2013, c. XLIV, s. 440.

¹⁶⁰es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Dâru’s-Sâbûnî, Kahire, ts., c. II, s. 153.

¹⁶¹el-Bakara, 2/187.

¹⁶²Mücahid Çolak, “İslam Hukukunda Zina Suçunda Beyyine Külfeti”, EKEV Akademi Dergisi, sayı: 45, s. 225.

¹⁶³et-Tirmizi, Birr, 62.

¹⁶⁴el-Buhari, Rikâk, 23.

götüreceğini ifade etmiştir. Netice olarak, insanın tüm uzuvlarına sahip çıkması, yaratılış gayesine uygun temiz bir fitratta kalmasının önemi anlaşılmaktadır.¹⁶⁵

Kabul etmek gerekir ki zinanın birdenbire ortaya çıkması mümkün değildir. Bu fiile götüren ve zaman içinde olgunlaşan bir zemin vardır. Bu sebeple esas olan zinanın oluşmasına zemin hazırlayacak sebeplerin önlenmesidir. Nitekim sebepleri ortadan kaldırmadan zinayı çirkin kabul etmek basit ve dinden uzak bir yaklaşımken, zinaya götüren şeylerle zinayı aynı kabul etmek o derece aşırı bir davranıştır.¹⁶⁶

İnsan İslâm ahlâk kitaplarındaki yaygın kabule konum olarak meleklerle hayvanlar arasında yaratılmıştır. Şayet aklını şehvetine üstün kılsa meleklerden üstün bir seviyeye ulaşabileceği gibi tersi durumda yani şehveti aklına galip gelirse hayvanlardan daha aşağı bir varlık haline gelebilir. Râgıb el-İsfahânî'nin, "İnsan, hayvanî şehvet duygularını öldürmedikçe ya da onları baskı altına alıp dizginlemedikçe hayvanlık seviyesinin üzerine çıkamaz; bunu başardığı takdirde ise özgür, arınmış, hatta ilâhî ve rabbânî bir varlık seviyesine ulaşır"¹⁶⁷ şeklindeki ifadesi bu husustaki İslâmî anlayışın bir özeti gibidir. İnsanın üstün varlık olmasının temel göstergesi olan akli yeteneğini yani düşünme kabiliyetini esir alan şehvet ve haz düşkünlüğünden kurtulmasıdır.¹⁶⁸ Bu sebeple Mâverdî, "Şehvetini öldüren mürüvvetini diriltir"¹⁶⁹ demiştir.

Zinanın, ahlaksal çöküntünün yanı sıra AIDS v.b. korkunç hastalıkların ortaya çıkması gibi birçok olumsuz neticesi vardır. AIDS virüsü cinsel salgılarda ve kanda yaşayıp üreyen, hızla yayılma istidâdı gösteren, öldürücü, tedavisi henüz bulunmayan, erkekten kadına, kadından erkeğe cinsî temasla bulaşan bir hastalıktır. Bu gibi zührevi hastalıkların zuhuru İslam'ın fuhşu önlemek için ortaya koyduğu bir takım hukukî ve ahlakî tedbirlerin ne denli önemi haiz olduğunu göstermektedir. Zira İslam'ın öngördüğü gibi, bir aile çevresinde, mutad yaşam şartlarında AIDS'in alınması söz konusu değildir. Fuhşun çirkinliği ve tahribatı yalnızca hastalıklarla sınırlı değildir. Cinsiyet ahlakı açısından rûhi sapkınlıklara ve insan fitratının en önemli unsurlarından olan iffetin kaybolmasına neden olur. İffetin kaybolmasını bireyin sosyal statüsünü, toplum içerisindeki şeref ve saygınlığını yitirmesine, tüm bunların neticesi olarak başka ahlâki kusurları yapabilecek bir noktaya gelmesine sebep olur.¹⁷⁰

Gazzâlî, cinsel hayatı hem dinî hem de ahlâk psikolojisi boyutuyla yetkin bir biçimde işleyen âlimlerin başında gelir. "İhyâu Ulûmi'd Din" adlı eserinde, evlenmeyi teşvik eden bazı ayet ve hadisleri kaydetmiş ve bundan sonra bu ayet ve hadislerin evlenme mecburiyeti getirmemekle beraber kişiyi zinadan muhafaza etmeyi gaye edindiğini belirtir. Zina, cinsel hayatla alakalı kötülüklerin başındadır ve ahiret hayatını mahveder. Bir hadisinde Hz. Peygamber, iffetine, dini ve ahlakî erdemine güven duyulan kimselerle evlenilmesi konusu üzerinde önemle durmuş, bu ölçülere dikkat edilmemesi halinde yeryüzünde büyük fitne ve fesada sebep olacağı hususunda

¹⁶⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. VI, s. 521.

¹⁶⁶ Musa Kazım Yılmaz, "Kur'an'ın Zinaya Bakışı ve Törenin Öngördüğü Namus Cinayetleri", *Din ve Gelenek*, s. 318.

¹⁶⁷ el-İsfahânî, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb, *ez-Zeri'a ilâ Mekârimi's-şeria*, 1980, Beyrut, s. 28-29.

¹⁶⁸ el-İsfahânî, *ez-Zeri'a*, s. 40-42.

¹⁶⁹ el-Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el Basrî, *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*, Dâru İkra', 1985, Beyrut, s.28.

¹⁷⁰ Coşkun, *İlim ve İslam'ın Işığında Aids, Evlilik ve Aile*, s. 15-17; Sabri Erturhan, "Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fikhî Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2003, s. 169.

uyarılarda bulunmuştur.¹⁷¹ Yine bir rivayette Mersed b Ebî Mersed el Ganevî adında bir sahabe vardı. Mekke'de onun dostu olan A'nâğ adında fahişe bir kadınla evlenmeyi arzuladı ve bu talebini Hz. Peygamber'e ilettili. Hz. Peygamber onun bu talebi karşısında sessiz kaldı. Bunun üzerine zinakâr ile evlenmeyi yasaklayan ilgili ayetler nazil oldu.¹⁷² Ayetlerin nüzûlünden sonra Hz. Peygamber Mersed'e böyle bir evlilik yapamayacağını söyledi.¹⁷³

Gazzâlî evlenmeye teşvikle, zinadan doğacak fitne, fesad ve ahlâkî yozlaşmanın önlenmesinin amaçlandığını ifade eder. Bir kişide şehvi duygular baskın olur da ona karşı koyacak takva bulunmazsa, bu durum o kimseyi cinsel günahlara sevk eder. Bundan sebeptir ki Hz. Peygamber mezkûr hadisinde, "evlenmediğiniz takdirde yeryüzünde fitne ve büyük fesat çıkar" buyurmuştur.¹⁷⁴

İslam, kişiyi zinaya yaklaştıracak her türlü söz, davranış, tahrik edici unsurları yasaklamıştır.¹⁷⁵ Kur'an-ı Kerim'de hem erkek hem kadınlara, bakılması haram olan yerlere gözlerini dikmemelerini ve iffetlerini korumalarını emredilmiştir.¹⁷⁶ Hz. Peygamber, Ali b. Ebî Tâlib şahsında ümmetine, "Ey Ali! Bir bakışına ikincisini ekleme! Çünkü ilk bakış (kasıtsız olduğundan) senin için affedilmiştir. Sonraki bakışa ise hakkın yoktur."¹⁷⁷ ikazında bulunarak öncelikle gözlerin korunmasını istemiştir. Ayrıca teşhirciliği, şeffaf ve tahrik edici elbiselerin giyilmesini,¹⁷⁸ vücudun gösterilmesi haram olan yerlerini göstermeyi de yasaklamıştır.¹⁷⁹ Zinaya, dedikoduya veya taraflar hakkında sûizana sebep olabileceği kaygısıyla, Hz. Peygamber, bir kadının mahremi olmayan bir erkekle baş başa kalmasını uygun görmemiştir.¹⁸⁰

İslam'ın zinayı önlemek adına aldığı tüm bu önlemlere rağmen, zina eden kimse için ise birtakım müeyyideler öngörülmüştür.¹⁸¹ Bununla yalnızca suçluların cezalandırılması değil, bu suçun hiç işlenmemesi, kişilerin güven ve huzur içinde yaşamaları hedeflenmiştir. Burada önemle belirtmek gerekir ki, İslam hukukunda ceza, amaç değil ancak bazı suçların önüne geçilmek için bir araçtır. Bu sebeple cezaların uygulanmasında, toplum üzerindeki olumlu etkisi göz önünde bulundurularak teşhir esas alınmıştır. Zina suçunun cezasının uygulanabilmesi için çok ağır şartlar ortaya koyan İslam hukuku, bir kimseye zina isnadında bulunup bunu ispat edemeyen kişiye kazf cezası öngörmüş, kazf cezası uygulanan kimsenin ise şahitliği kabul edilmemiştir.¹⁸² İslam'da zina fiilinin tespiti konusunda çok hassas davranılmıştır. Zina fiilinin işlendiğinin sabit olması için diğer suçların tespitinin aksine iki değil en az dört şahit istenmiştir. Bu talebin temelinde, insanların haklarını korumak, isnat edilen suçun ağırlığını ortaya koymak, özel hayatın gizliliğini temin etmek, fiilin tespitinde ve

¹⁷¹İbn Mâce, Nikah, 46.

¹⁷²en-Nûr, 24/2-3.

¹⁷³İbn Âşûr, *et-Tahriru ve't-Tenvîr*, c. XVIII, s. 152-153.

¹⁷⁴el-Gazâlî, *Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî et-Tûsî, İhyâu Ulûmi'd-Din*, Dâru İbn Hazm, 2005, Beyrut, s. 457-458.

¹⁷⁵el-İsrâ, 17/32.

¹⁷⁶en-Nûr, 24/30-31.

¹⁷⁷Ebû Dâvûd, Nikâh, 42-43; et-Tirmizi, Edeb, 28.

¹⁷⁸İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 45-46.

¹⁷⁹el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 212.

¹⁸⁰el Aynî, Mahmud b. Ahmed Bedrüddin Ebû Ahmed, *U'mdetu'l-Kâri' Şerhu Sahihi'l-Buhâri*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001, Beyrut, c. XX, s. 214.

¹⁸¹el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, c. IV, s. 98.

¹⁸²en-Nûr, 24/4.

ispatında şüpheli durumları önlemek ve zina fiilinin ortaya çıkmasına mâni olmak düşüncesi yatmaktadır.¹⁸³

Erkek kadın ilişkisinin sağlam bir aile temeline oturtulması insanlığın geleceğinin teminatıdır. Zira insanın yaratılış ihtiyaçlarından birisi olan cinsî münasebetin yegâne meşru yolu nikâhtır. Eğer insanlar bu meşru yolu bırakıp ev ve aile kurmayı göz ardı ederek, yalnızca şehvetlerinin doyumunu maksadıyla bir araya gelecek olurlarsa toplumda önü alınamayacak sorunlar çıkacak, neticede huzursuzluk baş gösterecektir. Bu sebeple mevcut hukuk sistemlerinin neredeyse tamamında zina suç sayılmış, bu suçu işleyenler çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. İslam hukuku ise bu suça daha akılcı şekilde yaklaşmış, zina fiilini işleyenleri cezalandırmaktan öte, bu fiili toplumdaki kaldırmaya çalışarak ve yayılmasını önleyerek toplumun temeli olan aileyi korumuş, sağlıklı nesillerin yetişmesi için güvenilir bir zemin hazırlamayı hedeflemiştir.

5.2. Bireylerin Haysiyet ve Şerefının Korunması

İslam'da insana, mahlûkatın en şerefli olması yönüyle büyük değer verilmiş, âyet ve hadislerde bu değer, değişik sebeplerle mükerreren ifade edilmiştir. Her şeyden önce yüce Allah insanı, yeryüzünde kendi iradesini temsil etmek gayesiyle yarattığını “*Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi...*”¹⁸⁴ ayetiyle anlatmaktadır. Yine Kur'an-ı Kerim'de insan, Allah'ın ahsen-i takvim ve mükerrerem bir surette yarattığı,¹⁸⁵ en değerli kıldığı,¹⁸⁶ yerlerde ve göklerde bulunanları emrine verdiği,¹⁸⁷ dağların ve yerin taşıyamadığı emaneti yüklediği¹⁸⁸ varlık olarak ifade edilmiş ve insanın, Allah'ın halifesi olarak ağır ve şerefli bir amaç üstlendiğine işaret edilmiştir.

Canlıların çoğunda göz, kulak, kalp, ağız, beyin gibi insanlarla ortak organlar bulunmasına rağmen, hiçbiri bu organlardan insan gibi etkin bir biçimde yararlanamaz, düşünemez, bilgi üretmez. İnsanın düşünebilme, aklını ve iradesini kullanabilme, algılayarak edindiği bilgilerle duygularını ifade edebilme özellikleri başka hiçbir canlıya verilmemiştir. Bu mükemmel ve mükerrerem yaratılışıyla insanoğlu yeryüzünde ahlaka dayalı bir sosyal düzen kurma sorumluluğunu üstlenmiştir. Bütün ilahi dinlerin gayesi, insana şeref, haysiyet ve onur kazandıran bu özelliklerini muhafaza ederek, devam eden nesillere aktarmaktır.¹⁸⁹ Binaenaleyh, Nur Suresi 30. ve 31. Ayetlerde Allah, insanların haysiyet, şeref ve iffetlerini korumaları için birtakım kurallar ihdas etmiştir. Ayetlerde ifade edildiği gibi kişi gözlerinden başlayarak, tüm azalarıyla kendi iffet ve haysiyetini korumak suretiyle, bireyden topluma yayılan bir nezaheti tesis edecek, erdemli bir toplum inşa edecektir.

Şüphesiz en son ve kâmil din olan İslam, ferdi olduğu kadar toplumu da dikkate alan sosyal uzanımlı bir dindir. Toplumdan uzakta, bir başına hayat sürmek insanın yaratılışına aykırı bir durumdur. İnsanoğlunun, yaşamını devam ettirebilmesi için diğer canlılardan farklı olarak, diğer insanlarla hem maddi hem de manevi açıdan karşılıklı

¹⁸³İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt XXXIII, s. 100, ss. 61-100; Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. V, s. 524-525.

¹⁸⁴el-Bakara, 2/30.

¹⁸⁵et-Tîn, 95/4.

¹⁸⁶el-İsrâ, 17/70.

¹⁸⁷Lokman, 31/2.

¹⁸⁸el-Ahzâb, 33/72.

¹⁸⁹Mustafa Önder, “Kur'an ve Sünnette İnsan Onuruna Eğitim Açısından Yaklaşım”, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 4, s. 39.

ilişki ve iletişim içerisinde olmaya ihtiyaç duyar. Bu sebepten ona, “birbiriyle ünsiyet, ilişki kuran” manalarına gelen “insan” adı verilmiştir.¹⁹⁰

Erdemli toplum inşa etmek için bu toplumu oluşturan fertlerin haysiyet ve şerefının muhafaza edilmesi gerekir. İslam’ın bireyden topluma uzanan ve iki dünya saadetini hedefleyen yaşam biçimi ancak bu şekilde tesis edilebilir. İslam mütefekkirlerince genelde “es-sa’ade” kelimesiyle ifade edilen mutluluk, kişilerin en yüksek gaye olarak belirledikleri değer, bilinci dolduran tam bir doygunluk hali, arzu ve yönelimlerin tamamının bir uyumu olarak tanımlanabilir.¹⁹¹ Mutluluk bir yetkinlik halidir. Bu yetkinlik insanın kendinde var olan potansiyel güçlerini gerçekleştirmesinin, ödevlerini yapmasının, erdemli oluşunun, doğanın yasalarına uygun ve uyumlu yaşamasının, kendi yaşam çizgisini özgürce yönlendirmesinin neticesinde oluşur.¹⁹² O halde erdemli olmak bireyden başlayarak tüm toplumu huzurlu kılan önemli bir etkidir.

İbnSinâ, mutluluk ve erdem ikilisini birbirinden ayrılmaz ve birini diğerinin sonucu olarak görür. Genel manada ifade etmek gerekirse ona göre mutluluk, özü itibarıyla istenen bütün eylemler ona ulaşmak amacıyla yapılan ve bu tür bir yaşantı neticesinde erdemli olunabilen, erdemli olmanın sonucunda yetkinlikler tamamlanarak varılabilen en yüce esenliktir.¹⁹³ O halde Allah’ın yaratılışına haysiyet, şeref, onur lutfettiği insanoğlu, bu değerlerini muhafaza ederek erdeme, oradan da nihaî olarak mutluluğa ulaşabilir.

5.3. Hüsn-i Zân Sahibi Olmanın Önemi

Fiil olarak esas anlamı “zannetmek, sanmak, tevehhüm etmek”; isim olarak da “zan, vehim, sanı” olan “zann” kelimesinin isim hali zann, çoğulu zunûn, ism-i fâil formu da zânn, bunun da çoğulu zânnûn/zânnîn şeklindedir. Sözlükte “kuşkulanmak, kesin bilgiye ulaşmamak, itham etmek” manalarına gelen zan, zann masdarından isim olup hem “yakînin zıddı, kuşku, kesinleşmemiş kanaat” hem de “ilim, düşünüp taşınarak ulaşılan kesin bilgi” mânalarına gelir. Zannın bu iki temel manasını, zan kökünden türeyen pek çok kelime yansıtır. Söz gelimi “bir şeyin bilinme noktası” ve “bir şey hakkındaki bilginin potansiyel kaynağı” manalarındaki mazinne, kelimenin “yakîn” manasıyla “töhmət/itham” anlamındaki zinne ve sanık manasındaki zanîn ise aynı kökün “şek” manası ile ilişkilidir. Yine zanûn kelimesi de zannın bu ikinci manasına dayanır. Zanûnun anlamı çok suizanda bulunan kişi ve içerisinde su bulunup bulunmadığı bilinmeyen kuyu demektir.¹⁹⁴ Râgıb el-İsfahânî zannı “bir emâreden hâsıl olan kanaat” biçiminde tanımladıktan sonra emarenin kuvvetli olmasının en nihayetinde ilme ulaştıracağını, zayıf olmasının ise vehim sınırını aşamayacağını ifade eder.¹⁹⁵ Cüveynî zannı, “birini diğerinden daha güçlü saymakla beraber her iki durumun da mümkün görülmesi” şeklinde tanımlar.¹⁹⁶ Tehânevî lugat yönünden vehimle zan arasında neredeyse fark olmadığını ifade eder ve fukahanın, eşit olsun veya bir tarafı

¹⁹⁰Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 301.

¹⁹¹Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, IV. Baskı, İstanbul 1988, s. 129.

¹⁹²İbrahim Hakkı Aydın, “İbn Sinâ’da Erdemli Yaşam”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 29, Erzurum, 2008, s. 2.

¹⁹³Mehmet Aydın, *İbn Sinâ’nın Mutluluk (es-Sa’ade) Anlayışı*, İbn Sinâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı, 2014, s. 539-561.

¹⁹⁴Ebu’l-Fadl Cemalüddin Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “znn” maddesi, c.XIII, s. 272-273.

¹⁹⁵el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzil-Kur’an*, “znn” maddesi, s. 539-540.

¹⁹⁶eş-Şafîî, Celâleddin Muhammed b. Ahmed el- Mahallî, *Şerhul-Varakât fi İlmi Usuli’l-Fıkh*, Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Riyad, 1996, s. 62.

tercih edilmiş olsun fark etmeksizin herhangi iki durum arasında oluşan tereddüt olarak tanımladıklarını; kelamcılarının ise iki tarafı eşit yani herhangi bir tarafı tercihli olmayan, karar veremediğimiz tereddütlü durum olarak tanımladıklarını söyler.¹⁹⁷ Zannın “doğruluğu kuşkulu bilgi, kanaat, şek” ile “kesin olduğu kabul edilen bilgi, yakîn” biçimindeki iki ayrı manasına ilgili kaynakların bütününde işaret edilmiştir.¹⁹⁸

Hadislerde zan kavramının bazı durumlarda olumlu ve bazı durumlarda olumsuz manalarda kullanılması dikkate alınmış ve İslâm ahlâk kültüründe bir kişinin kesin bir bilgiye sahip olmamakla beraber diğer bir kişi ile ilgili olarak iyi kanaat beslemesine “hüsn-i zan”, kötü düşünce ve olumsuz kanaate sahip olmasına “sû-i zan” denilmiştir. Bu terkipler Kur’ân-ı Kerîm’de yer almamaktadır. Ayetlerde zan kavramı bir kişiyle ilgili iyi veyahut kötü kanaat beslemeyi ifade edecek biçimde geçer.¹⁹⁹ Sakınılması gereken zan²⁰⁰ “sû-i zan”dır. “Hüsn-i zân” ise güzel düşünen kişinin kalbinde hasıl olan düşüncelerdir. İyiliğin emaresi olan hüsn-i zân, iyiliği öncelemek, iyimser olmak kötü düşünceleri bertaraf etmektir. Hayır dilemek, hayra yormak, kişiler ve hâdiseler hakkında art niyet beslememektir. Gerçek müminin hayatına bu bakış açısı temel oluşturmalıdır. Hüsn-i zân, aksi ispatlanmadığı müddetçe asla terk edilmemelidir. Aksi takdirde insan hayatını, onurunu rencide edecek pek çok duruma karşı karşıya kalınır ve bu tür hadiselerin önüne geçilemez.²⁰¹

Bilindiği üzere hicretin beşinci yılında, Benî Mustalık Gazvesi’nin dönüşünde Hz. Peygamber’in sevgili eşi Hz. Aîşe’ye iftira atılmıştır. Bu olay karşısında Müslümanların hüsn-i zân beslemeleri gerekirken ne yazık ki içlerinden bir kısmı bu iftiraya inanır. “İfk Hadisesi” olarak isimlendirilen bu olay ile ilgili, Kur’an-ı Kerim’de “Bu iftirayı işittiğiniz vakit, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de ‘Bu apaçık iftiradır.’ deselerdi ya!”²⁰² ayeti ile bu iftiraya inanan müslümanların neden hüsn-i zân beslemedikleri sorgulanır.²⁰³ Ardından, “Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor, hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Halbuki bu, Allah katında büyük bir iştir.”²⁰⁴ ayetleri ile dedikoduların gerçek bilgi gibi değerlendirilmesinin Allah nezdinde büyük bir günah olduğu vurgulanmıştır. Özellikle iffet gibi insan onurunu doğrudan hedef alan söylentilere inanan kadın, erkek bütün müslümanların umarsız ve bilinçsiz davranışları kınanmıştır. Onlardan beklenen tavır, böylesi bir iftirayı işiten Mü’minlerin bunu dinlemekten ve söylemekten imtina etmeleri ve basiretlerini kullanarak, “Böyle bir söylentinin içinde olmak bize asla yakışmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım! Bu çok büyük bir iftiradır.” demeleri²⁰⁵ ve masum olan Aîşe’nin iffetini ve onurunu korumalarıdır.²⁰⁶

Bu ayetteki zânn kavramı, hayran kelimesiyle birlikte “hüsn-i zânda bulunmak” manasında kullanılmıştır. İyi veya kötü, her zannın kaynağı nefisteki bir kıyastır. Dolayısıyla mü’min kimse, ancak kendisiyle ilgili düşünülmesini/söylenmesini uygun gördüğü kadarıyla başkaları hakkında zanda bulunabilir. Bu bağlamda Hz.

¹⁹⁷ et-Tehânevî, Muhammed A’la b. Ali b. Muhammed Hamid, *Keşşâfu Istilahâti’l-Funûn vel-Ulûm*, c. II, s. 1153.

¹⁹⁸ Çağrı, *DİA*, “zan” maddesi, 2013, c. XLIV, s. 120.

¹⁹⁹ Çağrı, *DİA*, “zan” maddesi, c. XLIV, s. 121.

²⁰⁰ el-Hucurat, 49/12.

²⁰¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 475.

²⁰² en-Nûr, 24/12.

²⁰³ Mehmet Vehbi, *Hülâsatü’l-Beyan Fî Tefsîr’il-Kur’an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, c. IX, s. 3697.

²⁰⁴ en-Nûr, 24/15.

²⁰⁵ en-Nûr, 24/16.

²⁰⁶ Vehbi, *Hülâsatü’l-Beyan*, c. IX, s. 3700.

Peygamber'in "Allah'ın kullarına eziyet etmeyin, onların ayıplarını ortaya çıkarmaya çalışmayın. Kim bir Müslüman kardeşinin ayıbını araştırırsa, evinin içinde bile onu rezil edecek kadar Allah da onun ayıbını ortaya çıkarır."²⁰⁷ hadisi son derece önemlidir. İşte bu yüzden yukarıdaki âyette iftiraya karşı hüsn-i zanda bulunmayanlar yerilmektedir. Kişiye yakışanın mü'min kardeşinin ayıplarını araştırmaması.²⁰⁸

Hüsn-i zân, yani iyi düşünmek kişinin iyi bir müslüman olduğunun göstergesidir. Nitekim yüce Allah, "İfk Hâdisesi" olarak bilinen olaydan hareketle mü'min kullarına şu mesajları vermektedir:

- I. İman sahibi kimse, kendisine ulaşan haberlerin doğruluğunu araştırmak zorundadır. Yoksa insan bilmeden başkasına zarar verebilir ve sonrasında bu yaptığına çok pişman olur.²⁰⁹
- II. Mü'min daima hüsn-i zânda bulunmalıdır. Zira zannın kötüsü günahtır.²¹⁰
- III. Mü'minin imanı, onun psikolojik ve sosyal ahlâkını kontrol altında tutmalıdır. Bireyler arası ilişkiler ve toplumsal barış ve huzur için bu son derece önemli bir etkidir.²¹¹

Ebû Hureyre'den Hz. Peygamber'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Zandan sakının. Çünkü zan, sözün en yalanıdır. Başkalarının konuşmalarını dinlemeyin, mahremiyetlerini araştırmayın, birbirinizle üstünlük yarışına girmeyin, birbirinizi çekememezlik yapmayın, birbirinize buğz etmeyin ve birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!"²¹² Hadîste "sû-i zan" açık bir şekilde yasaklanmakta ve esas itibariyle bu yasaklamanın gerekçeleri de belirtilmektedir. Tirmizî'nin naklettiğine göre Süfyan es-Sevrî, zannı iki kısma ayırarak şöyle açıklamaktadır: "Zan; biri günah olan zan, diğeri de günah olmayan zan olmak üzere iki kısımdır. Günah olan zan; zanda bulunulup konuşulan zandır. Kendisinde günah olmayan zan ise, zan olup da konuşulmayan zandır."²¹³ Böylece hadîsteki "sözün en yalanıdır" ifâdesine de izah getirilmiş olmaktadır. İnsanın içinden geçirdiği iyi olmayan bir zanna "en yalan söz" denilmesinin, içten geçirilen zannın söylenmesi hâlinde böyle olacağına işaret etmektedir. Bu görüşü, "Kişiye, işittiği her şeyi söylemesi yalan olarak yeter."²¹⁴ hadîsi de desteklemektedir.²¹⁵

Zân delilsiz, mesnetsiz bir tahminden ibarettir. Kimi zaman gerçeğe yakın bir ihtimal ise de çoğunlukla konunun aslıyla ilgisi olmayan bir önyargıdan başka bir şey değildir. Zan, kalbin tereddütle, şek ve şüphe ile meşgul edilmesi, oyalanmasıdır. İyimser olunmadığında önyargıya neden olan, daha ileri boyutlarında ise kalpteki hastalıklara sebep olan bir kuruntudur. Bu sebepten Hz. Peygamber sözleri ve fiilleriyle zannın sürüklediği afetlere karşı insanları uyarılmaktadır.²¹⁶

Kötü zan, kişiyi hatalı davranmaya sevkeder. Bu yanılığın korunmak için en başta gelen tedbir ise sû-i zana sebebiyet verecek durumları ortadan kaldırmaktır. İnsanların aklında soru işareti bırakacak, gönüllerine şüphe düşürecek, töhmete neden

²⁰⁷ el-Buhârî, İman 2/6.

²⁰⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 29-30.

²⁰⁹ el-Hucurât, 49/6.

²¹⁰ el-Hucurât, 49/12.

²¹¹ Mustafa Kara, "Kur'an'da Zann Kavramı", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, c. 10, sayı: 19, s. 211.

²¹² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VII, s. 377.

²¹³ et-Tirmizî, Birr, 56.

²¹⁴ Müslim, Mukkaddime, 5.

²¹⁵ Âdem Dölek, "Sû-i Zânla İlgili Hadîs Üzerine Bir İnceleme", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII, sayı: 2, s. 52.

²¹⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 474.

olacak durumlardan sakınmaktır. Hz. Peygamber'in hayatından bir kesit bu ilkeye son derece yerinde bir örnek olarak zikredilebilir. Ramazan ayının son on gününde Hz. Peygamber âdeti olduğu üzere vaktini Medine mescidinde itikafla geçirmekteydi. Akşam olmuş, hava karamıştı. Derken eşi Safiyye bnt. Huyey mescide, onu ziyarete geldi. Biraz oturup hasbihal ettikten sonra zevcesi kalkmak istedi. Eşlerine daima nezaket ve sevgiyle muamele eden Hz. Peygamber, onu Üsame b. Zeyd'in mahallesindeki evine doğru uğurlamak için kalktı. Ümmü Seleme'nin odasının yanındaki mescit kapısına geldiklerinde yanlarından iki kişi geçti. Hz. Peygamber'e selam verdikten sonra adımlarını hızlandırdılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Ağır olun, bu yanımda bulunan (kadın yabancı değil, eşim) Safiyye bnt. Huyey'dir." dedi. Hz. Peygamber'in Safiyye'nin kimliğini belirtme ihtiyacı hissetmesi onlara ağır geldi ve "Sübhanallah! Haşa biz senin hakkında başka türlü nasıl düşünebiliriz ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü onlara, "Şeytan, insanın vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben, şeytanın sizin gönüllerinize kötü bir şüphe atmasından endişe ettim." buyurdu.²¹⁷ Hz. Peygamber bu davranışıyla, şeytanın sürekli vesvese ve şüphe vermek için hareket ettiğini, sinsice fırsat kolladığını belirtmiş ve şüphe uyandıracak bir hadise olduğunda sû-i zana sebebiyet vermemek için derhal bunun izah edilmesi gerektiğini bildirmiştir.²¹⁸

İnsanlar hakkında güzel düşünmek, onlara hüsn-i zân ile yaklaşmak bir aile geleneği olmalı ve bu ailede yetişen çocuklar güzel görerek ve düşünerek yetişmelidir. Nitekim eğer çocuk su-i zanın onaylandığı bir ortamda büyümüşse paranoid olmayı öğrenir. Paranoya, aşırı endişe veya korkuyla karakterize edilen, sıkça mantıksız kuruntularla bilinen bir akıl hastalığıdır. Genellikle şüpheli, aşırı kıskanç, aşırı gururlu ve geçimsiz kişilik özellikleri taşıyan kişilerde ortaya çıkar. Kişi insanların kendisi hakkında kötü niyetli düşündüklerine ve komplo kurduklarına inanır. Düşmanlık duyguları onun vazgeçilmez saplantısıdır. Paranoyanın üç önemli duygusu vardır: Kendine güvensizlik, kötüye yorumlama ve korku. Paranoid insanlardaki, insanların kendileri hakkında kötü niyetli oldukları kanaati bir günde oluşmaz. Masum bir sû-i zan duygusuyla başlar. Küçük bir filiz iken, zamanla köklü bir ağaç haline gelir. İşte tam burada Kur'an ahlakına bakıldığında göreceğimiz şudur: İnsan ilişkilerinde düşmanlık değil, dostluk esastır.²¹⁹

Hz. Peygamber, inananların kalplerini, zihin ve düşüncelerini yalan yanlış bilgi kırıntılarından, zanlardan arındırmalarını istemiş; hakikatin peşinde, güvenli ve sağlam bilgiye dayanan örnek bir toplum inşa etmek istemiştir. Bunun için de onlara: "Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"²²⁰ demiştir. Bu kardeşliğin ilk adımı ise, kardeşine hüsn-i zan beslemekle atılır.²²¹ İnsanın mutluluğu yakalamasının sırrı güzel görmek ve güzel düşünmektir.

5.4. Hak ve Hakikate Tâbi Olmanın Önemi

İslamî literatürde kullanılan en zengin kavramlardan biri de hiç kuşkusuz hak kavramıdır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli türevleriyle birlikte "hak" kelimesi iki yüz altmış

²¹⁷ el-Buhari, Farzu'l-humus, 4; Müslim, Selâm, 24.

²¹⁸ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 473.

²¹⁹ Nevzat Tarhan, "Sû-i zandan Paranoya'ya", Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Mayıs, 1998, Sayı:7, s. 37.

²²⁰ el-Buhari, Edeb, 57; Müslim, Birr, 28.

²²¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 478.

bir ayette geçmektedir.²²² Genellikle bâtılın zıddı olarak gösterilen hak kelimesi, sözlükte “gerçek, sâbit ve doğru olmak, gerekmek; bir şeyi gerçekleştirmek, bir şeye yakinen muttali olmak” anlamlarında masdar ve “gerçek, sâbit, doğru, varlığı kesin olan şey” anlamlarında isim olarak ifade edilmiştir. Fiil olarak kullanıldığında ise, bir şeyin gerekli/vacip olması, kalıcı olması, gerçekleşmesi, bir şeyi tasdiklemek ve yetki sahibi olmak gibi anlamlara gelmektedir.²²³ Kur’an-ı Kerim’de çok sayıda ayette fiil kalıbında, sapıklığın²²⁴, azabın²²⁵, azab tehdidinin²²⁶ ve azab sözünün hak olması²²⁷ manalarında kullanılmıştır.

Kur’an’da dini ve ahlakî anlam alanına sahip olan hak kelimesi, genellikle Allah’ın ve insanın davranışlarını nitelendirmek için kullanılır. Râgıb el-İsfahânî ayetlerden yola çıkarak hakkın başlıca dört anlama geldiğini belirtir: 1. Bir şeyi hikmetin gereğine uygun olarak icat eden; bundan dolayı hak Allah’ın bir ismi veya sıfatı sayılmıştır. 2. Hikmetin gereğine uygun olarak yapılan iş; Allah’ın bütün fiilleri bu anlamda haktır. 3. Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma, bu şekilde kazanılmış inanç, bilgi. 4. Gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş.²²⁸

İnsanlar yeryüzüne, hak ve hakikate şahitlik etmek için gönderilmiştir. Hakikat arayışı, insanoğlunu diğer bütün varlıklardan farklı ve ayrıcalıklı kılan en temel özelliklerindedir. Bütün yaratılmışlar arasında sadece insanın sahip olduğu bu eğilim, insanın kâinata geliş amacı ve kendi varoluşunu anlamlandırması açısından son derece önemlidir. İnsanoğlu, tarihinin her aşamasında, her evresinde hak ve hakikat arayışı içinde kendini bulmuştur. Kâh insanlığını, kâh imanını erdeme ulaştırmak için hak ve hakikat arayışı içine girmiş ve amacına ulaşmak için bedel ödemiştir. Tarih, hak ve hakikat arayışı için bedel ödeyenlerle doludur.

Allah, insanları hakkı tanımaya, hakikati duyurmaya ve hakikatin peşinde olmaya davet etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de “*Ey iman edenler, Allah için Hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun.*”²²⁹ emri bu davetin ifadesidir. Nefse ağır bir yük yüklese de hak ve hakikat arayışı imanın ve İslam’ın tecellisidir. Kişi velev ki kendi aleyhine bile olsa hak ve hakikatin takipçisi ve uygulayıcısı olmak mecburiyetindedir. Çünkü gerçek manada iman bunu gerektirmektedir. Hz. Ebu Bekir de bu imtihanı verenlerden birisidir. Nakledildiğine göre Hz. Ebu Bekir’in kızı Aişe’ye iftira edip bu sözü en çok diline dolayanlardan birisi, teyzesinin oğlu olup kendisine devamı yardımlarda bulunduğu Mıstah İbn Üsâse idi. İddialarının iftiradan ibaret olduğu kesinleşince Hz. Ebu Bekir bu nankör yakınına cezalandırmak istemiş ve “Vallahi, bundan sonra Mıstah’a hiçbir şey vermeyeceğim!” diye yemin etmişti. Mıstah ise, hicret etmiş, Bedir Savaşı’nda bulunmuş, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını gidermekten aciz, ihtiyaç sahibi bir sahabelidir. Öyle ki Ebu Bekir’in kendisine infakta bulunduğundan başka hiçbir malı yoktur. İftira kampanyasına etkin bir biçimde katıldığı için Hz. Ebu Bekir ona öfkelenmiş ve kendi kendisine böyle bir söz vermiştir.²³⁰ Bir rivayete göre

²²² Muhammed Fuâd Abdalbâki, *el-Mu’cem*, s. 255-260.

²²³ Cemâleddin Muhammed, İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “Hkk” md., Beyrut, ts. c. X, s. 49-58.

²²⁴ el-A’râf 7/30, en-Nahl 16/36.

²²⁵ el-Hacc 22/18, Sâd 38/14, ez-Zümer 39/19.

²²⁶ Kâf 50/14.

²²⁷ el-İsrâ 16/17; el-Kasas 28/63; es-Secde 32/13; Yasin 36/7,70; es-Sâffât 37/31; Fussilet 41/25; el-Ahkaf 46/18; Yunus 10/33,96.

²²⁸ el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’an*, “hkk” md., s. 246-247.

²²⁹ el-Maide, 5/8.

²³⁰ Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî Dimaşkı, *Tefsîru’l-Kur’an’il-A’zîm (tah. Sami b. Muhammed es-Selâme)*, Dâru Taybe, Riyad, 1999, c. VI, s. 20-21.

yalnızca Ebu Bekir değil, başka sahabeler de kazif cezası uygulanan kişilerle ilişkilerini kesme kararı almışlardı. Bunun üzerine Nur suresi 22. ayetin nazil olduğu rivayet edilir. Allah, Hz. Ebu Bekir ve diğer sahabelerden ettikleri yeminin kefareti ödüyüp o insanları affetmelerini istemiştir.²³¹ “Allah’ın sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız?”²³² buyrulur, kendi nefislerine ve yakınlarına karşı suç işleyenlerin bağışlanması istenmiş bunun karşılığında Allah’ın da onları bağışlayacağı müjdelenmiştir. Hakka tâbi olan Hz. Ebu Bekir en yakınına karşı işlenen bir suçu affedebilmiştir.

Hz. Adem’in yasak meyveye yaklaşması ve cennetten kovulduktan sonra eşiyle birlikte, “*Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımasan mutlaka ziyân edenlerden oluruz.*”²³³ demesi hakka teslim oluştur.

Hz. Peygamber’in nezdinde akrabalık, şan, şeref, zenginlik gibi vasıflardan hiçbirisi hakka tercih edilemez. Hz. Âişe’den nakledildiğine göre, Kureyş kabilesinden bir grup insan, hırsızlık yapan Fatıma adlı kadını affetmesi için aracı olurlar. Bunun üzerine Resûlullah ayağa kalkarak hutbe okudu ve Allah’a gerektiği gibi senâ ettikten sonra şöyle buyurdu: “Sizden önceki insanların helak olmalarının sebebi, aralarında ileri gelen, zengin kimseler hırsızlık yapınca suçun cezasını vermeyip zayıf ve fakir kimseler hırsızlık yapınca ceza uygulamalarıdır. Bu canı bu tende tutana yemin ederim ki Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa, onun da elini keserdim!”²³⁴ Kur’an-ı Kerim’de de kişinin kendisi, anne babası, yakın akrabası aleyhine de olsa şahitlik ederken doğrudan sapmaması ve adaleti tesis etmesi emredilir.²³⁵ Hatta kin duyulan bir topluma dahi hakkaniyetle muamele edilmesi gerektiğini vurgular.²³⁶

Hakka sahip çıkmak, hak için bedel ödemek, hak yolunda olmak imanın yegâne tezahürüdür. Rabbimize, kendimize, çevremize ve bütün yaratılmışlara karşı sorumluluk bilinci içinde hareket etmektir hakka sahip çıkmak. Bu uğurda yürürken bıkkınlık, yılgınlık göstermemektir. Şeytanın ve nefsin bütün hile ve desiselerine karşı sabredebilmektir. Hiçbir zaman ümitsizlik kuyularına düşmemektir.

5.5. İffet ve Namusu Korumanın Önemi

İslam dini hayırların tamamını kapsayan ve bütün fazilet olgularını içeren bir biçimde gelmiştir. Yüce ve değerli davranışları emretmiş, değersiz ve bayağı olanlarından ise sakındırmıştır. Kuralların insanı güzelleştiren ve değerli kılanlarını getirmiş, onu kirleten ve değersiz kılan şeylerden de berî kılmıştır. Hz. Peygamber: “Muhakkak ki Allah azze ve celle cömerttir, cömert olanları sever. İşlerin yücesini sever ve aşağılığından hoşlanmaz”²³⁷ sözüyle, İslam’ın en yüce gayelerinden ve en büyük hedeflerinden biri olan nefislere iffet, onurluluk ve temizlik duygularını yerleştirmeyi amaçlamıştır. Toplumunu alçak ve çirkin şeylerden, günahlardan uzak tutarak, ona faziletler ve güzellikler yerleştirmiştir. Müslüman kişinin, insan olarak ortaya koyduğu en belirgin farklardan birisinin iffet olduğu tartışılmaz bir hakikattir. Müslüman kadınıyla erkeğiyle iffet sahibidir.

²³¹M. Zeki Duman, *Beş Surenin Tefsiri*, Fecr Yayınları, Kayseri, 1999, s. 218.

²³²en-Nûr, 24/22.

²³³el- A’râf, 7/23.

²³⁴Müslim, Hudûd, 9.

²³⁵en- Nisâ, 4/135.

²³⁶el-Mâide, 5/8.

²³⁷Hâkim, Müstedrek, iman, 8.

İffet sözlükte “affe” kökünden mastar olup “helal olmayandan uzak olmak”²³⁸, “helal ve hoş olmayan şeylerden sakınmak, haramlardan ve süfli isteklerden uzak durmak”²³⁹ anlamlarına gelmektedir. İffetli olana da “afif” denir.²⁴⁰ Kur’an’da cinsel alanda iffetlilik “ferc” ve “hıfz” kelimeleriyle beraber kullanılarak “iffetini korumak” ifadesiyle anlatılır.²⁴¹

Başka bir tanımda ise “kişiye helal olmayan veya yakışmayan durumlardan imtinâ etmesi”²⁴² olarak bilinen iffet, güzel ahlak göstergesidir. İnsanın arzu ve tutkularını, inanç ve aklının kontrolünde tutmasıdır. İffet, bir kimsenin Allah nezdinde ve insanların gözlerinde kendisini küçük düşürecek davranışlardan sakınmasını sağlayan bir erdemdir.²⁴³ İnsanı bedeni ve maddi hazlara aşırı düşkün olmaktan korur.²⁴⁴ İffet, günahattan kaçış, her türlü istek ve şehvî arzulara karşı sabır, yüce bir gayrettir. Temizlik ve namustur.²⁴⁵

Kur’an’ın gönderiliş gayesi insanları, davranış ve inanç yönüyle eğiterek onlara doğru tutarlı ve ölçülü bir biçimde hareket edebilme bilincini öğretmektir. Yüce Allah insanı farklı türde güdü ve yönelimlerle donatarak yaratmıştır. Bu güdü ve eğilimler doyurulurken kişi kendi “ben”iyle, diğer insanlarla ve en önemlisi yaratıcısı ile olan ilişkilerini dikkate almak, gözden geçirmek durumundadır. İnsanların doyum ararken kendi öz benliğine, insanlara ve Allah’a karşı sorumlu olduğu eğilimlerin başında cinsel arzular gelir. İnsanın cinsel arzularını sorumluluk bilinciyle, ölçülü ve dengeli olarak karşılamasıyla meydana gelen şahsiyet yapılanmasına ise iffet denir.²⁴⁶

Ragıp el İsfahânî, Kur’an-ı Kerim’deki iffetli olmayı isteme anlamındaki “isti’faf” kavramını, bir çeşit alışkanlık kesbederek, kendine disiplin uygulayarak ruhunda bu erdemi geliştirmeye çalışma şeklinde açıklar.²⁴⁷ Nisâ Suresi 6. Ayetle de bunu temellendirir. Dolayısıyla iffet, nefiste yerleşen ve şehvetin insanlara galebe çalmasını önleyen perdedir. O halde insanın aşırı zevklerden uzak durmasının iffet ve erdem sayılabilmesi için öncelikle bu tutumun bizzat kendi bilinçli tercihinin dayanması ve güçlü bir iradi gayret ile gerçekleştirilmesi gerekir. Psikolojik veya bedeni bir zafiyetten, acizlik, korkaklık ve bilgisizlikten yahut başka bir engelden dolayı zevklerini terk eden kişi hakiki anlamda iffetli ve erdemli sayılamaz.²⁴⁸

Gazzâlî iffet hakkında şöyle söyler: “Ahlakın esası dört şeydir; hikmet, şecaat, iffet ve adalet. İffet, şehveti akıl ve şeriat kuvvetleri ile terbiye etmektir”.²⁴⁹ İffetli olanlar nefislerine hâkim olurlar. Arzularını daima akıl ve hikmetle tartarlar. Şeref, haysiyet, namus ve itibar sahibi olmak için afif kalmak lazımdır.

²³⁸ el-Halil b. Ahmed el-Ferâhizî, *Kitabu'l-Ayn* (tah. Abdulhamîd Hindâvî), “a’ffe” md., Dârul-Kutubu'l-İlmiyye, 2003, Beyrut, c. III, s. 190.

²³⁹ İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. IX, s. 253-254; el Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (tah. Muhammed Naim el-A'rkesüsî), “a’ffe” md., Müessetü'r-Risale, Beyrut, 2005, s. 838.

²⁴⁰ el-Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, s. 190.

²⁴¹ el-Mü'minûn, 23/1-8; en-Nûr, 24/30-31; el-Ahzâb, 33/35; el-Meâric, 70/23-32.

²⁴² Muhammed Hasan Cebel, *El-Mu'cem'ul-İştikâki el-Muassal li Elfâzil-Kur'an'il-Kerim*, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire, 2010, s. 1490.

²⁴³ el-Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, s. 190.

²⁴⁴ el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, “iffet” md., s. 573.

²⁴⁵ Çağrıç, *DİA*, “iffet” md., 2000, c. 21, s. 506-507.

²⁴⁶ Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur'an'ın İffet Anlayışı”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* III, 2003, Sayı: 4.

²⁴⁷ el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, s. 573.

²⁴⁸ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 991-992.

²⁴⁹ Mevlüt Albayrak, “Gazali'nin Ahlak Felsefesi ve Filozofların Etkisi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. XIII, sayı:3-4, 2000, s. 359.

Klasik İslam düşüncesindeki iffet anlayışı İbn Sina'nın (980–1037) görüşlerine de aynen yansımıştır. Ona göre iffet, şehvet gücünün her türlü aşırılıktan alıkonulup orta bir noktada tutulmasıdır. İffet isteklerin bütünüyle bastırılmasını engellediği gibi, aşırı boyutlara ulaşmasına da mani olur. Yeme içme, cinsel ilişki gibi eğilimlerden elde edilen hazlara ölçü koyar. Onları aklın kontrolüne verir, doğru düşüncenin sınırları içinde kullanır.²⁵⁰

Afif ve nefesine hâkim olmak için dört şey lazımdır:

- 1- Kuvvetli ve metin bir iradeye sahip olmak,
- 2- Şehvani arzulara uyulduğu takdirde ileride göreceği maddi ve manevi zararları göz önüne getirmek,
- 3- Daima yüksek düşüncelerle dimağı meşgul etmek (çünkü şehvetin bütün kuvveti, tasavvurdandır),
- 4- Kötü arkadaşlardan uzak kalmak (çünkü insanı şehvani arzulara uymaya sevk eden kötü arkadaşlar olduğu gibi bu yolda devam edip gitmesine de bunların etkisi çoktur).²⁵¹

İffet, nefsin istekleri karşısında, iradeyi kullanmaktır. Kişi isteklerinin kendisini sürükleyeceği haramları ve bunların sonucunda yaşayacağı pişmanlıkları düşünür ve arzularını helalden yana yönlendirir. Bu da onu afif kılar.

Kıscası iffet, tıpkı insanın tabiatında saklı bulunan diğer iyilik nüveleri gibi, insanı insan yapan marifet dinamikleriyle beslendiği ve takviye edildiği ölçüde gelişir, kalbi ve ruhi hayatın bir derinliği haline gelir. Sınırsız isteklerine set çeker ve engeller. Fakat iman ve marifetle geliştirilmez, ihsan şuuruyla takviye edilmezse, bu duygular körelerek, insanlığın maddi ve manevi yıkılışına sebep olur. Nitekim Lut kavmi, hayâ ve iffet duygusundan mahrum olduğu için helak olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'i incelediğimizde "affe" kökünden dört kelimenin Kuran'da yer aldığını görmekteyiz. Bu kelimelerin geçtiği ayetlere bakacak olursak üç farklı anlam olduğunu görürüz:

1. Bakara Suresi 273. Ayette "istemekten sakınma, çekinme" anlamındadır. "Sadakalar kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı, bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca bir şey istemezler. Siz hayır olarak ne verirseniz, şüphesiz Allah onu bilir."²⁵² bu ayette geçen "teaffüf" kelimesi iffet kökünden gelen "tefe'ul" vezninde bir mastardır. Arapçada "iffet" in anlamı, bir şeyi bırakmak ve ondan vazgeçmektir. Allah "teaffüf" ile onların dilenmediklerini beyan etmiştir.²⁵³ Bu başkalarının elinde bulunana göz dikmemek ve iffetlilik göstermektir. O kadar ki onların asıl hallerine vâkıf olmayan kimse, onları zengin sanır. Buna sebep ise elbiselerinde, hallerinde ve sözlerinde iffetleri, sabırları ve kanaatkârlıklarıdır.²⁵⁴
2. Nisâ suresi 6. Ayette "yetim malından uzak durma" anlamındadır. "Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de geri alacaklar diye o malları israf ile tez elden yemeyin. Zengin olan veli

²⁵⁰ Abdurrahman Dodurgalı, "İbn Sina Felsefesinde Eğitim", M.Ü. İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1995, s. 133-134.

²⁵¹ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini*, D.İ.B Yayınları, Ankara, 1980, s. 253, 254.

²⁵² el-Bakara, 2/273.

²⁵³ er-Râzi, *Mefâtihu 'l-Gayb*, c. VII, s. 87.

²⁵⁴ Zuhâylî, *Tefsiru 'l-Münir*, c. II, s. 75.

iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter.”²⁵⁵ Bu ayette Allah Teâlâ yetimlerin velilerini zengin ve fakir olarak ayırmıştır. Kim zengin ise kaçsın, o mala tenezzül etmesin buyurmuştur.²⁵⁶ Ayette “isteaffe” fiili geçmektedir. Zemahşeri bununla ilgili şöyle demiştir: “İsteaffe fiili ‘affe’ fiilinden daha belîğdir. Sanki Allah bunu kullanmakla daha fazla kaçınmayı istemektedir.”²⁵⁷

3. Nur Suresi 33. ve 60. Ayetlerinde ise “günaha girmekten sakınma, namusu koruma” anlamındadır. “Evleneleyenler, Allah kendilerini lütfu ile zenginleştirenceye kadar iffetli davranınsınlar. Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin, onlarda bir iyilik görürseniz, bedel vermelerini kabul edin. Onlara Allah’ın size verdiği maldan verin. Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuşşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki Allah hiç şüphesiz onu değil zorlanan kadınları bağışlar ve merhamet eder.”²⁵⁸ Ayette “isteaffe” fiili geçmektedir. İffetli kalmaya çaba gösterebilirler.²⁵⁹ Allah keremiyle onları zengin edinceye kadar iffetli davranınsınlar ve şehvetin meşakkatine sabır göstererek iffetli olmaya çalışınsınlar ki zinadan korunsunlar²⁶⁰ gibi anlamlar içermektedir. “Evlene ümidi kalmayan, ihtiyarlayıp oturmuş kadınlara, süslerini açığa vurmamak kaydıyla, dış kıyafetlerini çıkarmaktan ötürü sorumluluk yoktur; ama sakınmaları kendileri için daha iyi olur. Allah iştir ve bilir.”²⁶¹ Bu ayette de “isteaffe” fiili bulunmaktadır. Kendileri için daha hayırlı olan iffetli olmaları yani dış kıyafetlerini çıkarmamalarıdır. Çünkü mesture bulunmak her töhmetten arîdir şeklinde yorumlanmıştır.²⁶²

Müminlerin en önemli vasıflarından biri mahrem yerlerini korumalarıdır. Bu nitelik gerçekten emniyet açısından büyük önem taşır. Bu husus cemiyeti, aileyi her türlü kötülükten koruduğu gibi, müminin ruhunu ve nefsinin de arındırır. Müminler, kötülüklerden mahrem yerlerini koruyarak temizlenirler. Aynı zamanda Allah’ın ayetlerine karşı gelmekten de sakınırlar.

Müminler, mahrem yerlerini koruyarak, ırzlarını muhafaza ederek ailevi bir hayat yaşarlar. Onlara sadece eşleri helaldir. Bunun ötesinde meşru yol aramak mümkün değildir. Zira Yüce Allah: “Kim de bunun ötesini ararsa şüphe yok ki onlar haddi aşanlardır.”²⁶³ Buyurmaktadır. İşte İslam bunun ötesinde hiçbir yol tanımaz. Bu yolun dışındaki bütün yolları kapatmıştır. Hiçbir mümin artık bunun dışında bir yol aramaz. Bu yolun dışında başka bir yola başvurarak Allah’ın ayetlerini çiğneyemez.

Yüce Allah, müminlere ırzlarını korumasını emrederken, fuşşiyata sebebiyet veren bütün yolları da kapatıp yasaklamıştır. Tesettür, yani kadın ve erkek için gösterilmesi haram olan yerleri kapatmanın, gözleri haramdan sakınmanın emredilip evli olmayan ve aralarında devamlı bir evlenme engeli de bulunmayan bir erkekle bir kadının başkalarının giriş ve görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa

²⁵⁵en-Nisâ, 4/6.

²⁵⁶er-Râzi, *Mefâtihu’l Gayb*, c. IX, s. 197.

²⁵⁷ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, s. 221.

²⁵⁸en-Nûr, 24/33.

²⁵⁹ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, s. 729.

²⁶⁰el-Mâverdî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-d-Dîn*, c. IV, s. 99; Vehbi, M. *Hülâsatü’l-Beyan*, c. IX, 3729.

²⁶¹en-Nûr, 24/60.

²⁶²el-Mâverdî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-d-Dîn*, c. IV, s. 122; Vehbi, M. *Hülâsatü’l-Beyan*, c. IX, s. 3769-3770.

²⁶³el-Mü’minûn, 23/7.

kalması²⁶⁴ anlamındaki halvetin yasaklanmış olması bu tedbirlerden birkaçıdır. İslam cinsi arzuları tahrik edici, kalpleri şehvi heyecanlarla karartıcı davranışları yasaklamış ve haram kılmıştır.

Çıplaklık, ırzların korunmasını heder eden, zina fiiline götüren ciddi bir amildir. Çünkü çıplaklık, yaratılış düzenine ve İslam düsturlarına göre açık bir hayâsızlıktır. Mümin buna asla cesaret edemez. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”²⁶⁵

Hz. Peygamber bir defasında baldızı Esmâ’yı üzerinde teninin rengini gösteren ince bir elbise ile gördüğünde ondan yüz çevirerek şöyle demiştir: “Ey Esmâ, kadın ergenlik çağına geldikten sonra yüz ve ellerinden başka bir yerinin görülmesi haramdır.”²⁶⁶ Ayeti kerime ve hadiste, fuhşiyata sebebiyet veren her türlü açıklık kesinlikle yasaklanmıştır. Mümin kadınlar ve mümin erkekler bu emri çiğneyip tabii güzelliklerini açığa vuramazlar.²⁶⁷

Uteybe b. Nudder şöyle buyurdu: “Biz Rasulullah’ın yanındaydık. Ta, sin, mim’i (Kasas Suresini) okudu. Nihayet Musa’nın kıssasına ait ayetlere gelince buyurdu ki: Musa iffetini koruma ve karın tokluğuna karşılık sekiz veya on yıl çalışmayı kabullendi.”²⁶⁸ Hadisin Arapça metninde geçen “iffeti’l-ferc” ifadesiyle de namusu koruma yani günümüzde anladığımız ve kullandığımız anlamda iffeti muhafaza anlamı mevcuttur. Hadiste Hz. Musa’nın Hz. Şuayb’ın kızıyla evlenmesi ve dolayısıyla iffetini muhafazası ifade edilmiştir. Bütün uygarlıklarda cinsel yaşamı denetlemek, sınırlamak, yönlendirmek ve yüceltmek için evlilik kurumlaşmış, toplumun en küçük birimi olan aile teşekkül etmiştir. Evliliğin iffeti korumada önemli olduğunu yukarıda açıklarken yer verdiğimiz hadis, bu hadisi de açıklar niteliktedir: “Evlenmeye gücü yeten ve imkânı olan kimse hemen evlensin. Çünkü evlilik gözü ve namusu korur. Evlenmeye gücü yetmeyen ve imkânı olmayanlar ise oruç tutsun. Çünkü oruç kişinin şehvetini kırar.”²⁶⁹

Yine bu anlamda Ebu Hureyre’den rivayet olunan başka bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Üç kişi vardır ki, Allah’ın bunların hepsine yardım vaadi vardır: Allah yolundaki gazi, azad edilmek için vermesi gereken parayı ödemek isteyen köle ve nefsinin haramdan korumak isteğiyle evlenen adam.”²⁷⁰ Bu hadis metninde “teaffüf” kelimesi kullanılmıştır. “Harama girmekten sakınma, nefsin kötü arzularına engel olma” anlamındadır. Evlilik, haramdan sakınma hususunda önemli bir yere sahiptir. Harama girmekten sakınma adına evlenen kimseye Allah’ın yardım vaadi olduğunu Hz. Peygamber müjdelemektedir.

Ayet ve hadislerde de görüldüğü üzere bir müminin hayatının her aşamasında iffetli olması gerekmektedir. Hz. Peygamber bu şekilde iffeti şiar edinen müminlere şöyle buyurmuştur: “Kim ki bana iki çene ve apış arası mevzuunda söz verir, kefil olursa ben de ona cennet için kefil olurum.”²⁷¹

²⁶⁴Orhan Çeker, *DİA, “Halvet” maddesi*, c. XV, s. 384.

²⁶⁵el-Ahzâb, 33/59.

²⁶⁶Ebü Dâvud, Libas, 32.

²⁶⁷es-Sâbüni, Muhammed Ali, *Ravâiu ’l-Beyân Tefsîru Ayâti ’l-Ahkâm Mine ’l-Kur’an*, Müessesetu Menâhili’l-İrfân, Beyrut, 1981, c. II, s. 144-158.

²⁶⁸İbn Mace, Ruhun, 5.

²⁶⁹el-Cevzi, Cemâluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsir*, Dâru İbni Hazm, Beyrut, 2002, s. 996.

²⁷⁰İbn Kesir, *Tefsîru ’l-Kur’an ’il-Azîm*, c. VI, s. 51.

²⁷¹el-Buhârî, Rikak, 23.

Irzları koruma yollarından birisi de yanında mahremi bulunmayan birbirine nikâhı düşen kadın ile erkeğin baş başa kalmamalarıdır. Evli olmayan ve aralarında devamlı bir evlenme engeli de bulunmayan bir erkekle bir kadının başkalarının giriş ve görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalması İslâmiyet'te yasaklanmıştır.²⁷² Bu yasaklama bir koruma tedbiri mahiyetindedir. Bu durum fıkıh literatüründe halvet olarak adlandırılmıştır. Sözlükte “bir yerin boş olması, o yerde hiç kimsenin, hiçbir şeyin bulunmaması; yalnız kalma veya biriyle baş başa kalma” anlamlarına gelen halvet kelimesi dinî literatürde, aralarında nikâh bağı ve devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkekle kadının yalnız kalmasını, fıkıh terimi olarak sahih bir nikâh akdinden sonra karı kocanın, üçüncü bir kişinin izinsiz muttali olamayacağından emin buldukları bir yerde cinsî birleşme olmaksızın baş başa kalmalarını ifade eder.²⁷³

Geniş anlamda halvetin, yani evlenmeleri dinen mümkün olan, fakat aralarında evlilik bağı bulunmayan bir kadınla bir erkeğin kapalı bir mekânda baş başa kalmasının, cinsî birleşme olmadığı sürece mehir, iddet, nesep gibi hukukî bir sonuç doğurmayacağı açıktır. Ancak böyle bir beraberlik harama yol açacak durumların önlenmesi, tarafların iffetinin korunması amacıyla câiz görülmemiştir. Bu yasaklamayı, İslâmiyet'in ırz, namus ve şerefın korunmasına büyük önem atfetmiş ve bunun için bir dizi önlem almış olmasıyla açıklamak gerekir. Hz. Peygamber bir erkekle, dinen evlenilmesi meşrû olan bir kadının arada nikâh bulunmaksızın baş başa kalmasını yasaklamıştır.²⁷⁴ Aynı şekilde birbirlerine karşı şehvet duyan kadınla kadının ve erkekle erkeğin halvette kalmaları da haram sayılmıştır. Ancak yanlarında başkasının bulunması halinde halvet gerçekleşmez. Nişanlıların halveti de birbirlerine yabancı olanların halveti hükmündedir.²⁷⁵ Bir kadının sahih halvet teşkil etmeyecek şekilde, meselâ girişin engellenmediği, insanların görebileceği, ancak konuşulanların duyulamayacağı bir yerde güvenilir bir erkekle bir arada bulunup ona soru sormasının veya şikâyetini arz etmesinin dinen bir sakıncası yoktur.²⁷⁶

Müminler ırzlarını korurlarken, gözlerini de haramdan sakınmaları gerekir. Zira arzulu bakışma zinaya ve fuşşiyata sebebiyet veren hallerden belki de en önemlisidir. Kur'an-ı Kerimde bu husus şöyle açıklanmaktadır: " Mümin erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüpheli yok ki Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mümin kadınlara da söyle gözlerini haramdan korusunlar, ırzlarını korusunlar..."²⁷⁷ Ayetteki göz yumaktan kasıt, gözü kapatmak değil bilakis hayâ sebebiyle gözleri yere indirmek, harama bakmamak demektir. Ayetteki “min” edatı “teb'iz” içindir. Yani gözlerin bir kısmını yummak, harama gözlerini dikip doyuncaya kadar bakmamaktır.²⁷⁸ Çünkü göz baktığından sorumludur.²⁷⁹ Bu konuda Hz. Peygamber'in Ali b. Ebu Talib'e tavsiyesi şöyledir: “Ya Ali, arka arkaya bakma! Zira birinci bakış lehinedir fakat ikinci bakış lehine değildir.”²⁸⁰

Göz her şeyi kalbe ulaştırır en büyük kapıdır. Bu sebeple insan göz yoluyla birçok günaha düşer. Şehvet düşüncesinin ilk etkeni gözdür. Gözü kötü bakıştan

²⁷² Çeker, *DİA*, “Halvet” Maddesi, 1997, c. XV, s. 384.

²⁷³ Çeker, *DİA*, “Halvet” Md., c. XV, s. 384.

²⁷⁴ el-Buhârî, Nikâh, 111, 112; Müslim, Hac, 424; Selâm, 19.

²⁷⁵ Çeker, *DİA*, “Halvet” Md., c. XV, s. 384.

²⁷⁶ el-Aynî, *Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, c. XX, s. 214.

²⁷⁷ en-Nûr, 24/30-31.

²⁷⁸ Zuhâyî, *Tefsiru'l-Münir*, c. IX, s. 450.

²⁷⁹ el-İsrâ, 17/36.

²⁸⁰ et-Tirmizi, Edeb, 28.

korumakla gönül de kötü düşünceden korunmuş olur.²⁸¹ Ayete baktığımızda “ırzlarını korusunlar” ifadesinden önce gözlerin haramlardan sakınılması emredilmiştir. Buna binaen şöyle diyebiliriz: Namusu korumanın, iffetli olmanın yolu harama bakmamaktan geçer. Zira harama bakış zina gibi büyük yıkımlara sebep olan bir depremin öncü sarsıntısı gibidir. Harama nazarla sarsılıp bulanık zihin dünyasının zina ile alt üst olması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle Allah “Zinaya yaklaşmayın”²⁸² buyurarak zinaya götürebilecek yollara sapmayı yasaklıyor ki harama bakış da bu yolların başında gelir. Bundan dolayı mümin, harama girmeme konusunda her anını teyakkuz halinde geçirmelidir.

Harama bakmaktan sakınmanın faydalarını Sabuni şöyle sıralamaktadır: Allah’ın emri tutulmuş olur. Bir ok gibi kalbi yaralayan manzaralardan korunmuş olur. Kalp kuvvetlenir. Kalp kötü şeylerle meşgul olmaz, Allah ile meşgul olmaya alışkanlık peyda eder. Kalbe nur kazandırır. Kalbe feraset verir. Şeytanın giriş yollarını kapatmış olur.²⁸³

5.5.1. Kur’an-ı Kerim’deki İffet Örnekleri

Kuran’daki iffetle ilgili ayetlerin ikisi mal mülk, yeme içme konularında ölçülü ve kanaatkâr olmayı,²⁸⁴ diğerleri ise beşerî arzu ve isteklerde ölçülü ve edepli olan davranışları ifade etmektedir.²⁸⁵ Allah kurtuluşla müjdelenen kişilerin, iman eden, iffetli, hayâli olan ve edep yerlerini muhafaza edenler olduklarını bildirmektedir.²⁸⁶ Yine Kuran, iffetli yaşayan erkek ve kadınlara ayrı ayrı Allah’ın bağışlamasını ve ahiretteki ecirlerini hatırlatmaktadır.²⁸⁷

Kur’an’da cinsel ahlâk konusunu en genel manasıyla ifade eden kavramlardan biri, “fercin hıfzı” yani namusun korunmasıdır. Bu kavram “ferc” ve “hıfz” kelimelerinin birleşmesiyle oluşur. Ferc kelimesi, “fürcetü’l-hâid” (duvardaki gedik, çatlak) misallerinde olduğu gibi, iki şey arasındaki yarık, çatlak, gedik anlamına gelir. “Ferc” kelimesi, kinâye yoluyla edep yerlerini ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Söz konusu kullanımın yaygınlaşmasıyla beraber, “ferc” kelimesi açık bir şekilde doğrudan edep yerlerini ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır. Bu hem kadın hem de erkeğin edep yerleri hakkında da kullanılan bir terimdir.²⁸⁸

“Hıfz” kelimesinin esas manası, bir şeyi aramak, bulmak, muhafaza ve himaye etmektir. Tıpkı bir dersin hıfz edilmesi gibi. Hıfz kelimesi zaman zaman insanın anlama istidadını ifade etmek için kullanılır. Zaman zaman da unutmamanın zıddı olan, bilgiyi zihinde tutmayı ifade etmek amacıyla kullanılır. Bu kelime genel olarak her türlü, koruma, arama, bulma, gözden geçirme, kontrol, dikkat, bakım, muhafaza ve himaye etme eylemlerini belirtmek için kullanılır. Kur’an’da, hıfz kelimesi, ferc kelimesiyle beraber kullanıldığı haliyle, kinaye yoluyla iffetli olmak anlamına gelir. İffetin anlamı ise, cinsel güdüyü, haram yollardan korumaktır.²⁸⁹

²⁸¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, tsz., c. VI, s. 177.

²⁸² el-İsrâ, 17/32.

²⁸³ es-Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, c. II, s. 166.

²⁸⁴ el-Bakara, 2/273; en-Nisâ, 4/6.

²⁸⁵ en-Nûr, 24/33,60.

²⁸⁶ el-Mü’minun, 23/5-7.

²⁸⁷ el-Ahzâb, 33/35.

²⁸⁸ el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân (tah. Muhammed Seyyid Geylânî)*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, ts., s. 375; Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, ts., c. III, s. 741.

²⁸⁹ Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim es Semîn el-Halebî, *Umdetü’l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi’l-Elfâz (tah. Muhammed Bâsil U’yûnu’s-Sûd)*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1996, c. 1, s. 432.

“Fercin hıfzı”, Müminun ve Mearic surelerinin her iki âyetinde²⁹⁰ de ifade edilen biçimiyle, cinsel dürtünün ahlâkî kontrolünü dile getirmektedir. Cinsel güdünün normal ve meşru, doyumunun evlilik çerçevesiyle olabileceğinin ilkeleri ifade edilmektedir. Her iki âyette de geçen, “illâ alâezvâcîhim” ifadesi, evlilik dışına taşan cinsel doyumun ahlâkî olmadığını belirtmektedir. Âyetlerin her ikisinde de tekrarlanan, “eşler arasında gerçekleştirilen cinsel ilişki ve doyumun kınanamayacağı” yönündeki ilke, bir duygu olarak cinselliği kötü olarak değerlendirmenin yanlışlığını, cinsel hazı tatmin etmek gayesiyle meşru ilişkiler içerisinde bulunmanın tabiliğini karara bağlamaktadır. Her iki âyette de geçen, “el-âdûn” (haddi aşanlar, fazla ileri gidenler)cinsel ilişkilerindebu ilkelere uygun davranışlar sergilemeyenleri nitelemek için kullanılmıştır.²⁹¹

Kur’an’daki “Ahsanet fercehâ”, “muhsinîne ğayra musâfihîn”, “muhsanâtin ğayra musâfihât”, “eradne tehassunen” ifadelerinin geçtiği ayetlerdeki örneklerde görüldüğü gibi Arapça “hasane” kökünden türetilen bu ifadelerde iffet karakteri ve bu karakterin iman ile olan ilişkisi tekrar edilir. İffetin, İslâm dininin erdemli kişilerin karakteri olarak nitelediği ve kendi mensuplarına bir değer ifadesi olarak sunduğu ifade edilir.²⁹²

Kelime olarak “Tehassun”, bir kaleyi kendine barınak/mesken edinmek manasında kullanılır. Kimi zaman bu mananın dışına çıkılarak, koruma olgusunun her türü için de kullanıldığı olur. Söz gelimi, zırhın insan bedenini, atın binicisini koruması gibi. Bu kelimeninYûsuf suresinde²⁹³ kullanımıyla, bir şeyin sağlam korunaklı bir yerde korunması anlatılmıştır. “İmraetün hasân” ve “imraetün hâsın” biçimindeki kullanımı iffetli kadın manasına gelir. Hasân, iffetli kadın manasının yanında, saygın kişi anlamını taşır. Hasân kelimesi kapsamına giren koruma olgusu, bir kimsenin bizatihi iffetli olma gayreti içinde olması veyahut evli olması ya da yüksek bir statü veya saygınlığa sahip olması sayesinde gerçekleşir.²⁹⁴ Koruma anlamını içeren bir lafız ve anlam içeriğiyle dile getirilen iffetli kalma, kişinin alt beninden ve etrafından gelen dürtüler karşısında kendisini muhafaza etmesini, kararlı bir şekilde karşı koyuşunu, cinsel açıdan ahlaklı olma hususundaki sağlam duruşunu ifade eder.²⁹⁵

Hz. Meryem, Kur’an’da, “ahsanetfercehâ” ifadesi kullanılarak iffet karakterinin kadın modeli olarak anlatılır: “*O iffetini korumuş olan kadını da an! ona ruhumuzdan üfledik; kendisini ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık*”²⁹⁶ “*İmrân’ın kızı Meryem’i de (misal vermiştir). O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi.*”²⁹⁷

Âyette geçen “el-ihsân” ile “ferc” kelimelerinin birlikte kullanılması fercin muhafazası, bir kimsenin iffetli kalabilmesi, cinsel ahlâk ilkelerine uyma hususunda dikkatli davranması anlamlarına gelir. Hz. Meryem, iffetini en iyi biçimde korumuştur. Dindar kişiliğindeki olgunluk, iffete olan düşkünlüğü bunun yanı sıra ahlâkî yönden kusursuzluk isteği, onu cinsel ve ahlâkî kusurlardan uzak tutmuştur.²⁹⁸ Bununla beraber

²⁹⁰ el-Mü’minun, 23/5, el-Mearic 70/29.

²⁹¹ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’ın İffet Anlayışı”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, 2003, sayı 4, s. 17.

²⁹² Kasapoğlu, “Kur’an’ın İffet Anlayışı”, 2003, s. 15.

²⁹³ Yusuf, 12/48.

²⁹⁴ el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’an*, s. 573; el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, c. II, s. 472-473.

²⁹⁵ Kasapoğlu, “Kur’an’ın İffet Anlayışı”, sayı 4, s. 16.

²⁹⁶ el-Enbiya, 21/91.

²⁹⁷ et-Tahrim, 66/12.

²⁹⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., c. VII, s. 5133.

Hız. Meryem, yükleneceği özel misyon sebebiyle gayri ahlakî cinsel ilişkilerden uzak olmakla beraber, helâl cinsel birliktelik de yaşamamıştır.²⁹⁹

Hız. Yusuf'un iffetini söz konusu eden ayetlerden birisinde, onun bu özelliği "ista'same" fiiliyle anlatılır: "(Kadın) dedi ki: "İşte siz beni bunun için kınamıştınız! And olsun ben kendisinden murat almak istedim de o, iffetinden ötürü (beni) reddetti. Ama kendisine emrettiğimi yapmazsa, elbette zindana atılacak ve alçalanlardan olacaktır! (Yûsuf): "Rabbim dedi bana göre zindan, bunların beni davet ettiği şeyden iyidir. Eğer onların düzenini benden savmazsan onlara meylederim ve cahillerden olurum!"³⁰⁰

Âyettesöz edilen, "men etmek, korumak" anlamlarına gelen "a'same" kökünden türeyen "ista'same" fiili, "kötülüğe düşmekten imtina etmek, bundan korunacak sebepleri aramak, karşıdakinin isteğine cevap vermemek" manalarına gelmektedir.³⁰¹ Bu şekilde davranan kişi adeta kendisini kötülüğe düşmekten koruyacak şeylere sığınmayı, tutunmayı arzu eder. Cinsel arzularını tatmin etme gayesiyle kendisiyle birlikte olmaya can atan kadının bu davranışı karşısında Hız. Yûsuf'un takındığı tavır "ista'same" fiiliyle anlatılmıştır. Bu fiil, bir kimsenin bir şeyden sakındığını, var gücüyle korunmaya çalıştığını, olanca gayretiyle bu hal karşısında direndiğini ifade etmek için kullanılır.³⁰²

Yûsuf kıssasında ifade edildiği üzere, cinsel doyum için gerekli olan bütün koşulların kusursuz ve noksansız bir biçimde hazır olduğu bir durumda Hız. Yûsuf, gerçek iyiliği ve huzuru, kendini gayri meşru cinsel doyumun kucağına bırakmakta değil; iffetli olmaktan aramaktadır. Hız. Yusuf'un kişiliğinde, iffetli kalmak, kendi ben'iyle çatışmamak, ruhsal açıdan bütünlüğün ve tutarlılığı muhafazası demektir. Onun için, ahlak dışı cinsel ilişkiyle elde edilecek hazdan daha da önemlisi, iffetli kalarak uğrunda fedakârlık yapılan değerlere bağlılıktan elde edilen manadadır. Ona göre kişinin Rabbiyle kurduğu ahlâklı ilişki ve bu ilişkinin sürdürülmesi, ahlâk dışı cinselliğin sağlayacağı geçici hazdan kat kat daha anlamlıdır. Hız. Yûsuf, kontrol etmek açısından neredeyse imkânsız koşullar altında ahlâk dışı cinsel ilişkiden uzak durmaya çalışmış, bununla da kalmamış bu sebeple uğrayacağı diğer sıkıntıları da göğüslemeye hazır olduğunu ispat etmiştir. Onun tek arzusu, Rabbi ile olan ahlâkî ilişkisine halel gelmemesidir.³⁰³

Cinsel arzunun dürtmeleri karşısında direnç göstermek, onun doyum arzusunu ertelemek, ketlemek, meşru sınırlar dâhilinde tutmak kolay bir davranış değildir. İnsan, nefsin/alt ben'in dürtü ve tahrikleri ile üst ben'in/ilâhî otoritenin emirleri arasında bir çatışma yaşar. Birey bu içsel çatışmada, ilâhî otoritenin emirlerine itaat etme adına alt ben'in doyum isteğini ketlerken kontrol altına alarak ertelemeye çalışırken büyük bir çaba sarf eder, sabır ve gayret gösterir, ilâhî güce bağlı kalma uğruna iradesini zorlar. Kur'an, ifade etmeye çalıştığımız bütün bu mana örgüsünü "ve'l-yesta'fif" sözüne sığdırır.³⁰⁴

Hız. Peygamber sözleriyle, hâl ve uygulamalarıyla iffetin, toplumun tamamında ahlak ve karakter haline gelmesinin zaruretini vurgulamaktadır.³⁰⁵ Hal böyleyken bir

²⁹⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, s. 634.

³⁰⁰ Yusuf, 12/32-33.

³⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. XII, s. 403-404.

³⁰² Şeyhzâde, Muhyiddin Muhammed b. Muslihiddin Mustafa el-Kocevî el-Hanefî, *Hâşiyetü Şeyhzâde A'lâ Tefsiri'l-Kâdi el-Beydâvî*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, c. V, s. 32.

³⁰³ Kasapoğlu, "Kur'an'ın İffet anlayışı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* III, 2003, sayı 4, s.18; er-Râzi, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XVIII, s. 133-135.

³⁰⁴ Kasapoğlu, "Kur'an'ın İffet Anlayışı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* III, 2003, sayı 4, s.18.

³⁰⁵ Taberânî, *Evsat*, 6/241.

kimsenin yalnızca iman edip dinin emrettiği ibadetleri yerine getirmesi, kâmil manada Müslüman olmasını ifade etmez. Zira insanın iffetin de dahil olduğu hayâ, edeb, zühd, kanaat gibi pek çok faziletlerle donanması ve dini açıdan günah sayılan, aklselime sahibi insanlar tarafından da ayıp ve kötü kabul edilen tutum ve davranışlardan uzak durması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki "*Günahın gizlisinden de açığından da uzak durun.*"³⁰⁶ ayeti, dinde ve ahlakta kemâle ulaşmanın ön şartının günahın her türlüünden kaçınma olduğunu ifade etmektedir.

İslâmî öğretilere göre, bir mü'min, kendi hür iradesiyle iffetli kalmayı istediği taktirde gerçek anlamda iffetli birisi olarak kabul edilir. Toplumun baskısı nedeniyle iffetsizlik yapmak için imkân bulamayan, şayet uygun bir fırsat olursa iffetsizliğe hemen hazır olan kişi, Kur'anî anlamda bu karakterin taşıyıcısı değildir. Örneğin Hz. Yûsuf, toplumsal bir baskının sebebiyle iffetli kalmayı tercih etmiş değildir. Tam aksine, dahil olduğu çevre onu iffetsizliğe açık bir şekilde çağırmış, hatta bu hususta tehdit edilmiştir. Ama o tamamen kendi arzusuyla iffetli olmayı tercih etmiş ve bunun neticesinde uğradığı sıkıntılardan da hayıflanmamıştır. İffetsiz olmaksızın zindana atılmayı tercih etmiştir.³⁰⁷

Hız. Peygamber "Her kim ağzına ve apış arasına hâkim olacağına dair bana söz verirse, ben de onun cennete girmesine kefil olurum."³⁰⁸ buyurarak, kişinin özellikle ağzından çıkan sözlerle birlikte namusunu muhafaza etmesinin önemini de vurgulamaktadır. Böylece iffetin İslam ahlakındaki önemli yerine işaret etmişlerdir. O halde hayâ ve iffetin, öncelikle ruhi bir kabiliyet haline getirilmesi gerekmektedir. "Kalbin iffeti" cismanî hazlara ve nefsanî aşırılıklara ilgi duymaktan kurtarılmış ve korunmuş ruhi yapıya denilmektedir. İffetli yaşamak ise eli, dili, gözü, kulağı ve genel olarak bütün bedeni haramlardan muhafaza etmektir. Ticaret ahlakına veya meslek namusuna özen göstererek çalışmak da iffetli olmanın bir başka yönüdür. Hız. Peygamber'in "Ya Rabbi! Sen'den hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği diliyorum."³⁰⁹ sözünde ifade ettiği gibi iffetli yaşamak için ettiği dualar vardır.

Hız. Peygamber, Allah'tan insan vücudunun en önemli organlarını, razı olmayacağı işlerden muhafazasını niyaz etmektedir. O'na, "Ya Rabbi, kulağımı senin hoşlanmadığın sözleri duymaktan, gözümü senin istemediğin şeylere bakmaktan, dilimi üzerine vazife olmayan sözleri söylemekten, kalbimi senin çirkin gördüğün kötü duygu ve düşüncelerden, mahrem yerlerimi de beni zinaya itecek, hatta ona yaklaştıracak hareketlerden koru" şeklinde dua etmektedir. Kulağın, gözün, gönlün, bunların her birinin yaptığı işlerden sorumlu olduğunu belirten ayeti kerime³¹⁰ de bize bu organların tamamının yerli yerinde kullanılmasını tavsiye etmektedir.³¹¹

5.6. Mü'minin Servetle İmtihani

Mülkiyetin geçmişi hemen hemen insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Ademoğlunun yeryüzü serüveninin başlamasıyla beraber mülkiyete bağlı tartışmalar, çekişmeler, anlaşmazlıklar tarih sahnesindeki yerini almış ve bu hâl günümüze kadar

³⁰⁶ el-Enam, 6/120.

³⁰⁷ Kasapoğlu, "*Kur'an'ın İffet Anlayışı*", 2003, sayı 4, s. 20.

³⁰⁸ el-Buhari, Rikak, 23.

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 389, 439.

³¹⁰ el-İsrâ, 17/36.

³¹¹ İmam Nevevi, *Riyazu's Salihin* "*Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*" Terc: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail Lütü Çakan, Yrd. Doç. Dr. Raşit Küçük, Erkam Yayınları, c. VI.

mevcudiyetini korumuştur.³¹² Hiç şüphesiz insanoğlunun fitratında dünyaya ve onun nimetlerine karşı bir ilgi mevcuttur. Kur'an, mal sevgisi³¹³ ve mala karşı aşırı düşkünlüğün³¹⁴ insan fitratında mevcut olan özellikler olduğunu vurgulamış ve bu fitri hâli göz önünde bulundurarak insanın servet ve malla olan ilişkisine birtakım ilkeler getirmiştir.³¹⁵ Yarattığı kulların fitratındaki bu gerçeği Yüce Allah, “Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.”³¹⁶ ayetiyle vurgular. Enes'in naklettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ademoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü bir vadi daha arzu eder. Ademoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Allah tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder.”³¹⁷

Gerek toplumlar arasındaki gerekse bireyler arasındaki servet dağılımındaki farklılıklar, ilk insan topluluklarından itibaren hep olagelmiş tarihi bir hakikattir. Öyle ki yaşanan dönemin ekonomik-sosyal şartlarına oranla, dahil oldukları cemiyetin neredeyse bireylerinin tamamının servetine denk maddi birikimi olan şahsiyetler geçmişten günümüze daima olagelmiştir.³¹⁸ Nitekim Kur'an'da da bu tip şahsiyetlerden, yapıp ettiklerinden ve akıbetlerinden söz edilmiştir. Hz. Süleyman ve Kârûn'u, insan ve mülkiyet ilişkisinin iki farklı boyutunu göstermesi yönüyle zikredebiliriz. Kur'an'da, Kârûn'un ölçüsüz zenginliğinin boyutunu şu şekilde ifade edilmiştir: “Kârûn, Musa'nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı...”³¹⁹

İslâmî kaynaklarda zenginlik karşılığında genellikle “gınâ” kelimesi kullanılır. Zenginlik, Farsça'da “değerli taşlarla süslü ve pahalı olan” manalarına gelen zengin kelimesinden türemiştir.³²⁰ Râgıb el-İsfahânî'nin izahına göre “gınâ” kavramı Allah ile ilgili olarak muhtaç olmamayı, insanlar ile ilgili olarak ise ihtiyaç azlığını ve bir insanın başka insanlara nisbetle sahip olduğu mal fazlalığını ifade eder.³²¹ Kaynaklarda yer alan yesâr ve îsâr kelimeleri de “zenginlik” manasında geçmekte, bunun yanında ayrıca mal, servet, metâ, rızık, hayır, hazine, kenz, dünya gibi kavramlar zenginlik bağlamında sık sık kullanılmaktadır.³²² Zenginlik ilealakalı bir diğer kelime olan “servet” ise ihtiyaç duyulandan çok daha fazla miktarda mal sahipliğini ifade eder.³²³ Gınâ kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yer almamakla birlikte, “Gny” kelimesinden türemiş çeşitli isim veya fiil kalıplarıyla yetmiş üç yerde geçer. Hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan manasındaki, Allah'ın isimlerinden biri olan “el- Ganî” ise Kur'an-ı Kerim'de on sekiz defa zikredilmiştir.³²⁴

³¹² Halit Çalış, “İslam Hukukunda Servet/Mülkiyet Tahdidinin İmkânı Üzerine”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, s. 127.

³¹³ el-Adiyat, 100/8.

³¹⁴ el-İsrâ, 17/100.

³¹⁵ Şehmus Demir, “Kur'an Bütünlüğü İçerisinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu”, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 10, s. 145.

³¹⁶ Ali İmrân, 3/14.

³¹⁷ Müslim, Zekât, 116.

³¹⁸ Çalış, “İslam Hukukunda Servet/Mülkiyet Tahdidinin İmkânı Üzerine”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, s. 127.

³¹⁹ el-Kasas, 28/76.

³²⁰ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, “g-n-y” md., c. XV, s. 135-136.

³²¹ el-İsfahânî, Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an, “g-n-y” md., s. 615.

³²² Mustafa Çağrı, DİA, “Zenginlik” md., c. XLIV, s. 276.

³²³ Mehmet Erkal, DİA, “Zenginlik” md, s. 276.

³²⁴ Muhammed Fuâd Abdalbâki, el-Mu'cem, “g-n-y” md, s. 617.

İslamda büyük miktarda servet sahibi olmak bir vakıa olarak kabul edilmiş ve buna karşı olarak prensipte olumsuz bir tavır sergilenmemiştir. Ayet ve hadislerde ise mal/servet, mal olması yönüyle ne övülmüş ne de yerilmiştir. Bu noktada asıl önemli olan servetin ne şekilde elde edildiği, nereye sarf edildiği ve insan hayatında üstlendiği roldür.³²⁵ İnsanın, servet karşısındaki pozisyonuna bakacak olursak, imtihan vesilesiyle mal tasarrufunun ona geçici olarak verildiğini görürüz. Mülkün gerçek sahibi olan Allah'tır.³²⁶ Bu hususa Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde işaret edilmiştir: “Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği nimetler hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan, merhamet edendir.”³²⁷

Kur'an ve onun açıklayıcısı konumundaki hadislerin, kişinin mal ve servet karşısındaki pozisyonunun hangi düzlemde olacağı konusunda ortaya koyduğu gerçekler, müminin bu alandaki duruş ve tavrını belirlemesi yönüyle önem arz eder. İnsanın bu alandaki duruşuna göre ise mal/servet edinme ya övülmüş ya yerilmiştir. Nitekim hukuka ve ahlâka aykırı yollarla elde edilen servet; yetim malı,³²⁸ faizden elde edilen gelirler,³²⁹ rüşvet vb haksız kazanç yolları,³³⁰ kişiyi Allah'ı anmaktan,³³¹ O'nun dini uğruna mücadele etmekten alıkoyan,³³² dini yönelişlerin önünü almak amacıyla³³³ sarf edilen mallar yerilmektedir. Buna karşın, meşru ve helal yollarla kazanılıp akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere harcanan,³³⁴ Allah'ın rızasını kazanmak ve insan ruhundaki cömertlik duygusunu pekiştirmek gayesiyle hayra sarf edilen,³³⁵ Allah yolunda cihada harcanan³³⁶ ve zekât olarak hak sahiplerine ödenen³³⁷ mal/servet ise övülmektedir. Görüldüğü gibi ayetlerde övülen veya yerilen doğrudan mülkiyet değil, mal üzerinde tasarrufta bulunan insanın ortaya koyduğu davranışlarıdır.³³⁸

Gazzali, İhyâUlûmi'd-din adlı eserinde, “Zemmuhubbi'l-mal” adlı yedinci kitabında servet, zenginlik ve malı kötülemektedir. Gazzali servet ve malın üç tane dini faydasını, üç tane de afetini saymaktadır. Dini üç faydası şunlardır:

1. “İbadeti” tamamlayıcı ve ibadetin yapılmasına yardımcı olması bakımından servetin yararları; yemek, giymek, mesken ve evlenmek gibi insanların zarûri ihtiyaçlarını temin etmesidir. Bu ihtiyaçlar temin edilmediği takdirde kalp bunlarla meşgul olur, dini işleri yerine getiremez. İbadet için gerekli olan her şeyi temin etmek gayesiyle çalışmak da ibadettir. Yani zikir, fikir ve ibadete bol zaman sağlaması.

³²⁵ Çalış, “İslam Hukukunda Servet/Mülkiyet Tahdidinin İmkâmı Üzerine”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, s. 127.

³²⁶ Muhammed İkbâl Encum, “İslam'da Gelir ve Servet Dağılımı”, İslami Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 3, s. 84.

³²⁷ el-En'âm, 6/165.

³²⁸ en-Nisâ 4/10; el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34.

³²⁹ el-Bakara 2/279; en-Nisâ 4/161; er-Rum 30/39.

³³⁰ el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/2, 29; et-Tevbe 9/34.

³³¹ el-Munafikun 63/9.

³³² el-Fetih, 48/11.

³³³ el-Enfâl, 8/36.

³³⁴ el-Bakara, 2/177.

³³⁵ el-Bakara 2/261, 262, 265, 274.

³³⁶ el-Enfâl 8/72; et-Tevbe 9/20; el-Hucurat 49/15; Saf 61/11.

³³⁷ et-Tevbe 9/60, 103.

³³⁸ Çalış, “İslam Hukukunda Servet/Mülkiyet Tahdidinin İmkâmı Üzerine”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, s. 128.

2. İnsanlar için sarf edilendir ki bu da sadaka, mürüvvet (cömertlik), ırzı koruma ve kendine ilim, amel (namaz), zikir ve fikir için zaman kalması.
3. Genel bir menfaati olan hayır işlerine harcama (cami, köprü, okul, hastahane, çeşme vb.).³³⁹

Gazzali burada zikrettiği faydalardan yalnızca birincisini tercih ederek bütün kitap boyunca onu vurgulamakta ve tavsiye etmektedir.³⁴⁰ Servetin ve malın dini âfetleri ise şunlardır:

1. Servet insana bahsettiği güç ile onu isyana teşvik etmektedir. Nitekim şehvet taşkındır; bu karşın, cinsel ve maddi arzuların kırılması, zayıflatılması yönüyle acziyet, şehvet ile kişinin arasına girer ve kendisini korur. Zira insan ümitsiz olduğu, güç yetiremediği bir günahın peşinden koşmaz. Servet kişiye iktidar bahşeder, kötülük erbâbının kuvvetlerini harekete geçirir. Kişi servet sebebiyle arzularının peşinden koşarsa helak olur, sabrederse büyük zahmet çeker. Çünkü gücü yetenin sabrı zor olur.
2. Fazla servet insanı mübah olan şeylere sevk eder.
3. Hiçbir servet sahibinin kurtulamayacağı bir afettir ki, o da servetin ıslâhı (korunması) ile meşgul olmak sebebiyle Allah'ın zikrinden mahrum kalmaktır. Hz. İsa: Servetin üç afeti vardır: Birincisi, onu helâlinden temin etmemektir. "Helalinden kazanırsa" diyenlere; "Meşru olmayan yerlere sarf etmektir" dedi. "Meşru olan yere de sarf ederse" diyenlere; "O malı korumakla meşgul olmak, onu Allah'tan alıkor" demiştir. İşte bu kötü bir hastalıktır. Zira ibadetlerin aslı, özü ve sırrı Allah'ı zikir ve O'nun büyüklüğünü tefekkürdür ki bu ise boş bir kalp ister, huzur ister."³⁴¹

Gazzali'nin burada birinci "afet" olarak saydığı husus bizzat servetten değil, insanların servete yaklaşımından doğabilecek muhtemel bir tehlikedir ki zaten Kur'an da insanı bu noktada eğitmeye çalışmaktadır. Gazzali'nin ikinci ve üçüncü afet olarak saydığı şeyler ise ne Kur'an tarafından ne de Hz. Muhammed'in hayatında 'afet' olarak nitelendirilmiştir. Kur'an'da Allah'ın istediği, insanların sürekli Allah'ı anmaları değil; unuttukları zaman sık sık hatırlamalarıdır. Kur'an'ın yetiştirmeye çalıştığı ortalama mümin tipi, mübah olan şeyleri yapan, büyük günahlardan kaçınan, işlediği takdirde de tövbe eden ve küçük günahlarını Allah'ın bağışladığı, dünyanın içinde ve ortasında, içgüdüleri canlı ve aktif, fakat iradesiyle onlara sınır çizebilen insandır.³⁴²

Kur'an-ı Kerim'de evrenin bütününün insan için yaratıldığına atıfta bulunan pek çok ayet vardır.³⁴³ Bu ayetlerden hareketle hakkında bir yasaklama bulunmayan dünya nimetlerinin tamamı mümin için helaldir ve bunlardan gönül rahatlığı ile istifade edebilir.³⁴⁴ Zira yüce Allah helal ve temiz kıldığı bir şeyi haram kılma yetkisini hiç kimseye vermediğini şu şekilde ifade etmiştir: "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez. Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun."³⁴⁵

³³⁹ el-Gazzâli, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 1135-1136.

³⁴⁰ İlhami Güler, "Gazzali'nin İhyâ'da Ortaya Koyduğu İdeal Dindarlık Teorisinde Dünya'nın ve Servetin Yeri", KURAV, s. 76.

³⁴¹ el-Gazzâli, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 1141.

³⁴² Güler, "Gazzali'nin İhyâ'da Ortaya Koyduğu İdeal Dindarlık Teorisinde Dünya'nın ve Servetin Yeri", s. 76.

³⁴³ Bknz. İbrahim, 14/32; el-Hicr, 15/22; el-Bakara, 2/22,29,164; Lokman, 31/20.

³⁴⁴ Demir, "Kur'an Bütünlüğü İçerisinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", s. 146.

³⁴⁵ el-Mâide, 5/87,88; Ayrıca bkz. el-A'râf, 7/32; el-En'âm, 6/140; Yunus, 10/59.

Kur'an-ı Kerim'de mülkiyet çift yönlü olarak ele alınmıştır. Birincisi mülkiyet hakkı mutlak olarak Allah'a aittir.³⁴⁶ İkincisi, mülkiyet izâfi olarak insana aittir. Bu düalist anlayışla Kur'an, gerçek mülkiyet hakkının Allah'a ait olduğunu ve insanoğluna ikinci derece bir mülkiyet hakkı tanındığını, dolayısıyla insanın sahibi olduğu mal/servetle kibirlenmemesi, büyüklük taslamaması gerektiği düşüncesi yerleştirerek, insanlar arasında denge kurmaya çalışmıştır.³⁴⁷ Kişinin mal ve servete bakışının ve onu kullanım amacının farklılığına örnek olarak, birbirine zıt olacak şekilde Kârun ile Hz. Süleyman, Hz. Ebubekir, Hz. Osman örneklerini verebiliriz. Bunlardan birincisi olan Kârun, inanan bir insan iken mal ve servetin onu nasıl şımartıp yoldan çıktığı Kur'an-ı Kerim'de çarpıcı tarzda anlatılır. Buna karşın Hz. Süleyman, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ise sahip oldukları servete rağmen İslam'ı en güzel şekliyle hayatlarına aktarmışlardır.

Kur'an insana, sahibi olduğu malın gerçek sahibi olan Allah'ı hatırlatarak, bu malı ihtiyaç sahibi olanlarla paylaşması gerekliliğini emreder. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde kişinin malını sistematik olarak paylaşmasını sağlayan zekât, en temel ibadetlerden olan namaz ile beraber zikredilmiştir.³⁴⁸ Kur'an'da zorunlu olan bu paylaşımın yanında bir de Allah'ın rızasını kazanmak gayesiyle kişinin gönüllü olarak malından infak etmesi teşvik edilmiştir. Allah'a samimiyetle inanan müminlerin başlıca vasıfları zikredilirken iman ve namazın ardından infaktan bahsedilmiştir.³⁴⁹ İslam'da pek çok kapsamlı küçük ve büyük dağıtım önlemleri uygulanır. Bunların katlanarak çoğalan ve tüm topluma yayılan etkisi zenginlerden fakirlere muazzam bir servet akışına neden olur. İslam'ın, gelirin ve refahın dağılım tedbirleri, yalnızca ekonomik büyümeyi hızlandırmak, aşırı boyutlara ulaşan ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve ekonomik adaleti temin etmekle sağlamamakla kalmaz, aynı zamanda devletin karşılıklı güven, huzur, refah ve gelişmeye dayalı siyasi istikrarı ve sosyal bütünlüğü sağlamasını da mümkün kılar.³⁵⁰

Sadaka, infak, ihsan, kerem ve benzeri kavramlar dini literatürde, kişinin ilkel benliğinin benmerkezciliğinden ve cimriliğinden kurtularak sahibi olduğu nimetleri paylaşabilmesi erdemidir.³⁵¹ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Beni, Uhud Dağı kadar altınım olsa da üç dinar dışında hepsini infak etmemden daha fazla bir şey sevindirmez."³⁵² Bu düşünceyle İslam, insanlar arasında maddi farkları azaltarak insanları birbirlerine yaklaştırma hedefini gütmüştür. İslamın gayesi zenginliği kaldırmak değil, fakirliği bertaraf etmektir. Kur'an, mal ve servet yönüyle insanların birbirinden farklılık göstermelerinin hiçbir zaman üstünlük sebebi olamayacağını, zira üstünlüğün kriterinin zenginlik ve servet değil, iman, salih amel ve takva olduğunu ifade eder.³⁵³

Kur'an-ı Kerim'de iyilik ve infak konusunda karşılık beklemeyenlerden övgüyle bahsedilmiştir.³⁵⁴ İslam ahlâkını hayatına muntazam şekilde aktaran Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olduğu bilinen Nur Suresi'nin 22. ayeti de bu hususa işaret etmektedir: "Sizden faziletli ve varlıklı olanlar, yakınlarına, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere

³⁴⁶ eş-Şûra, 42/4,49; Benzer ayetler için bk. el-En'âm, 6/12; el-A'râf, 7/128; el-Mu'minûn, 23/84-89; Lokman,31/26; Sebe', 34/1; ez-Zuhruf, 43/85; el- Câsiye, 45/27.

³⁴⁷ Demir, "Kur'an Bütünlüğü İçerisinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", s. 149.

³⁴⁸ el-Bakara, 2/43,83,110,177,277; en-Nisâ, 4/77,162; el-Maide, 5/12,55; el-A'râf, 7/156; et-Tevbe 9/5,11,18,71.

³⁴⁹ el-Bakara, 2/2.

³⁵⁰ Encum, "İslam'da Gelir ve Servet Dağılımı", s. 98.

³⁵¹ Osman Nuri Küçük, *Mevlana'ya Göre Manevi Gelişim*, s. 557.

³⁵² el-Buhari, Zekât, 4; Müslim, Zekât, 34.

³⁵³ Demir, "Kur'an Bütünlüğü İçerisinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", s. 151.

³⁵⁴ el-İnsân, 76/9.

(mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar, feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”³⁵⁵ Hz. Aişe'ye iftira edenlerden biri de Hz. Ebu Bekir'in himayesini ve bakımını üzerine aldığı Mıstah adlı akrabasıdır ki, kendisi bu verilenin dışında malı olmayan bir yoksul idi. Allah yolunda hicret edenlerdendi. Bir yalan söyleyip iftira atmış, Allah da onun bundan tevbesini kabul buyurmuş, bu konuşmaları yüzünden ona ceza uygulanmıştı. Hz. Ebu Bekir iyilik ve ihsanıyla bilinir gerek akrabalarına gerekse yabancılara iyilikleri ile tanınırdı. Söz konusu ayet nazil olduğunda Hz. Ebu Bekir: “Evet Rabbimiz, Allah'a yemin olsun ki senin bizi bağışlamayı isteriz.” diyerek Mıstah'a infakına geri dönmüş ve önceki sözüne karşılık “Allah'a yemin olsun ki ona infakta bulunmaktan ebediyyen ayrılmayacağım.” demiştir.³⁵⁶ Mezkûr hadise, yapılan iyiliğin karşılık beklenmeden, kişiselleştirilmeden, sırf rıza-ı İlahi hedeflenerek yapılması gerekliliğine oldukça yerinde bir emsal teşkil etmektedir.

Allah, mümine malı, serveti bir nimet ve imtihan olarak verir. Mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunun ve Allah dilerse gidebileceğinin idrakinde olan insan, sahip olduklarıyla büyüklenmez, kibirlenmez, şırmamaz. Kaybetme korkusu da yaşamaz. Var ise şükreder ve Allah yolunda harcamaya gayret eder; yok ise sabreder ve gerçek nimetlere kavuşmayı bekler. Mala, servete bakışı ise tıpkı Celâleddin Rûmi'nin şu sözlerinde ifade ettiği hakikat gibi olmalıdır: “Deniz gibi mal kazan ama sen onun üzerinde gemi ol. Gemi içine su alırsa batar.”

³⁵⁵ en-Nûr, 24/22.

³⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 31.

6. TOPLUM İÇİNDE, BİR ARADA YAŞAMA KURALLARI İLE İLGİLİ MESAJLAR

6.1. İyilerle, Salih ve Sadıklarla Beraber Olmanın Önemi

Sıdk ve sadakat, başta peygamberler olmak üzere veli kulların en önemli vasıflarından biridir. Ayrıca kişinin, dünyada ruhen rahat etmesine ve ebedi hayatını kurtarmasına vesile olan önemli özelliklerdir. Dolayısıyla sıdk sahibi olmak ve sadıklarla birliktelik hayati önemi haizdir. Allah Teala Nur Suresi 26. ayette iyilerin iyilere ve iyiliklere, kötülerin de kötülere ve kötülüklere yatkınlığını ifade ederek kimlerle olduğumuzun, nasıl bir insan olduğumuzu da ortaya koyduğuna işaret etmiştir. Bu ayette önemli bir husus ortaya konulmuştur ki bu, insanların kimlerle düşüp kalktığına dikkat etmesi gerektiğidir. Dedikodu, gıybet, iftira eden, edepsizlik yapan, yaptığı edepsizliği normalleştiren davranışlarda bulunan kimseler pislerdir, ahlaksızlardır, kötülerdir. Onlarla düşüp kalkan kişiler de giderek onlara benzerler.³⁵⁷ İyilerle, salih ve sadıklarla beraber olanlar ise bu iyilikten nasibini alır.

Kur'an-ı Kerim'de arkadaşların birbirleri üzerindeki kaçınılması mümkün olmayan olumlu ve olumsuz etkilerine işaret eden ayetlerden birisinde Allah Teala şöyle buyurmuştur: “Allah'a itaatsizlikten sakınanlar dışında, dostlar bile o gün birbirinin düşmanıdır.”³⁵⁸ İnsanın ebedi hayatta mutlu olma amacına hizmet etmeyen arkadaşlıklar ömrün zâyi edilmesine yol açmış olur. Bu şekilde dostluk ilişkisi yaşayanlar ahirette birbirlerini gördükleri, hatırladıkları zaman düşmanca duygular yaşayacak, birbirlerinden nefret edecekler. Çünkü burada karşılaşılan korkunç sonda kurulan bu dostlukların da tesiri olduğu ortaya çıkmıştır.³⁵⁹ Diğer bir ifadeyle, öbür dünyadaki dostluk, yalnızca müttakiler arasında devam edecektir. İnkarcılar ise dünyada iken birbirleriyle canciğer dost olmalarına karşın o gün birbirlerine düşman kesilecek ve “senin yüzünden bu hale düştüm” diye birbirlerini itham edeceklerdir. Bu hususa Kur'an'ın pek çok yerinde işaret edilmiştir. Herkes, dünyada iken kiminle dostluk kurarsam faydalı olur, kiminle dostluk kurarsam felakete sürüklenirim diye iyice düşünmelidir.³⁶⁰

İyi insanların en önemli özelliklerinden birisi sıdk sahibi olmasıdır. Hemen bütün ahlâk ve tasavvuf kitaplarında sıdk başlıca ahlâkî erdemlerden biri olarak gösterilir. Bu terimi oldukça geniş bir kapsamda ele alan Râgıb el-İsfahânî, sıdkı evrenin varlık sebeplerinin en önemlilerinden biri sayar. Çünkü sıdk, hakikatin ifadesi olup hakikatin bir an ortadan kalktığı farz edilse artık evrenin düzeni de ortadan kalkar. Yine aynı âlime göre doğruluk bütün iyi ve güzel şeylerin temeli, peygamberliğin dayanağı, takvanın meyvesidir. Öte yandan bir kimsenin yalanı huy haline getirmesi onu insanlıktan çıkarır. Çünkü konuşmak insanın özelliğidir. Yalancı olarak tanınanın sözüne güvenilmez, sözüne güvenilmeyenin konuşmasından fayda gelmez; sözü faydasız olan ise hayvanlarla eşit duruma düşer, hatta böylesi hayvandan da aşağıdır; çünkü yalan söyleyerek zarar verir. Kur'ân'da doğru yoldan sapanlar için, “Onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yöntem olarak daha da şaşkındır”³⁶¹ ifadesi kullanılmıştır.³⁶²

³⁵⁷ Komisyon, *Kur'an Yolu Tefsiri*, c. IV, s. 64.

³⁵⁸ ez-Zuhuf, 43/67.

³⁵⁹ Komisyon, *Kur'an Yolu Tefsiri*, c. IV, s. 784.

³⁶⁰ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. V, s. 287.

³⁶¹ Furkan, 25/44.

³⁶² el-İsfahânî, R., *ez-Zeri'a ilâ Mekârimi'ş-Şeria*, 1980, Beyrut, s. 174.

Gazzâlî ve daha sonraki bazı âlimler sıdkın altı çeşidinden söz eder.

a) Konuşmada sıdk: Söylenen her sözün -dinî ve toplumsal bir zarara yol açmadıkça- gerçeği yansıtması, verilen her sözün yerine getirilmesi ahlâkî bir vazifedir. Hadislerde sadece karı-koca arasındaki geçimsizliği gidermek, savaşta düşmana üstün gelmek ve insanlar arasında barışı sağlamak niyetiyle yalan söylenebileceği bildirilmiştir.³⁶³

b) Niyet ve iradede sıdk: Bir kimsenin sözünde doğru olması yanında iç dünyasında da dürüst olması, hakikati ifade etme niyet ve arzusu taşımalıdır. Hz. Peygamber'in, "Allah sizin bedenlerinize (şekillerinize) ve mallarınıza değil kalplerinize ve amellerinize bakar"³⁶⁴, "Ödemek niyetinde olmadığı halde borçlanan kimse hırslıdır"³⁶⁵ anlamındaki hadisleri bunu ifade etmektedir. Gazzâlî'ye göre bir kimsenin amacı gerçek, niyeti doğru olur, iradesi hayra yönelirse böyle biri sâdik veya siddîk diye nitelenir. Ahlâkî bakımdan önemli olan sözün kelimeleri değil bunların arkasındaki niyet ve iradedir. Buna göre bir kimse diliyle, "Allah'a yöneldim; ben Allah'ın kuluyum, Allah'ım! Yalnız sana kulluk ederim" derken kalbi Allah'tan başka şeylerle meşgul olursa onun bu söyledikleri yalandan ibarettir. Gerçek kul varlığını nefesine değil mevlâsına adayandır, bu da siddîkların derecesidir.³⁶⁶

c) Karar vermede sıdk: Niyet ve iradeden sonraki bir doğruluk ve dürüstlük aşaması olup insanın iyi ve doğru olduğuna inandığı bir işi yapmaya dürüstlikle karar vermesini ifade eder.

d) Kararında durma hususunda sıdk: Bir konuda verilmiş olan doğru kararı sürdürmeyi ifade eder. Karar verme ve kararında durmadaki dürüstlük, özellikle kötü alışkanlıklardan tövbe edip bir daha bunlara dönmeme hususunda büyük önem taşır.

e) Amelde sıdk: Ahlâk âlimleri amelde dürüstlüğü "iyilikleri gösteriş için değil sırf iyi ve gerekli olduğu için yapma, kötülükleri de aynı anlayışla terk etme bilinci ve sorumluluğu" olarak açıklamışlardır.

f) Dinî ve mânevî hallerde sıdk: Özellikle tasavvufî kaynaklar kulun Allah'a saygı ve bağlılığını gösteren havf, recâ, tâzim, zühd, rıza, tevekkül, muhabbet gibi mânevî hallerdeki doğruluk ve samimiyeti sıdkın en ileri derecesi olarak değerlendirmiştir. Hakikat ehli sıdkı "ölümü pahasına da olsa gerçeği söyleme" diye tarif etmiştir.³⁶⁷

Tasavvuftaki sıdk anlayışını kısaca belirttikten sonra bu kelimenin Kur'an'daki kullanımını da inceleyelim. "Sıdk" kavramı Kur'an'da şu anlamlarda kullanılmıştır:

1. İman ve Salih Ameller: Şu ayette geçen "sıdk" kavramı bu anlamdadır: "*Allah, şöyle diyecek: Bugün doğrulara, doğruluklarının (sıdkuhum) yarar sağlayacağı gündür.*"³⁶⁸
2. Misak (peygamberlerden alınan risaleti tebliğ ve toplumlarını hak dine davet sözü): Şu ayette geçen "sıdk" kavramı bu anlamdadır: "... *Peygamberlerden ağır bir misak aldık ki Allah bunu doğru kimseleri doğruluklarından (an sıdkihim) hesaba çekmek için yapmıştır...*"³⁶⁹
3. Ahde Vefa: Mesela şu ayette geçen "sıdk" kavramı bu anlamdadır: "*Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki Allah'a verdikleri söze (ahd) sadık kaldılar (Sadaku). İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (de*

³⁶³Müsned, VI, 459, 461; Ebû Dâvûd, "Edeb", 50; et-Tirmizî, "Birr", 26.

³⁶⁴Müslim, "Birr", 33, 34.

³⁶⁵İbn Mâce, "Sadakat", 10, 11.

³⁶⁶el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 1758-1763.

³⁶⁷Mustafa Çağrı, *DİA*, "sıdk" md., 2009, c. XXXVII, s. 100.

³⁶⁸el-Maide, 5/119.

³⁶⁹el-Ahzâb, 33/7-8.

*Allah yolunda şehit olmuştur), bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Sözlerini asla değiştirmemişlerdir ki Allah onları sıdkları (ahde vefaları) sebebiyle mükâfatlandırısın...*³⁷⁰

4. Allah'ın Va'dini Yerine Getirmesi: Şu ayette geçen "sıdk" kavramı bu anlamdadır: *"Allah, gerçekten size olan va'dini yerine getirmiştir."*³⁷¹
5. Doğru Söz Söylemek: Mesela şu ayetlerde geçen "sıdk" kelimesi bu anlamdadır: *"(Ey Peygamberim!) De ki: Allah, doğru söylemiştir."*³⁷² *"Süleyman, Hüdühüd'e şöyle dedi: Doğru mu söylüyorsun yoksa yalancılardan mısın bakacağız."*³⁷³
6. Doğruluk: Şu ayette geçen "sıdk" kelimesi bu anlamdadır: *"Rabbi'nin kelimesi hem doğruluk hem de adalet bakımından tamdır."*³⁷⁴ Ayette geçen "kelimetüRabb'ike" (Rabbinin kelimesi), Kur'an anlamındadır. "Sıdk" ve "adl" kavramları da Kur'an'ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Kur'an'ın her hükmü, emir ve yasağı, helal ve haramı, va'd ve va'idi doğrudur, adildir.³⁷⁵
7. Kur'an: Şu ayette geçen "sıdk" kelimesi bu anlamdadır: *"Kim, Allah'a karşı yalan uyduran ve kendisine geldiğinde, Kur'an'ı (sıdkı) yalanlayandan daha zalimdir? ...Kur'an'ı (sıdkı) getirene ve onu doğrulayana gelince işte onlar muttaki olanlardır."*³⁷⁶

Tasavvuf kitaplarında içtimai bir varlık olan insanın kiminle arkadaşlık yapması gereği üzerinde çokça durulur. Sohbet ve arkadaşlığın kişinin şahsiyet, ahlak ve karakteri üzerinde derin tesiri vardır. Bir makalesinde İrfan Gündüz bu durumu şu şekilde izah etmiştir: "Dinler, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanma veya O'nu taklit (İmitatiodio) prensibini hedef almıştır. Bu gayeyi gerçekleştirmek isteyen insanoğlunun sürüp giden hayatında canlı ve müşahhas bir modele olan ihtiyacı, insanın insanı taklidi (İmitatiohominis) realitesini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden tecrübî psikoloji, beşer aymbiosis'nin üzerinde durmakta ve şahsiyetimizin başkalarının şahsiyeti ile karışarak şekillendiğine (ihtilat veya muhâlata) dikkat çekmektedir."³⁷⁷

"İnsana ilham verici kahramanların, fedâilerin, azîzlerin, mürebbîlerin ve liderlerin arkadaşlığı, hayatta başarılı olmaları için mevcûdiyeti mutlak olan bir husustur. İnsanoğlu, başkalarının destekleyici akıl, verimli dostluk ve sıcak şefkatleri olmadan yaşayamaz. Çocuklar da aynı şekilde büyüklerin kuvvetine güvenmeden büyüyemez. Henüz yeterli derecede kabul görmemiş bir hakikat ise, büyüklerin ruhunda da tıpkı çocuklar gibi ideal ve kahraman bir dost ihtiyacının sürekli hissedilmesi keyfiyetidir."³⁷⁸

İnsan kişiliğinde benzeme, benzetme, benimseme ve sevilen biri ile aynileşme ameliyyesi vardır. Bir arkadaş diğerinin özelliklerini, ruhi ve manevi bir etkilenme, davranışlarında ona uymakla elde eder. İnsanın topluma karışması ve kendine uygun dost ve arkadaş edinmesi tabiidir. Eğer o, fasık, kötü ve şerli birini arkadaş edinirse, bilmeden ve tedricen onun da ahlakı bozulur, sıfatları değişir, onların seviyesine inerek

³⁷⁰ el-Ahzâb, 33/23–24.

³⁷¹ Âl-i İmrân, 3/152.

³⁷² Âl-i İmrân, 3/95.

³⁷³ en-Neml, 27/27.

³⁷⁴ el-En'âm, 6/115.

³⁷⁵ et-Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c. IX, s. 507.

³⁷⁶ ez-Zümer, 39/32–33.

³⁷⁷ İrfan Gündüz, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Rabita", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 1992, sayı: 7–10, s. 243–274.

³⁷⁸ Gündüz, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Rabita", s. 243–274.

özelliklerini elde eder. Aksine iman, takva ve istikamet sahiplerini dost edinirse kendisi de onların derecesine yükselir. Nefsini kusurlardan uzaklaştırır.³⁷⁹

6.2. Toplumsal İlişkilerle Selamlaşmanın Önemi

Selam kelimesi "Selime-salim oldu" fiilinden türeyen bir isimdir. İsim olarak "Selam" selamlama, selamet, kurtuluş" manalarına gelir. "Es-Selam" kelimesi, tıpkı "İslam" gibi "kurtuluşa erme, teslim olma, barış yapma" anlamlarındaki s-l-m kökünden gelmekte olup "gizli ve açık her türlü kötülüklerden ve eksikliklerden uzak olma, selamet bulma" manalarını ifade etmektedir.³⁸⁰

Sözlükte "kusursuz olmak, kurtulmak, rahatlamak" anlamındaki selâm, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde "eman, kurtuluş, esenlik, barış" mânaları yanında "selâmlama" anlamında da geçer. Bir selamda iki hüküm bulunmaktadır. İlki "benden size zarar gelmez" demektir ki, bu emniyet, itimat ve muhabbete vesile olmaktadır. İkincisi, temenni ve duadır ki, "size başkasından da zarar gelmesin" demektir. Bu vesileyle söz kapısı güvenle açılır ve karşılıklı kalp kuvveti hâsıl olur.³⁸¹

Kur'an'da bazen tahiyye kelimesi ve türevleriyle ifade edilen selâm³⁸², karşılaşan iki kişiden birinin diğerine "selâmünaleyküm" (es-selâmünaleyküm: Selâm sizin üzerinize olsun, Allah sizi her türlü kaza ve belâdan korusun) demesi, diğerinin de buna aynı anlama gelmek üzere "aleyküm selâm" (ve aleykümü's-selâm) diye hayır duada bulunmasıdır. Selâmda yaygın biçimde bu ifadeler kullanılmakla beraber "es-selâmünaleyküm ve rahmetüllâhi ve berekâtüh" ifadesiyle verilir "ve aleykümü's-selâm ve rahmetüllahi ve berekâtüh" ifadesiyle alınabilmektedir. İslâm âlimleri selâm vermenin sünnet, almanın farz-ı kifaye olduğunu ve selâm verenin alana göre daha fazla sevap kazanacağını belirtmiştir.³⁸³

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde selam kelimesine rastlanır. Bu kelimeyi ifade eden bir ayette "*O gece, fecrin doğuşuna kadar selamettir*"³⁸⁴ denilmiştir. Yani kadir gecesi sabah vaktine, gündüz olup güneşin doğmaya yaklaştığı zamana kadar bütün iyi ve mutluluk veren şeylerin indiği selamet gecesidir.³⁸⁵ İnsanlar için hayır ve berekettir. Aynı manayı ifade eden diğer ayette "*Girin, oraya, selametle, emin olarak*"³⁸⁶ denilmektedir. Bu ayet de cennete girecek olan müttaki kişilere Allah tarafından yapılan bir hitap ve iltifattır. Bu kimseler cennete afetlerden korunarak ve Rablerinin selamına nail olarak gireceklerdir.³⁸⁷ Başka bir ayette de şöyle zikredilmiştir. "*Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selamet ol.*"³⁸⁸ Selam, dünyada kurtuluş ve selameti ifade ettiği gibi ebedi kurtuluşa da delalet eder. Bu manada Cennete delalet eden "Daru's-Selam" tabiri geçen ayet şöyledir: "*Düşünen ve hakkı kabul edenlere Rableri katından Cennet vardır ve Allah yapmakta oldukları hayırlı amelleri sebebiyle onların yardımcısıdır.*"³⁸⁹

³⁷⁹ Gündüz, "Tasavvufi Bir Terim Olarak Rabita", s.243-274.

³⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "s-l-m" md., c. XII, s. 289.

³⁸¹ Mahir İz, "Amel-i Sâlih: Selâm", İslam Düşüncesi, 1967, c. I, sayı: 3, s. 131-135.

³⁸² en-Nisâ 4/86.

³⁸³ Mehmed Efenodioğlu, *DİA*, "Selam" maddesi, 2009, c. XXXVI, s. 342-343.

³⁸⁴ el-Kadr, 97/5.

³⁸⁵ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXXII, s. 36-37.

³⁸⁶ el-Hicr, 15/46.

³⁸⁷ el-Kurtubî, *el-Câmû li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XII, s. 218.

³⁸⁸ el-Enbiya, 21/69.

³⁸⁹ el-En'âm, 6/127.

Bununla beraber selam kelimesi Kur'anı Kerim'de daha çok selamlama şeklinde kullanılmıştır. "Eğer amel defteri sağından verilenlerden ise, (ona şöyle denir:) Selâm sana ey hakkın ve erdemin yanında olmuş kişi"³⁹⁰ Ayetinde "Selâmun leke" olarak geçmektedir. Başka ayette "Sabrettiğiniz için size selam olsun. Ahiret saadeti ne güzeldir."³⁹¹ şeklinde belirtilmiştir. Yani melekler Cennet ehli için derler ki: Ey mesut kimseler! Sabrınızdan dolayı dünyadaki dini vazifelerinizi güzelce yerine getirip birçok sıkıntıya katlanmış olduğunuz için üzerinize selam olsun, nâil olduğunuz nimetler asla zâil olmayacaktır. Ve diğer bir ayette "İbrahim şöyle dedi: Benden sana fenalık gelmez, emniyet ve selâm sana olsun, senin için Rabb'inden mağfiret dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkardır."³⁹²

Selam kelimesi dua manasında da kullanılmıştır. Dua manasında olan selam: Bütün afetlerden emîn, ömrün uzun, sonunun hayırlı ve meşekkatlerden uzak olması gibi hususları ihtiva eder. Nitekim Peygamberlere tahsis edilmiş olan ayetler genel olarak selamla sona erer. Bir ayette "Selâm olsun İbrahim'e"³⁹³ denilmiştir. Bu hususta birkaç ayet daha zikredebiliriz: "Mûsâ ve Hârûn'aselâm olsun"³⁹⁴, "İlyâs'a selâm olsun..."³⁹⁵ Allah Resulü, "Selam"ın Allah'ın isimlerinden biri olduğunu söylemiş ve namazlarının sonunda "Allah'ım, Selam sensin, selamet de ancak sendendir." diyerek dua etmiştir.³⁹⁶

Selam ifadesi ile selamlama şu ayetlerde emredilmiştir. "Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selam size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı."³⁹⁷ Bu ayette İslam'ın en güzel şiarlarından olan selamlaşmanın mü'minlerin birbirleriyle olan ilişkilerine etkisine dikkat çekildiğini görüyoruz. Ayrıca onların selamlarına, karşılık vermekle onlara ikramda bulunmak emredilmiştir. Yüce Allah'ın, Elçisine öğrettiği bu selam, bütün müslümanların ortak selamı olmuştur. Mealinde "selam size!" diye çevrilen ifadenin ayetteki karşılığı "selamünaleyküm"dür.³⁹⁸

"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünür hikmetini anlarsınız"³⁹⁹ ayetinde belirtildiği gibi başkalarının evine girerken selam vermenin ayrı bir önemi vardır. Zira o dönemde günümüzdeki gibi korunaklı evler bulunmuyordu. Bu sebeple gelen kişinin selam vermesi aynı zamanda evdeki kişiye kendisine çeki düzen vermesi için bir olanak tanıyordu. Selam^, eve giriş için bir nevi izin istemeyi ifade ediyordu.⁴⁰⁰

"...Evlere girdiğiniz zaman, Allah katından mübarek ve güzel bir selamlama ile kendinize selam verin..."⁴⁰¹ Yüce Allah bu selamı bereketli olmakla nitelendirmiştir. Çünkü bunda hem dua hem de Müslümanın sevgisini kazanma söz konusudur. Aynı şekilde Yüce Allah bu selamı "pek güzel (tayyib)" olmakla da nitelendirmiştir. Çünkü bunu işiten böyle bir selamdan hoşlanır, güzel bulur.⁴⁰² İşte bu doğrultuda Hz.

³⁹⁰ el-Vâkıa, 56/90-91.

³⁹¹ er-Ra'd, 13/24.

³⁹² Meryem, 19/47.

³⁹³ es-Sâffât, 37/109.

³⁹⁴ es-Sâffât, 37/120.

³⁹⁵ es-Sâffât, 37/130.

³⁹⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Ankara, 2014, c. IV, s. 360.

³⁹⁷ el-En'âm, 6/54.

³⁹⁸ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara, 2009, c. II, s. 412.

³⁹⁹ en-Nûr, 24/27.

⁴⁰⁰ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 36.

⁴⁰¹ en-Nûr, 24/61.

⁴⁰² el-Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 356-357.

Peygamber, müminlerin evlerine duayla girmeleri ve ardından selam vermeleri gerektiği üzerinde önemle durmuştur. Enes İbn Mâlik'ten rivayetinde o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber bana beş huyu tavsiye etti. Buyurdu ki: Ey Enes, abdesti güzelce, mükemmel bir şekilde al ki ömrün artırılsın. Ümmetinden karşılaştığına selam ver ki, iyiliklerin çoğalsın. Evine girdiğin zaman ailen halkına selam ver ki, evinin hayrı çoğalsın. Kuşluk namazı kıl. Şüphesiz o, senden önceki Allah'a yönelenlerin namazıdır. Ey Enes; küçüğe merhamet et, büyüğe ta'zimde bulun ki, kıyamet günü benim arkadaşlarımdan olasın.⁴⁰³

Bunların dışında "selamlama" manasına gelen "hayya" ifadesi de kullanılmıştır. Hayya sözlükte "ölümün zıddı olan hayat, canlı, toprağı imar etmek, kabile ve selamlama" gibi manalara gelir.⁴⁰⁴ Bu hususa temas eden ayet de şöyledir: "*Size bir selam verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengiyle cevap verin. Allah her şeyin hesabını eksiksiz bilmektedir.*"⁴⁰⁵ Her kültürde selamlaşma adeti ve bu adetin gerektirdiği usul ve adab vardır. Bu münasebetle müslümanlar arasında selamlaşmanın nasıl olması gerektiği hususuna işaret edilmiştir. Selam veren kişi, muhatabı için Allah'ın selâmetini istemekte, kötülüğün her türünden korunması için ona dua etmektedir. Bu duanın karşılıklı olmasını isteyen Allah Teâlâ, selama en güzel şekilde karşılık vermeyi emretmiştir.⁴⁰⁶ "Selam" diye tercüme edilen tahiyye, hayat kelimesiyle aynı kökten olup lügat manası itibarıyla "sağlık, uzun ömür dilemek" demektir.⁴⁰⁷ Müfessirler buradaki tahiyye buyruğunu üç şekilde açıklamışlardır: a) Hapşıranın "elhamdülillah" demesi ile başlayan karşılıklı dualar. b) Hediye verene hediye ile mukabele c) Selam verip almak. Tahiyye kelimesi daha ziyade bu üçüncü anlamıyla kullanılmıştır.⁴⁰⁸

"Orada boş söz işitmezler, yalnız selam işitirler..."⁴⁰⁹ ayetiyle selamın yalnızca dünyada değil ahirette cennetlikler arasında da cari olacağı haber verilmektedir. Cennet ehline olan selam ifadelerine başka ayetlerde de rastlamaktayız.⁴¹⁰

Yüce Allah, yaratmış olduğu ilk insan Hz. Adem'e meleklerle gidip selam vermesini emretmiş ve şöyle demiştir: "Git şu oturan meleklerle selam ver ve sana ne cevap vereceklerini dinle, zira bu senin ve neslinin selamı olacaktır. Bu emir doğrultusunda "es selamüaleyküm", yani, "esenlik üzerinize olsun" diye selam veren Hz. Adem'e melekler, "es selamüaleyke ve rahmetullah" yani, "esenlik ve Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun" sözleriyle mukabele etmişlerdir.⁴¹¹ Böylelikle insana öğretilen selamlaşmanın, iletişimin vazgeçilmez bir unsuru olarak Hz. Adem'den İslam'a kadar tüm ilahi dinlerde mevcut olduğunu öğrenmekteyiz. Toplumdan topluma, kültürden kültüre bazı farklılıkları olsa da selamlaşmada asıl olan, karşıdakine iyi dileklerini ifade etmektir.⁴¹²

İslam öncesi Arap toplumunda selamlaşmada, "Allah sana uzun ömürler versin.", "Allah size göz aydınlığı versin." ve "Sabahınız güzel, hoş olsun." gibi selamlaşma ifadeleri kullanılmaktaydı.⁴¹³ Hz. Peygamber'i öldürmek maksadıyla

⁴⁰³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 87.

⁴⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "h-y-y" md., c. XIV, s. 215-216.

⁴⁰⁵ en-Nisâ, 4/86; el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c. II, s. 87-88.

⁴⁰⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Ankara, 2014, c. IV, s. 361.

⁴⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "h-y-y" md., c. XIV, s. 216-217.

⁴⁰⁸ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara, 2009, c. II, s. 107.

⁴⁰⁹ Meryem, 19/62.

⁴¹⁰ Bkz. el-Ahzâb, 33/44; ez-Zümer, 39/73; er-Ra'd, 13/23-24.

⁴¹¹ el-Buhari, İsti'zan, 1; Müslim, Cennet, 28.

⁴¹² Sadık Cihan, "*Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol*", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı VI, s. 3.

⁴¹³ Ebu Davud, Edeb, 150-151.

Mekke'den Medine'ye gelen ve maksadı anlaşılıp tutuklanan Umeyr b. Vehb el-Kureşî'nin, Resulullah'ı o dönemin adetine göre "sabahınız hoş olsun" diyerek selamlaması üzerine Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Allah bize lütufta bulunarak seninkinden daha hayırlı olan ve cennet ehli tarafından da kullanılan 'es-selam' sözüyle selamlaşmayı öğretti."⁴¹⁴ Toplum içinde selamlaşma yaygın olmakla birlikte, selamlaşmada köleliğin ve sınıf farkının izleri görülürdü. Selam vermek mecburiyetinde olanlar, verirken birtakım kayıtlara bağlı bulunanlar köleler ve onlarla birlikte toplumun alt tabakasını oluşturan insanlardı. İslam dini getirdiği eşitlik ve fazilet anlayışına uygun olarak bir selamlaşma adabı oluşturdu.⁴¹⁵

İslam'ın halk arasında sistematize ettiği selamlaşma ifadesi, kuru bir iletişimin ötesinde, insanlar arasında yaygınlaşmış çeşitli selamlama sözlerinde ifade edilen bütün iyi dilekleri içine alan, kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Bu sebeple Allah Resulü, kimi zaman, kızı Fatıma'ya ve amcasının kızı Ümmü Hani'ye, "merhaba" diyerek selam vermişse de "es Selamü Aleyküm" sözünü söylemenin daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶

Bir rivayete göre Allah Resulü, Mi'rac ile Rabb'ine kavuştuğunda O'nu, "et-Tahiyyatü lillahive's-salavatü ve't-tayyibat" (Her türlü selamlama, ibadet ve güzel övgü Yüce Allah'a aittir.) diyerek selamlayınca Cenabı Hak da kendisine, "es-Selamüaleyke eyyühe'n-Nebiyü ve rahmetullahi ve berekatüh" (Ey Peygamber, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun.) sözleriyle karşılık vermişti. Bu güzel ve anlamlı duaya ümmetini de dahil eden Hz. Peygamber, "es-Selamüaleyne ve ala ibadillahi's-salihin" (Selam bize ve Allah'ın salih kullarına da olsun.) diye eklemiştir. Meleklerin şehadetiyle tamamlanan bu diyalog "Tahiyyat Duası" diye meşhur olmuş⁴¹⁷, Resulullah'ın, ashabına titizlikle öğrettiği bu dua, asırlardır ümmetin Rabbine selamı, Peygamberine ve din kardeşlerine duası olagelmıştır.⁴¹⁸

Müslümanlar arasında bilinen şekilde selamlaşmanın hicretten sonraki yıllarda başladığı anlaşılmaktadır.⁴¹⁹ Bu geleneği yeni oluşacak olan İslam topluluğuna yerleştirmek isteyen Hz. Peygamber hicretin hemen sonrasında tavsiyeleri ve uygulamalarıyla, müslümanlara bizzat öğretmiştir. Akabe'de Allah Resulüne bağlılık yemini ederek onu himaye edeceğine söz veren Medineli Müslümanlar Hz. Peygamber'in gelişini dört gözle bekliyor, her biri bu kutlu misafiri ağırlamak için can atıyordu. Herkesin merak dolu bakışları arasında şehre giren Allah Rasulü'nün, kendisini bekleyen bu heyecanlı kalabalığa ilk sözlerinden birisi şöyleydi: "Ey insanlar! Selâmı aranızda yaygınlaştırın, yemek yedirin ve insanlar uykudayken namaz kılın ki selâmetle cennete giresiniz."⁴²⁰

Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size, yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir iş göstereyim mi? Aranızda selâmı yayın."⁴²¹ Selam, müminlerin birbirlerini Allah için sevmelerine sebep olan bir faktör olduğuna göre, bu faktör zayıfladığı zaman Allah için olan sevgi azalır, yerini menfaatlere, çeşitli gaye ve sebeplere dayanan sevgi alır. Menfaatler yok olduğu zaman, çıkar çatışmaları başladığı zaman sevgi ortadan kalkar, yerini kin ve düşmanlığa bırakır.

⁴¹⁴ Efendioğlu, *DİA*, "Selam" maddesi, 2009, c. XXXVI, s. 342.

⁴¹⁵ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara, 2009, c. II, s. 107-108.

⁴¹⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Ankara, 2014, c. IV, s. 360.

⁴¹⁷ el-Buhari, *İsti'zan*, 28.

⁴¹⁸ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Ankara, 2014, c. IV, s. 361.

⁴¹⁹ Efendioğlu, *DİA*, "Selam" maddesi, 2009, c. XXXVI, s. 342.

⁴²⁰ et-Tirmizi, *Sıfatü'l-kıyâme*, 42; İbn Mâce, *Et'ime*, 1.

⁴²¹ Müslim, *İman*, 93.

Bu sebeple selamlaşma, insanların birbirini gerçekten sevmeleri için çok önemli bir etkidir.⁴²²

Selamlaşmada hedeflenen asıl gayeye ulaşmak için tanınan veya tanınmayan herkese selam verilmelidir. Bu husus bir hadiste şöyle beyan edilmiştir: “Birisi Ya Resulullah, İslamın hangi ibadeti hayırlıdır?” diye sordu. Resulullah: Aç olana yemek yedirmen ve bildiğine de bilmediğine de selam vermendir, diye cevap verdi.”⁴²³

Kimin kime selam vereceğinin bilinmesi konusu da önemlidir. Zira bu bilgiyle selamlaşmada yaşanacak birtakım kargaşaların da önüne geçilmiş olur. Daha da önemlisi çok zaman selamlaşmama veya selam vermede tereddüt gibi durumlar da ortaya çıkabilir. Bu sebepten İslam bu konuda da birtakım kurallar ortaya koymuştur. Bu kaideleri genel olarak şu noktalarda toplamak mümkündür: Hareket halinde olan sabit olana, daha fazla hareketli olan az hareketli olana, az olan çok olana, küçük büyüğe selam vermelidir. Özetle söylenen bu hususlara farklı hadislerde işaret edilmiştir: “Bir vasıta üzerinde giden yürüyene, yürüyen oturana, az çoğa selam versin.”⁴²⁴ Yukardaki hususlar dışında, aynı derece ve yaştaki insanlar, mesela yürürken, karşılaşırsalar bu durumda hangisinin ilk önce selam vereceği hususunda bir hüküm mevcut değildir. Yalnız bu durumda olanlardan ilk önce selam verenin daha efdal olacağı hadiste belirtilmiştir.⁴²⁵ Birbirine dargın olup da karşılaştıklarında konuşmayan iki müminden, önce selam verenin daha hayırlı olduğunu bildirerek⁴²⁶, selamın barışın anahtarı olduğuna dikkat çekilmiştir.⁴²⁷

Bir kimse topluluğun yanına girdiği zaman selam vermelidir. Eğer topluluk kalabalık ise kişi selamının duyulması için yüksek sesle söylemelidir. Eğer duyulmadığını görürse birkaç defa tekrar etmelidir. Aksi takdirde selamı duymayan kimseler üzerinde selam vermemiş intibamı uyandırır. Bu hususu teyit eden hadis şöyledir: "Hz. Peygamber söz seyledikleri zaman maksadı anlaşılın diye, onu üç defa tekrarları. Bir topluluğa rastladığında onlar üzerine selamı üç defa tekrar ederlerdi.”⁴²⁸ Bununla birlikte uyuyan veya rahatsız edilmemesi gereken bir kimse bulunduğu anda sadece uyanık olanlara işittirecek şekilde alçak sesle selâm vermeye özen gösterirdi.⁴²⁹

Selam vermeyi sadaka olarak nitelendiren Hz. Peygamber, kendi sağlığında selamlaşmaya büyük önem vermiş, erkek kadın, genç yaşlı, zengin fakir kimseyi selamından mahrum bırakmamıştır. Özellikle kadınlara ve çocuklara selam vererek ahabına örneklik teşkil etmiştir. Herkesin birbirine selâm vermesini istediği için yolda karşılaştığı çocuklara da selâm vermeye özen göstermiştir.⁴³⁰ Mescidde kadınlardan oluşan bir cemaat gördüğünde de onlara uzaktan selâm vermiş, selâm verdiği anlaşılın diye de eliyle işaret etmiştir.⁴³¹

Hz. Peygamber gerek sözleriyle gerek uygulamalarıyla selamın önemi üzerinde titizlikle durmuş, selamlaşmaya verilen önemi idrak eden ahab da bu konuda hassasiyet göstermiştir. Nitekim Hz. Peygamber’e bağlılığıyla bilinen sahâbî Abdullah b. Ömer’in

⁴²² Cihan, “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol”, s. 4.

⁴²³ el-Buhari, Kitabu’l İman, 6; Müslim, İman, 63.

⁴²⁴ el-Buhari, İsti’zân, 4; Müslim, Selam, 1.

⁴²⁵ Ebû Davud, Edeb, 132-133.

⁴²⁶ el-Buhari, Edeb, 62.

⁴²⁷ Cihan, “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol”, s. 7.

⁴²⁸ el-Buhari, İlim, 30.

⁴²⁹ Müslim, Eşribe, 174.

⁴³⁰ Müslim, Selam, 14-15.

⁴³¹ Müsned, VI, 458.

alışverişi sevmediği halde yalnızca gördüğü kimselere selam vermek amacıyla çarşıya çıktığı nakledilmiştir.⁴³²

Hangi durumda selam verilmesi veya verilmemesi gerektiği meselesine gelince, namaz kılmak, Kur'an okumak, tefekküre dalmış olmak, hutbe dinlemek, ilimle uğraşmak, yemek yemek ve defî hâcette bulunmak gibi durumlar selâm almaya engel teşkil ettiği için onlara selâm verilmemelidir. Allah Resûlü, tuvalet ihtiyacını gidermekte olan veya bunun gibi uygunsuz durumlardaki kişiye selam vermeyi yasaklamış,⁴³³ bu türde bir vaziyette Allah'ın adını anmayı hoş görmediğinden hacetini giderirken kendisine selam verenlerin selamını almamıştır.⁴³⁴ Ayrıca Hz. Peygamber ilk dönemlerde namaz kılarken selama karşılık vermekteyken, sonraları namaz kılan kişinin selama karşılık vermesini uygun bulmamıştır.⁴³⁵ Gayri müslim kimselere "selâmünaleyküm" ifadesiyle selam vermek uygun bulunmamıştır.⁴³⁶ Müslümanların aynı ortamı paylaştıkları müslüman olmayan kimselerle karşılıklı iyi münasebetler içinde olmalarının teşvik edildiği dikkate alındığında bu ilişkinin tabii bir gereği olarak umumi muaşeret kuralları çerçevesinde, uygun ifadelerle onlarla selâmlaşılması gerekir.⁴³⁷

İslamda selam, Müslümanlar arasında birleşip kaynaşmanın, sevgi ve saygının elde edilmesinin, iletişimin doğru ve güvenle başlamasının ilk basamağı olarak görülmüştür. Bu güzel ve anlamlı sözcükle kişiler birbirlerine selâmetin kaynağı olan Allah'ın korumasını dileyerek en güzel duayı yapmaktadır. Aynı zamanda sâlât ve selam yoluyla da hiç görmedikleri Peygamberleri ile gönül bağı kurmakta ve bu vesile ile O'na sevgilerini ve iyi temennilerini arz etmektedirler. Sâlât ve selam getirmenin, insanın ruhunu olgunlaştırmanın yanı sıra, kendisi ile Nebî arasında manevi köprü kuracağı da muhakkaktır.⁴³⁸

İletişimin ilk basamağı olan selamlaşmanın ister birtakım güzel sözlerle olsun ister bedensel hareketlerle olsun mutlaka yaygınlaştırılması gerekir. Kişinin çevresindeki insanları hoş sözlerle karşılaması, iki tarafın da birbiri için güzel dileklerde bulunması aralarındaki muhabbeti artırır. Bütün iyi dilekleri barındıran ve dua vesilesi olan "selam" lafzının kullanılması ise kişiler arasındaki münasebete ayrı bir rahmet ve bereket kazandırır. Tanımadığı kimselere selam veren kişi ise, karşı tarafa samimiyetini ifade ederek güven vermiş olur ki böylelikle dostâne ilişkilerin temeli atılır. Sokağa çıktığında kendisini iyi dileklerle karşılayan, gülümseyen birilerini görmek bireye huzur verir ve onu yalnızlıktan kurtarır. Böylece mutlu bireyler mutlu ve sağlıklı toplumları oluştururlar.⁴³⁹ Müslümanlar aralarında selamı yaygınlaştırarak, İslam'ın hedeflediği sevgi, saygı, huzur ve güvene dayalı toplumu oluştururlar.

6.3. Maddi ve Manevi Paylaşım Vesilesi Olarak İkrâm Âdâbı

Yüce Allah, Peygamberleri aracılığıyla gönderdiği ilahi mesajlarıyla insanların yalnızca inanç, ahlak ve muâmelat hususundaki ihtiyaçlarını gündemi içine almaz. İnsanların birbiriyle iletişiminden aile içi iletişime kadar her alanı hitabı içine alır.

⁴³² Mâlik b. Enes, *el Muvatta'*, Selam, 4.

⁴³³ İbn Mâce, Tahâret, 27.

⁴³⁴ Müslim, Hayız, 115; Ebû Dâvud, Tahâret, 122.

⁴³⁵ Müslim, Mesâcid, 34.

⁴³⁶ Müslim, Selâm, 13.

⁴³⁷ Efendioğlu, *DİA*, "Selam" maddesi, 2009, cilt: XXXVI, s. 343.

⁴³⁸ Cihan, Sadık, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol", s. 14.

⁴³⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. IV, s. 364.

Muhatabı olan insanın duygu dünyasına hitap ettiği gibi biyolojik yönüne de müdahale ederek, beslenme hususunda hangi gıdaları yiyip hangilerini yememesi gerektiğine dair birtakım düzenlemeler barındırır.⁴⁴⁰ Dini değerler toplumsal hadiselerin hemen hemen tamamında kendisini göstermektedir. İnsanın doğumundan ölümüne, evlenmesinden yemek yemesine kadar her alanda kişinin inancı, kimi zaman doğrudan dini değer olarak kimi zaman da örf ve âdete dönüşmüş şekliyle düzenleyici bir unsur olmuştur.⁴⁴¹

Sofra kültürü ve yemek yeme eyleminin salt biyolojik bir hadise olarak görülmesi yanlıştır. Toplumunu oluşturan fertlerin bir arada yaşamasını, kaynaşmasını ve muhabbetin tesisini sağlamada sofranın kültürünün önemli bir yeri vardır.⁴⁴² İnsanlar ikramda bulunmak için kimi zaman mutlu bir hâdiseyi vesile kılmıştır. Yeni doğan bir bebeğin akika kurbanıyla veyahut bir düğün vesilesiyle yemekler yapılarak bu mutlu hadiseler ikramlarla paylaşılmıştır. Kimi zaman da toplum içerisinde sıkıntısı olan, bir felakete uğrayan insanlara veya cenazeye meşgul olan acılı aileye yemek hazırlanmış bu vesileyle acıları paylaşılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in hiç tanımadığı insanlara ikramda bulunuşu, O'nun üstün ahlakının bir gereği olarak anlatılır.⁴⁴³ Misafirperverliğinden dolayıdır ki Hz. İbrahim "misafirlerin babası" olarak anılmıştır. Atası Hz. İbrahim'in geleneğini devam ettiren Hz. Peygamber de ikramın yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak için yapılmasını tavsiye etmiş, misafirperverlik ile Allah'a iman arasında güçlü bir bağ kurmuştur.⁴⁴⁴

Cahiliye döneminde putperest arapların zihninde, cömertliğin ve ikramda bulunmanın cahilî şeref anlayışıyla yakından alakasını kurmak mümkündür. Zira temel maddi ihtiyaçların bile çok nadir bulunduğu çöl şartları altında, konukseverlik ve cömertlik ruhunun, asalet özellikleri listesinde en üste yerleştirilmesi son derece tabii bir neticedir. Bir cömert davranış ne derece abartılı olursa o denli hayranlık uyandırır. Bu nedenle cahilî Araplar, kendilerine ikramda bulunulan konuklar bir yana, onu izleyenlerin zihinlerinde en yüksek hayranlık hissini oluşturmak için de eli açıklığını savurganlığa vardırmak durumundaydılar. Bu sebeptendir ki "kerim" sıfatı, eski Arapçada savurganlığa varan cömertlik ve asalet fikirlerinin birleşimi olarak kullanılmaktayken Kur'an, onu net biçimde Allah korkusu ve alçakgönüllülük olarak yeniden tanımlamıştır.⁴⁴⁵

İnsanlık için iyi, güzel ve yararlı olana talip olan Hz. Peygamber, Hz. İbrahim'den bu yana süregelen ikram adetini beğenip uygulamıştır. Fakat o, cahiliyeden de günümüzde de varlığını devam ettiren birtakım örnekleri bulunduğu gibi eş, dost ve akrabalar arasında gösteriş yapmak, egosunun tatminini sağlamak, diğer insanların hayranlığını ve saygısını elde etmek için değil, yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak için ikramda bulunmuştur.⁴⁴⁶ İkramda bulunmak ve cömertlik, cahiliye Arabi için olduğu kadar, Hz. Peygamber için de önemli bir erdemdi. Hz. Peygamber'in, bu erdemi, henüz kurmakta olduğu yeni topluluğun temeli kılmış olması bile, bu erdeme nasıl yüksek bir değer atfettiğini açıkça göstermektedir. Yalnız iki pozisyon arasında önemli bir fark bulunmaktadır ki bu da İslam'ın, gösteriş yapma

⁴⁴⁰ el-Bakara, 2/173; el-Mâide, 5/3; el-En'âm, 6/145; en-Nahl, 16/115.

⁴⁴¹ Zeki Tan, "Kur'an-ı Kerim'in Sofra Kültürümüze Kattığı Değer", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XIII, sayı:2, s. 231-232.

⁴⁴² Tan, "Kur'an-ı Kerim'in Sofra Kültürümüze Kattığı Değer", s. 232.

⁴⁴³ ez-Zariyât, 51/24-27.

⁴⁴⁴ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 262.

⁴⁴⁵ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, 2011, s. 142.

⁴⁴⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 262.

arzusundan kaynaklanan cömertçe eylemlere verilen her türden değeri reddetmesinde yatmaktadır.⁴⁴⁷

İslam'da paylaşma ve yardımlaşma konusuna önem verilmiş, farz olan zekât ve gönüllü yapılan her türlü hayır teşvik edilmiştir. Sosyal yardımlaşmayı dini ve ahlâkî yönden ifade eden, terimleşmiş iki kavram vardır: infak ve îsâr. İnfak, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle harcamada bulunmak şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁴⁸ İnfak kişiye mülkün asıl sahibi olan Allah'ı hatırlayarak ve onun verdiğini yine onun hoşnutluğunu kazanmak üzere ihtiyaç sahibi olanlara paylaşma erdemini kazandırır. Îsâr ise, kişinin kendisinin muhtaç olduğu bir dilim ekmeği ve bir yudum suyu başkalarına vermesi, onları kendisine tercih etmesidir. Îsâr, cömertliktir, fedakarlıktır hatta bu ikisinin zirve noktasıdır. Îsâr kendi derdini unutup başkalarının derdine derman olma çabasıdır. Bu anlamda insanlar arasındaki sevgi, saygı, muhabbet, merhamet ve kardeşliğin tesisi için son derece yüksek bir haslettir îsâr. Başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabeler de bu fedakarlığın en güzel örneklerini bizzat yaşayarak günümüze dek bütün insan nesline örnek olmuşlardır.⁴⁴⁹

Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde sevgi, saygı, dayanışma ve gönüllülük esasına dayalı muhacirler ve ensar arasında bir kardeşlik antlaşması yapmıştı.⁴⁵⁰ Muhacirler ve ensar bu anlaşmaya sadık kalarak uzun yıllar sürecek ve tarihte benzeri olmayan bir kardeşlik ortaya koydular. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah ensarı şu şekilde methetmektedir: *"Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. 'Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de teşekkür bekliyoruz. Biz çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (Onun azabına uğramaktan) korkarız.' derler."*⁴⁵¹

Hz. Peygamber'e göre misafire ikram etmek, Allah'a imanın yansımasıdır. O, "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa misafirini iyi ağırlasın. Bunun süresi bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Bundan sonra (misafire ikram) sadakadır. Misafirin de ev sahibini sıkıntıya sokacak kadar onun yanında kalması helal olmaz."⁴⁵² buyurarak misafire ikramı imanla ilişkilendirmiş ve misafirperverliğe teşvik etmiştir. Hz. Peygamber'in sünnetinde misafire ikramda bulunmak yalnızca bir gelenek değil, aynı zamanda erdemli bir davranış ve ibadettir. Hem Allah katında hem de insanlar nezdinde itibar gören ahlâki bir değerdir. Nitekim O, hicrette Medine'ye ayak basar basmaz verdiği ilk mesajlar arasında "yemek yedirin!" vurgusu yapmıştır.⁴⁵³ "Ey insanlar! Selâmı yaygınlaştırın, yemek yedin ve insanlar uykudayken namaz kılın ki, esenlik içinde cennete giresiniz."⁴⁵⁴ Bu hadise göre ikramda bulunmak cennete girme vesilesi olan gönüllü bir iyilik hareketi olmasının yanı sıra kimi zaman da müslümanın yerine getirmekle yükümlü olduğu bir toplumsal sorumluluktur.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın emri, pratikte ise Resulullah'ın seve seve yaptığı ve ahabına da sık sık yapmasını tavsiye ettiği sünneti olan, Müslümanların birbirine ikramda bulunması hususu birtakım kurallarla düzenlenmiştir.⁴⁵⁵ Bu kurallar ikram eden

⁴⁴⁷ Izutsu, *Kur'an'da Dîni ve Ahlâkî Kavramlar*, s. 144.

⁴⁴⁸ el-Bakara, 2/264, Mustafa Çağrı, *DİA*, "İnfak" md. Yıl: 2000, cilt: XXII, sayfa: 289-290.

⁴⁴⁹ Durak Pasmaz, "Kur'an'da Îsâr Kavramı", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, sayı: 25, s. 77.

⁴⁵⁰ el-Buhârî, İ'tisâm, 16; Ebû Dâvûd, Ferâiz, 17.

⁴⁵¹ el-İnsan, 76/8-10.

⁴⁵² el-Buhari, Edeb, 85.

⁴⁵³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. III, s. 265.

⁴⁵⁴ et-Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 42; İbn Mâce, İkâmet, 174.

⁴⁵⁵ Bkz, en-Nûr, 24/61.

ile ikram görene ayrı ayrıdır. Hz. Peygamber'in hayatından birtakım örnekler ikram âdâbı açısından önemli mesajlar içermektedir.

Hz. Peygamber, halasının kızı Zeynep bnt. Cahş ile evlendiği zaman ashâba düğün yemeği vermek istemiş ve Enes b. Mâlik'e davetlileri ve yolda karşılaştığı kimseleri yemeğe çağırmasını söylemişti. Gelen kişilere onar kişiler halinde yemek ikram eden Hz. Peygamber, yemeğe başlamadan önce besmele ile başlamalarını ve önlerinden yemeleri gerektiğini hatırlatmıştı. Gruplar sırayla girip yemek yiyip ardından ayrılıyorlardı. Bu sırada bir grup muhabbete dalarak konuşmayı uzattıkça uzatmıştı.⁴⁵⁶ Durumdan rahatsız olan Hz. Peygamber onların çıkmasını sağlamak için dışarı çıkmış, bir müddet yürümüş fakat döndüğünde hala o grubun orada olduğunu görmüştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber tekrar dışarı çıktı, döndüğünde o kişiler çıkmışlardı. Bu olay üzerine ise Yüce Allah, *"Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez..."*⁴⁵⁷ Ayetini indirerek misafirin dikkat etmesi gereken bir takım adab kurallarını bildirmiştir.⁴⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de Allah, misafire nasıl ikramda bulunulacağı hususunu Hz. İbrahim örneği ile şöyle anlatmaktadır: *"İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Onlar İbrahim'in yanına girmişler, selam vermişlerdi. İbrahim de selam almış, içinden 'bunlar yabancılar' demişti. Hemen ailesinin yanına giderek pişirilmiş semiz bir dana getirmiş, onların önüne koyup '(Buyrun) yemez misiniz?' demişti."*⁴⁵⁹ Burada öncelikle dikkati çeken Hz. İbrahim'in hiç tanımadığı misafirlerine hüsnü kabul göstererek, onları güleryüze karşılaması, en temiz ve en güzel yere oturtması, yemek hazırlamak için onların yanından yavaşça dışarı çıkması, acele olarak kendilerine yemeklerin en üstününü sunmasıdır. Selamlarına mukabil en güzel şekliyle selamlarına karşılık vermesi de yine hüsnü kabulden addedilmektedir. Çoğu kez, ev sahibinin karşılayışı, yapacağı tüm ikramların başlangıcındaki bir özet sayılmaz mı? Bu münasebetle misafir karşılanırken güler yüz gösterilip gelmelerinden duyulan memnuniyeti ifade edecek şekilde tatlı ve yumuşak bir sesle selamlamak gerekir.⁴⁶⁰

Diğer taraftan ikram edenin gönlünü kırmamak adına kişinin kendisine sunulanı reddetmemesi de gerekir. Zira Hz. Peygamber bir defasında kendisine ikram edilen bir yemeği ashâbına ikram etmiş, onlar da 'iştahımız yok.' diye karşılık verince Resûlullah, *"açlığı ve yalanı bir araya getirmeyin."*⁴⁶¹ buyurmuş, ikram edilen mubah şeylerin misafir tarafından reddedilmemesinin misafirlik âdâbı olduğuna işaret etmiştir.⁴⁶²

Hz. Peygamber gerek sözlü beyanlarıyla gerekse uygulamalarıyla insanları ikramlaşmaya, misafir ağırlamaya yönlendirmiştir. Bunun neticesinde misafire ikram Müslümanlar için ahlaki bir değer haline gelmiş, Hz. Peygamber'den sonra da bu gelenek daha da geliştirilerek devam ettirilmiştir. Müslümanlar açısından bu denli önemi haiz olan ikramlaşmanın misafir açısından da ikramda bulunan ev sahibi

⁴⁵⁶el-Buhari, Nikâh, 65.

⁴⁵⁷el-Ahzâb, 33/53.

⁴⁵⁸et-Taberî, *Câmi'ul-Beyân (tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî)*, Dâru Hicr, Kahire, 2001, c. XIX, s. 163.

⁴⁵⁹ez-Zâriyât, 51/24-27.

⁴⁶⁰M. Zeki Duman, *Adâb-ı Muâşeret*, s. 299.

⁴⁶¹İbn-i Mâce, Et'ime, 23.

⁴⁶²et-Tirmizi, Edeb, 37.

açısından da ayrı ayrı âdâbı vardır. Bunları merhum Prof. Dr. M. Zeki Duman, *Adâb-ı Muâşeret* isimli eserinde geniş açıklamalara yer vererek şu şekilde sıralamıştır⁴⁶³:

Ev sahibinin uyması gereken âdâb:

- 1- Ev sahibinin giyim kuşamına dikkat etmesi gerekir. Zira her Müslümanın güzel giyinmesi, özellikle de düğün bayram gibi sevinçli günlerde süslenmesi lazım geldiği gibi, misafir kabul edileceği günlerde de gelen misafire hürmeten, hoş görünümü ile ikramda bulunmuş olmak içintemiz ve yeni elbiseler giymesi İslam'ın arzu ettiği âdâbdandır.⁴⁶⁴
- 2- Misafirin güler yüzle karşılanıp ona hüsnü kabul gösterilmesi gerekir. Zira bu hoş kabul, misafire sunulan ilk ikram olarak nitelendirilir.
- 3- Misafirlerin bir müddet yalnız bırakılması gerekir. Misafirin dinlenmesine ve gerekli ihtiyaçlarını gidermesine fırsat tanımadan oturup sohbete dalmak veya yemeklerini derhal önlerine getirmek, yorgunluklarının dikkate alınmaması demek olur ki, bu da misafire ikramda önemli bir hata sayılabilir. Bununla birlikte misafiri bekletecek kadar uzun bir müddet yanından ayrılmak da hoş sayılmaz.
- 4- Misafire sunulacak yemek, şayet önceden geleceği bildirilmiş ise önceden hazırlanmış olmalıdır. Değilse, yemek hazırlayacağım diye patırtı gürültü yapmak asla uygun karşılanmaz. Ancak misafire yemek ikramının da fazla geciktirmeyip biraz acele davranmak iyidir.
- 5- Misafirleri yemek esnasında kendilerine rahatsızlık vermeden kontrol edip varsa ihtiyaçlarını hemen karşılamak ve yiyip yemediklerine bakarak yemeleri için teşvikte bulunmak yine ikramda bulunmanın adablarından.
- 6- Misafirlere ev sahibi dışında, evde bulunan harici kimseler de hizmet edebilir. Ancak ev sahibinin de zaman zaman hizmete iştirak etmesi, misafirini ikrama ziyadelik anlamına gelebileceği gibi; misafiri memnun edeceği de muhakkaktır.
- 7- İkram sahibinin misafirine karşı en son görevi, onu karşılarken gösterdiği tatlı dil ve güler yüzü uğurlarken de göstermek ve dış kapıya kadar uğurlamaktır. Zira İbn Mâce'nin naklettiğine göre "Kişinin misafirlerini evin dış kapısına kadar beraber giderek savuşturması sünnettendir."

Ev sahibinin olduğu gibi misafirin de uymak durumunda kaldığı birtakım esaslar vardır ki onları da şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Misafirlik birkaç saat olabileceği gibi, birkaç gün gibi uzun süreli de olabilir. Hangi durumda olursa olsun, ev sahibine, üzerine düşen ev sahipliği vazifesini eksiksiz yapabilmesi için gerekli hazırlanma fırsatını vermiş olmak bakımından, geleceğini önceden bildirmek önemli bir muâşeret kuralıdır.
- 2- Bir topluluk içine çıkarken yahut misafirliğe giderken, mutlaka güzel elbise giymek ve görünüşüne çekidüzen vermek bizzat Hz. Peygamber'in emridir.
- 3- Misafirlerin ziyaret etmek istediği eve izin alıp selam verdikten ve hüsnü kabul gördükten sonra girmeleri icap eder. Nur Suresi 27-29. Ayetlerde meselenin önemine binâen geniş bilgi verilmiştir.
- 4- Ziyaretçiler, misafir olarak gittikleri evin kapısını, zamanın ve örfün gerektirdiği biçimde çalmalıdır. Hz. Peygamber döneminde evler basit yapılar olduğu için ziyaretçiler kapıyı ya parmakla çalarak veya evdekilerin duyabileceği bir sesle selam vererek ev sahibini gelişlerinden haberdar ediyorlardı. Günümüzde yapılar ve yaşayışlar değiştiği için şartların gerektiği

⁴⁶³ Duman, *Adâbı Muâşeret*, s. 297-329.

⁴⁶⁴ Duman, *Adâbı Muâşeret*, s. 297.

biçimde ve kimseyi rahatsız etmeyecek tarzda ev sahibini haberdar etmek gerekir.

- 5- Misafir, normal aralıklarla üç defa kapıyı çaldıktan sonra kendisine herhangi bir cevap verilmemişse, derhal oradan ayrılması gerekir. Ayrıca kapıyı çalarken kapının biraz gerisinde ve açıldığı zaman içeriye görmeyecek pozisyonda durmak, kapı açılınca derhal içeriye bakışları yöneltmemek de İslam'ın arzu ettiği terbiyedir.
- 6- Misafirin, şayet geleceği vakti önceden bildirmişse, sözleşilen zamana dikkat etmesi gerekir. Ne vaktinden önce gidip ev sahibini rahatsız etmeli ne de geç kalıp bekletmemelidir. Şayet davetsiz ve yemeksiz olarak kısa süreli ziyaret için gidilecekse bunda da istirahat ve yemek zamanına rastlamama hususuna dikkat edilmelidir.
- 7- Misafir evde sağa sola dalmamalı, ev sahibinin gösterdiği yere oturmalıdır. Ev sahibini huzursuz edecek şekilde sık sık yer değiştirmemesi, normal ihtiyaçlarını ev sahibinden istemek suretiyle gidermesi de misafirin uyması gereken muaşeret kurallarındandır.

Bunlar, ikramlaşarak insanlık ve infak görevini yerine getirmek isteyen kişinin, bu iyi niyetine karşılık diğer Müslümanların uymaları gereken adaptan bir kısmını teşkil etmektedir. Müslümana yakışan ise, gerek Allah Teala tarafından Kur'an'da pek çok kez infaka teşvik edip Allah için ikramda bulunmanın ecrinden bahsedilmiş olması, gerekse Hz. Peygamber'in başkalarına yardım ve iyilikte bulunmanın faziletlerinden bahseden hadisleri sebebiyle bu övülen davranışı bir hayat biçimi haline getirmesidir.

6.4. İlmî yahut İdari Konuların İşlendiği Mecliste Bulunma Kuralları

İnsanlar evlenmek, çoğalmak, geçimini sağlamak, düşmanlarına karşı birlikte savunmak, duygularını, fikirlerini paylaşmak gibi gayelerle, şuurlu bir toplum hayatı yaşarlar. Yüce Allah insanların kimi zaman mecburi, kimi zaman da ihtiyari olarak birbirleriyle münasebet kurmalarının gerektiğini beyan etmiştir. Bu sebeple kişinin, toplum içinde bulunmuş müddetçe uyması gereken birtakım kurallar vardır.

İnsanı yaratılanların tümünden üstün kılan, onu yeryüzüne halife yapan şey hiç şüphesiz akıl nimetidir. Bu sebeple doğrudan doğruya insanın zihni melekeleri ile elde ettiği düşünmek, gözlemlenmek, farkına varmak, anlamak, üretmek, hatırlamak kısaca ilmi faaliyetler, ilk insandan itibaren süregelen bir hakikattir. İslam'da ilme büyük bir önem atfedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "ilim" kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık yedi yüz elli yerde geçtiği görülmektedir ki bu sayı, bilginin ve bilme faaliyetinin Kur'an mesajı açısından önemini ortaya koymaktadır.⁴⁶⁵ Son vahyin ilk hitabı "Oku!"⁴⁶⁶ emriyle başlamış ve inananlar, kendilerinin⁴⁶⁷, yerin ve göğün yaratılışı, tabiat olayları⁴⁶⁸ hakkında, kısaca varlığı bütün boyutları üzerinde düşünmeye davet edilmişlerdir.⁴⁶⁹

İslam medeniyetini bir ilim medeniyetine dönüştüren baş faktör, İslam'ın Yüce kitabı Kur'an-ı Kerim'in ilim görüşüdür. Bu görüş doğru ve tam olarak idrak edildiği dönemlerde Müslümanlar, insanlığın tarih sahnesinde medenileştirici güç olarak yer almışlardır. Hz. Peygamber'in hayatı, Kur'an'ın ilim ve hikmet telakkisini ortaya

⁴⁶⁵ İlhan Kutluer, *DİA, "İlim" md.*, 2000, c. XXII, s. 110.

⁴⁶⁶ el-Alak, 96/1.

⁴⁶⁷ ez-Zâriyat, 51/21.

⁴⁶⁸ el-Bakara, 2/164.

⁴⁶⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. I, s. 379.

koymak adına ilk tatbik sahasıdır.⁴⁷⁰ Bu sebeple ilmin anlamı, önemi ve işlevi Hz. Peygamber'in hadislerinde sıkça dile getirilmiştir. Allah Resûlü bizzat kendisi ilim öğretme ve ilimle amel etme örneğini göstermiş, henüz Mekke'de iken birinci Akabe Biati'nin ardından Medineli Müslümanların eğitimiyle ilgilenmiş ve onlara muallim olarak Mus'ab b. Umeyr'i⁴⁷¹ ve İbn Ümmü Mektûm'u göndermişti.⁴⁷² Allah Resûlü ilmi öğrenme kadar aktarma hususuna da teşvik etmiştir. "Sadakanın en faziletlisi, Müslüman'ın bir bilgi öğrenmesi, sonra da o bilgiyi Müslüman kardeşine öğretmesidir."⁴⁷³ buyurarak bu hakikate işaret etmiştir.

Müslümanlar, Hz. Peygamber'in bu tavsiyeleri doğrultusunda ve örneğinden ilham alarak ilk dönemlerden itibaren bilgi üretimi ve aktarımı hususunda hassas davranmışlardır. İslam medeniyetinin, bilgi temelli oluştuğunun en belirgin göstergesi, ilk dönemlerden itibaren yazılan eserlerin çoğunda bilginin önemi, mahiyeti, ahlak ve adabı, işlevselliği konularında bölümler oluşturulmasıdır. Müslümanlar, ilmi faaliyetlerini matematikten astronomiye, tıptan anatomiye, musikiden edebiyata kadar çok geniş yelpazede sürdürmüşler ve günümüz bilimsel birikiminin temelini oluşturmuşlardır.⁴⁷⁴

İslam'ın ilme verdiği bu büyük değer tabii bir neticesi olarak, ilk dönemlerden itibaren camii ve mescitlerde ilim halkaları oluşturulmuştur. Camii ve mescitler bir ibadet mekânı olmanın yanı sıra, bir okul hatta üniversite vazifesi görmüştür. İlim halkalarının, İslam tarihine bakıldığında oldukça köklü bir geçmişe sahip olduğu görülür. Mescid-i Nebevi'de, sahabelerin Hz. Peygamber'in etrafında halkalanmasından itibaren, 20. yüzyılın ilk dönemlerine kadar İslam coğrafyasının pek çok yerinde camii halkaları mektep vazifesini üstlenmiştir. Nizâmülmülk'ün hicri 283'te Nizâmiye Medresesini inşasından önce, eğitim-öğretim fonksiyonunu camiler, mescitler ve buralardaki ilim halkaları ifa ediyordu.⁴⁷⁵

Günümüzde camii ve mescitler yalnızca ibadet maksadıyla kullanılmaktadır. Fakat insan, fitrî olan ilimle meşgul olma ihtiyacını, örgün eğitim veren kurumlar dışında bazı özel ilim meclisleri oluşturarak da gidermektedir. Meclis, "oturmak" manasındaki "cülûs" kökünden türetilen bir mekân ismi olup, oturumun icra edildiği yeri ifade eder. Bir kelime ile beraber kullanılması durumunda ise (ilim meclisi, zikir meclisi, tartışma meclisi, sohbet meclisi vs.) oturumun türü, gayesi ve niteliği belirtilmiş olur. Meclislerde daire biçiminde oturulduğu için bu tür toplantılara "halka" da denilmiştir.⁴⁷⁶

İnsanların birtakım amaçlarla toplanıp bir arada bulunduğu meclislerde, ictimai bir faaliyet gerçekleştirildiği için, bu ortamlarda uyulması gereken birtakım adab-ı muâşeret kuralları vardır. Bu kuralların ortaya konulmasında Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetler ve Hz. Peygamber'in uygulamaları referans alınmıştır. İlmî yahut idâri, niteliği ne olursa olsun meclislerde bulunmanın âdâbını genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- A. Selam Vermek: Meclise gelen kimsenin, henüz ders veya oturum başlamamışsa selam vererek ve izin alarak girmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de bu hususa "*Ey iman edenler, kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip ev halkına*

⁴⁷⁰ Mehmet Aydın, "İslam'a göre İlim", D.E. İlahiyat Fakültesi Dergisi III, s. 2.

⁴⁷¹ İbn Sa'd, Tabakât, c. I, s. 220.

⁴⁷² el-Buhari, Menâkibu'l-Ensar, 46.

⁴⁷³ İbn Mâce, Sünnet, 20.

⁴⁷⁴ Komisyon, *Hadislerle İslam*, c. I, s. 382.

⁴⁷⁵ Metin Yiğit, "İslam Hukuk Tarihinde Örnek Bir Teşebbüs: İmam Ebû Hanife'nin İlim Halkaları", İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 140.

⁴⁷⁶ Nebi Bozkurt, *DİA*, "Meclis" md., c. XXVIII, s. 241.

*selam vermedikçe girmeyiniz.*⁴⁷⁷ ayetiyle işaret edilmiştir. İbn Kesir'e göre bu ayet, bir meclise hem girerken hem de çıkarken izin alınması gerektiği hususunda emir ifade etmektedir.⁴⁷⁸ Hz. Peygamber ise "Bir kişi, müslüman bir kardeşiyle karşılaştığında ona; Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun, desin."⁴⁷⁹ ve "Biriniz bir meclise vardığı zaman selam versin, (meclisten) ayrılırken de selam versin. Birinci (selam) sonuncudan daha önemli değildir."⁴⁸⁰ Buyurarak bir kimseyle karşılaşıldığında veya bir meclise, toplantıya gidildiğinde selam verilip izin alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

- B. Gelene İlgili Göstermek ve Yer Açmak: Meclise gelen kimse selam verdiği zaman, oradakilerin de ona mukabelede bulunmaları, selamını en güzel şekilde karşıladıktan sonra yer gösterip oturmasına yardımcı olmaları icap eder. Hatta gerekirse kalkıp kendi yerine oturması için davet etmek de bir nezaket icabıdır.⁴⁸¹ Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: "*Ey iman edenler! Size 'meclislerde yer açın' denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size 'kalkın' denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*"⁴⁸² Ayetin nüzul sebeplerinden birisi olarak şu hadise rivayet edilir: Allah Resûlü bir cuma günü, suffe ehli ile sohbet ederlerken içinde Bedir ehlinin de bulunduğu bir grup çıkageldi. Daha önce gelenler Hz. Peygamber'in yanındaki boş yerleri doldurdıkları için onlar oturacak yer bulamayıp ayakta kalmışlar ve birilerinin kendilerine kalkıp yer vermesini beklemişlerdi. Ashabtan hiç birisi Allah Resulünden uzaklaşmak istemedikleri için kendiliğinden kalkıp onlara yer vermemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber bazı kimseleri kaldırıp onları yanına oturtmuştur. Bu olay üzerine kalkıp biraz ileri oturmak durumunda kalan sahabelerin yüzünde bir hoşnutsuzluk belirdi. Çünkü herkes Hz. Peygamber'e yakın olmak, onu yakından dinlemek istiyordu. Bu olay üzerine nazil olan mezkûr ayet⁴⁸³ ile Allah mümin kullarına meclislerde birbirlerine nezaketle davranmalarını ve yer göstermelerini tavsiye etmiştir. Ayetteki meclisler kelimesine, Hz. Peygamber'in meclisi ve savaş meclisi diyenler olduğu gibi, "sebebin hususi olması hükmün umumi olmasına mâni değildir." prensibine göre bütün ilim ve zikir meclislerini de kapsar, diyenler olmuştur.⁴⁸⁴ Konuyla alakalı bir hadiste Hz. Peygamber "Bir adam, diğer adamı oturduğu yerden kaldırıp oraya kendisi oturmasın, lakin yer verin, biraz geniş tutun desin."⁴⁸⁵ Buyurmuştur. Bu hadisle Hz. Peygamber'in birtakım kimseleri kaldırıp yerine Bedir ehlini oturtması hadisesinin o kişilere özel bir uygulama olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Sonuç olarak, sonradan gelen kimselere yer açılması,

⁴⁷⁷ en-Nûr, 24/27.

⁴⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. VI, s. 36.

⁴⁷⁹ et-Tirmizi, İstizan, 28.

⁴⁸⁰ Ebû Davud, Edeb, 150; et-Tirmizi, İstizan, 15; en-Nesâî, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, 128-129.

⁴⁸¹ Duman, *Adâbi Muâşeret*, s. 358.

⁴⁸² el-Mücâdele, 58/11.

⁴⁸³ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIX, s. 269-270; el-Kurtubî, *el-Câmîu li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XX, s. 316; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, c. IV, s. 324.

⁴⁸⁴ el-Cevzî, Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Dâru İbni Hazm, Beyrut, 2002, s. 1408; er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIX, s. 270; Ebu's Suud Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., c. VIII, s. 220.

⁴⁸⁵ Müslim, Selam, 28.

onların da hocayı veya amiri daha iyi dinlemelerine vesile olacak, bu şekilde aralarında sevgi, saygı, muhabbet ve ülfet oluşacaktır.

- C. Konuşma adabı: İnsanların birbirlerini sevip saymaları için konuşmalarında itidal gözetmeleri, tatlı dilli ve güler yüzlü olmaları önemli bir muâşeret kuralıdır. Allah Teâla “*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.*”⁴⁸⁶ Buyurarak, güzel konuşmayı tavsiye etmiştir.⁴⁸⁷ Meclislerde uyulması gereken en önemli kurallardan birisi de bir başkasını üzecek, kuşkuya düşürecek şekilde fısıltıyla ve onun anlamayacağı bir dille konuşmamaktır. Yanındaki kimselerin anlamayacağı kadar kısık bir sesle konuşmanın iyi bir şey olmadığını belirten ayette “*O kötü fısıltılar iman edenleri üzme için ancak şeytandan kaynaklanmaktadır. Oysa şeytan, Allah’ın izni olmadıkça, müminlere hiçbir zarar verebilecek değildir. Öyle ise müminler ancak Allah’a tevekkül etsinler.*”⁴⁸⁸ buyruluyor. Her ne kadar bu ve bundan önceki ayetler Medine’de müslümanlar için türlü entrikalar çeviren yahudiler ve münafıklar hakkında inmişse de⁴⁸⁹ hüküm genel olup herkesi kapsamaktadır. İki kişi arasında fısıldaşmanın bir hayır işlemek, iki kişinin arasını düzeltmek gibi birtakım istisnaları⁴⁹⁰ olsa da genel olarak gizli konuşmalar yasaklanmıştır. Çünkü üç kişi bulunan bir tolulukta iki kişinin aralarında fısıltı ile konuşmaları üçüncü kişide bir rahatsızlığa sebebiyet verir, kendisi hakkında konuşulduğunu zanneder ve bundan alınır. Nihayetinde de kalbinde o iki kişiye karşı nefret tohumları oluşabilir. Bu sebebe mebni olarak Hz. Peygamber de “Siz üç kişi bir arada olduğunuz zaman (bunlardan) ikisi üçüncü arkadaşlarından ayrı olarak gizli konuşsınlar. Çünkü ikisinin konuşması üçüncü arkadaşı şüphesiz üzer.”⁴⁹¹ Ayrıca bu yasağa başkasının anlamadığı bir dille konuşmanın da gireceği söylenmiştir.⁴⁹² Aynı çekinceler anlaşılmayan dil için de geçerlidir.⁴⁹³
- D. Sesi Yükseltmemek: İçerisinde pek çok muâşeret kuralını ihtiva eden Hucurat suresinde Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber’e yüksek sesle bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider.*”⁴⁹⁴ Bu ayet ile müminlere, Hz. Peygamber’e hitap ederken yumuşak, çok yavaş ve de O’na ta’zîm ile adaba uygun bir ölçü içerisinde konuşmaları emredilmektedir. Ayrıca bazı âlimler, ulema meclisinde de yüksek sesle konuşmayı mekruh sayarlar çünkü “Âlimler Peygamberlerin varisleridirler.” Onlara hürmeten onların meclislerinde de yavaş ve hafif bir sesle konuşulması, ilme ve ulemaya hürmetin bir simgesidir.⁴⁹⁵ Aslında bu kural, İslam’ın, insanın onur ve haysiyetine büyük değer vermesinden dolayı herkesi kapsar. Hiç kimsenin kimseye bağırma, karşıdakini küçük düşürme ve onu üzme

⁴⁸⁶ el-İsrâ, 17/53.

⁴⁸⁷ Duman, *Adâbı Muâşeret*, s. 365.

⁴⁸⁸ el-Mücadele, 58/10.

⁴⁸⁹ el-Âlûsî, Şihâbu’-d-Dîn Mahmûd, *Ruhu’l-Meâni fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb’il-Mesânî*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, ts., c. XXVIII, s. 25-26.

⁴⁹⁰ en-Nisâ, 4/114.

⁴⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’an’il-Azîm*, c. VIII, s. 45.

⁴⁹² el-Âlûsî, *Ruhu’l-Meâni*, c. XXVIII, s. 27.

⁴⁹³ Duman, *Adâbı Muâşeret*, s. 365.

⁴⁹⁴ el-Hucurat, 49/2.

⁴⁹⁵ Lütfî Doğan, *Hucurât Suresinin Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 35.

hakkı yoktur. Ayrıca sesin kısılmasıyla alakalı “Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt...” buyrulur genel olarak insanlarla konuşurken sesin alçaltılması istenmiştir. Bundan maksat karşıdaki kişiye değer verip tevâzu sahibi olmaktır. Ses alçak olduğunda karşıdaki kimse daha çok şey anlar ve daha rahat olur.⁴⁹⁶

- E. Giyim Adabı: Meclislere, orada bulunanları öğrendirecek elbiselerle gitmemek, en güzel suretle yaratılmış insanın onuruna uygun olan davranıştır. Kur’an-ı Kerim’de “*Elbiseni temiz tut.*”⁴⁹⁷ buyrulur temizliğin iki yönüne vurgu yapılmış, insandan hem içini her türlü -şirk, nifak ve günah gibi- kirlerden temizlemesi hem de elbisesini, bedenini ve kullandığı mekânı temizlemesi istenmiştir. Çünkü mümin temizdir, pâktır. Pis şey taşımak ona yakışmaz.⁴⁹⁸ Hz. Peygamberin de bütün hayatında temizliğin her türüsünde oldukça dikkatli olduğu görülmektedir.⁴⁹⁹ Mesela, cuma namazı için gusledilmesi,⁵⁰⁰ misvak kullanılması (diş temizliğine özen gösterilmesi), temiz ve güzel elbise giyilmesi, güzel koku sürünmek, soğan, sarımsak gibi başkalarını rahatsız edebilecek nesnelerin yenilmemesi gerektiğine dair teşvik ve tavsiyeler bilinen hususlardır.⁵⁰¹
- F. Son olarak ise toplanılan meclisin, her ne iş için toplanılmışsa, maksat hâsıl olduktan sonra diğerlerinin daha fazla vaktini almadan terk edilmesi gerekir. Çünkü belirli bir maksatla yapılan davetin süresi, davetin yapıldığı maksadın hâsıl olmasıyla sınırlıdır. Bu kalış süresini ise örf ve toplanılan mekânın sahibinin sıkıntı almayacağı bir tavır ve süre belirler.⁵⁰²
- G. Toplantıdan ayrılırken veyahut toplantıya katılamama gibi durumlarda izin istemek gerekir. Nur Suresi 62. ayette “*Müminler ancak Allah’a ve Resulüne iman edenlerdir. Ve onunla ortak bir iş için toplanmış iken kendisinden izin almadan çekip gitmeyenlerdir. Senden izin isteyenler, evet işte onlar Allah’a ve Resulüne hakkıyla iman edenlerdir. Bazı özel işlerinden dolayı senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve Allah’tan onların bağışlanmasını dile. Kuşkusuz Allah çok bağışlar çok esirger.*”⁵⁰³ buyrulmuştur. Ayette ifade edilen “ortak bir iş” tamlamasının lafza bağlı tercümesi “toplayan iş” demektir. Bundan gaye ise ister namaz gibi toplu bir ibadet olsun, ister ülkenin veyahut topluluğun önemli bir işini görüşmek üzere düzenlenmiş toplantılar olsun, yöneticinin veya diğerlerinin tek başlarına yapamayacakları, grubu ve kamuyu ilgilendiren işlerdir. Böyle toplantılarda bir başkan ve düzeni sağlamak açısından uyulması gereken birtakım kurallar bulunur. Toplantıyı düzenleyen ve başkanlık eden kişi Hz. Peygamber olunca toplantının önemi artmakta, gelmemenin ya da gelip de izinsiz ayrılmanın hükmü de ağırlaşmaktadır.⁵⁰⁴ Onun örnekliğinden yola çıkarak, önemli bir maksada binaen yapılan

⁴⁹⁶el-Kurtubî, *el-Câmîuli-Ahkâmi'l-Kur’an*, c. XIX, s. 362; Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît (tah. Komisyon)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993, c. VII, s. 184.

⁴⁹⁷el-Müddesir, 74/4.

⁴⁹⁸es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. VII, s. 103.

⁴⁹⁹Süleyman Akkuş, “Çevre Kirliliği, Temizlik ve İman”, EKEV Akademi Dergisi, yıl: 12, Sayı: 37, ss. 149-162, s. 156.

⁵⁰⁰el-Buhari, Cuma, 2; Müslim, Cuma, 1; et-Tirmizi, Cuma, 3; en-Nesâî, Cuma, 9; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât, 83.

⁵⁰¹İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’an'il-Azîm*, c. III, s. 406.

⁵⁰²el-Kurtubî, *el-Câmîu li Ahkâmi'l-Kur’an*, c. XVII, s. 206; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahriru't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tunisiyye, ts., c. XXII, s. 83.

⁵⁰³en-Nûr, 24/62.

⁵⁰⁴Komisyon, *Kur’an Yolu Tefsiri*, c. IV, s. 102-103.

toplantılara başkana bilgi vermeden ve geçerli mazeret olmaksızın katılmamak yahut toplantıdan izin almadan çıkmak gibi hataların meclis adabına uygun olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

7. SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'in yirmi dördüncü suresi olan Nur Suresi, konuları açısından incelendiğinde, birey, aile ve toplum hayatı açısından uyulması gereken kurallara temas edildiğini, İslam'ın öngördüğü sağlam bir aile ve toplum hayatının kurulmasında uyulacak ahlaki esaslara dikkat çekildiğini görürüz. Ayrıca Sure, edepleri ve faziletleri beyan etmek, hüküm ve kaideleri ortaya koymak suretiyle insanlara sosyal hayatın yolunu aydınlatmaktadır.

İnsan toplumun bir parçası olarak yaratılmıştır. Toplumun bir parçası olan insan, öteki ile ilişkisinin nasıl olacağı hususunu öncelikle aile içerisinde öğrenir. Bu sebeple aile içinde uyulması gereken kurallar üzerinde, Kur'an ve onun ilk tatbik edicisi Hz. Peygamber önemle durmuştur. Bu kurallar kişiyi şâibe, şüphe ve iletişim hatalarından koruyarak, güvende hissettir. Mutlu, huzurlu ve kendini güvende hisseden bireylerin oluşturduğu aile ve toplumlarda ise huzur ve mutluluk hâkimdir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'deki toplumsal mesajların doğru anlaşılması ve uygulanması oldukça büyük bir önemi hâizdir.

Nur Suresi'ni, aile ile ilgili mesajları açısından incelediğimizde, öncelikle ailenin oluşma vesilesi olan evliliğe teşvik ve yönlendirme olduğunu görürüz. Kur'an-ı Kerim'de insanî ilişkilerin sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi için öngörülen çok sayıda kural vardır ki Nur Suresi'nde de evliliğe teşviğin ardından oluşan bu yuvanın muhafazasına yönelik kurallar beyan edilir.

İslam'da insan yaratılış itibariyle şerefli kılınmış, kişilik hakları tüm yönleriyle koruma altına alınmıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak da mahremiyetin muhafazasına dair ilke ve kurallar da ortaya konulmuştur. Nur Suresi mahremiyet açısından önemli kuralları muhtevası içine almaktadır. Evlere giriş adabı ve mesken dokunulmazlığı ilkeleri ayetler ışığında kurallara bağlanarak özel hayatın gizliliği koruma altına alınmıştır.

Nasslarla açıklanan ve İslamî hükümlerin gerçekleştirmeye çalıştığı beş temel maslahattan birisi de neslin korunmasıdır. Bu maksada binaen ortaya konulan en önemli hükümler ise kişinin iffet ve namusunu koruması ve sadece ferdî olmayıp bütün toplumu ilgilendiren sosyal bir suç olan zinanın yasaklanmasıdır. Ahlakî mesajları açısından Nur Suresi'ni incelediğimizde ise zinanın ve ona götüren tüm yolların yasaklanmış olduğunu görürüz. Bu yasağın insanın özsaygınlığı ile de irtibatı vardır. Nitekim zina, fitne, fesad ve ahlakî yozlaşmanın sebebidir ki insanların toplumda huzur ve güven içerisinde yaşamaları önünde büyük bir engel oluşturur. Gözünü, kulağını, kalbini ve tüm azalarını gereği gibi kullanan, mükerrem ve mükemmel yaratılışına sadık kalan insan yeryüzünde ahlaka dayanan erdemli toplumu oluşturur.

Nur Suresi'nin bel kemiği diye ifade edebileceğimiz "İfk Hadisesi" olarak isimlendirilen Hz. Aişe'ye atılan iftiranın anlatıldığı ayetler, ahlakî açıdan çok yönlü mesajlar verir. Hiç şüphesiz bu mesajlardan en önemlilerinden birisi de zannın kötü olanının mü'mine yasaklanmış olmasıdır. Buna karşın "hüsn-i zan" mü'mince bir tavır olarak ifade edilir. Yine bu hadiseyle bağlantılı olarak, Hz. Ebû Bekir ile Mistah İbn Üsâse'nin arasında geçen olay iki mesaj verir: Birincisi kişi nefesine ağır gelse de Allah'ın emirlerine uymalıdır. İkincisi ise mal ve mülkün imtihan yönüne işaret eder. Nitekim varlığın esas sahibinin hatırda tutularak yapılan iyilikten karşılık beklenmeden ve kişiselleştirilmeden yapılması istenmiştir.

İnsanın toplum içinde, diğer insanlarla bir arada yaşaması neticesinde kimi zaman muhabbeti tesis edecek kimi zaman da onu iletişim hatalarından koruyacak kurallara ihtiyacı vardır. Toplumda muhabbeti tesis edecek vesilelerin en önemlisi hiç

şüphesiz selamlaşmadır. Hz. Peygamber gerek sözleriyle gerek uygulamalarıyla sadaka olarak nitelendirdiği selamın önemi üzerinde titizlikle durmuştur. İslam'da selam, birleşip kaynaşmanın, sevgi ve saygının elde edilmesinin, iletişimin doğru ve güvenle başlamasının ilk basamağı olarak görülmüştür. Yine toplumda muhabbetin ve kaynaşmanın temini açısından hem maddi hem manevi paylaşıma vesile olan ikramlaşmanın önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber selamlaşma ve ikramlaşma erdemlerini kurmakta olduğu yeni topluluğun temeli kılmıştır.

İnsan kişiliğinde sevdiğine benzeme, benimseme ve aynileşme istidadı vardır. Bu sebeple iyiliğin insanda içselleşmesi, bir karakter olarak kişiye yerleşmesi için iman ve istikamet sahibi insanlarla bir arada olması gerekir. Nur Suresi'nin iyileri iyilerle ve iyiliklerle, kötülere ise kötülere ve kötülöklere eşleştiren ayeti bu anlamda dikkat çekicidir.

Önerimiz toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin akıl almaz bir hız kazandığı bu dönemde, Kur'an'ın bütün surelerinin toplumsal mesajları boyutuyla irdelenmesi ve üzerinde çalışılmasıdır. Mü'minlerin, evrensel mesajlarıyla kıyamete kadar insanlığa ışık olan Kur'an'ın rehberliğine, her çağda muhtaç olduğu unutulmamalıdır.

Bu düşüncelerle biz, bu çalışmayla, İslam'ın temel hedefi olan, kişileri dünyada ve ahirette mutlu kılacak, insanın maddi ve manevi kişilik haklarını koruyacak toplumsal mesajları Nur Suresi özelinden derlemeye çalıştık. Nur Suresinden çıkardığımız mesajları Kur'an'ın bütünlüğü ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarıyla izah ederek günümüz Müslümanlarına uygulanabilir biçimiyle ifade etmeye özen gösterdik. Çalışmamızın İslam'ın Yüce Kitabı olan Kur'an'ın mesajlarının anlaşılması hususunda ufak bir gayret olarak görülmesini temenni ediyoruz.

KAYNAKLAR

- ABDULBÂKÎ, M. F., 2001. el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 871s.
- AKARSU, B., 1988. Felsefe Terimleri Sözlüğü, IV. Baskı, İnkılap Yayınları, İstanbul, 247s.
- AKKUŞ, S., 2008. "Çevre Kirliliği, Temizlik ve İman", EKEV Akademi Dergisi, c. XII (37), ss. 149-162.
- AKSEKİ, A.H., 1980. İslam Dini, D.İ.B Yayınları, Ankara, 432s.
- ALBAYRAK, M., 2000. "Gazali'nin Ahlak Felsefesi ve Filozofların Etkisi", İslami Araştırmalar Dergisi, c. XIII (3-4), ss. 354-363.
- el-ÂLÛSÎ, Ş. M., ts. Ruhu'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, XVc.
- ATAR, F. 2007. DİA, "Nikah" maddesi, c. XXXIII.
- ATEŞ, S., 1978. "Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXIII, ss. 221-286.
- ATEŞ, S., 1990. Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, XIIc.
- AYDIN, İ. H., 2008. "İbn Sinâ'da Erdemli Yaşam", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, (29), ss. 1-22.
- AYDIN, M., 1986. "İslam'a göre İlim", D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, (3), ss. 1-18.
- AYDIN, M., 2014. "İbn Sinâ'nın Mutluluk (es-Sa'âde) Anlayışı", İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı, ss. 539-561.
- AYDIN, N., 2015. "Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler", EKEV Akademi Dergisi, c. XIX (63), ss. 287-314.
- el-AYNÎ, M., 2001. U'mdetu'l-Kâri' Şerhu Sahîhi'l-Buhâri, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, XXc.
- BAHÇEKAPILI, N., 2008, "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik", Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, (1), ss. 29-38.
- BAKKAL, A., 2009. "İslam'da Evliliğin Anlamı", III. Kutlu Doğum Sempozyumu, Küreselleşen Dünyada Aile, ss. 182-197.
- el-BEYDÂVÎ, A. Ş., ts., Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Vc.
- BİLMEN, Ö. N., 2014. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, VIIIc.
- BOZKURT, N., 2003. DİA, "Meclis" maddesi, Ankara, c. XXVIII, s. 241.
- el-BUHÂRÎ, M. İ., 1987. el-Câmiu's-Sahîhu'l-Muhtasar (tah. Mustafa Dîb el-Bugâ), Dâru İbn Kesîr, Beyrut, VIc.
- CANAN, İ., 1995. "Hz. Peygamber'in Mesken Telâkkisi", Mesken ve Mesken Mimarimiz, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, ss. 17-36.
- CEBEL, M. H., 2010. el-Mu'cem'ul-İştikâki el-Muassal li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire, IVc.
- el-CEVHERÎ, İ. H., 2009. es-Sihah, Daru'l-Hadis, Kahire, Vc.
- el-CEVZÎ, C., 2002. Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr, Dâru İbni Hazm, Beyrut. IXc.
- CİHAN, S., 1986. "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (7), ss. 1-14.
- COŞKUN, A., 1998. İlim ve İslam'ın Işığında Aids, Evlilik ve Aile, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 150 s.
- ÇAĞRICI, M., 2001. DİA, "İzin" maddesi, cilt: XXIII, s. 509.

- ÇALIŞ, H., 2004. “İslam Hukukunda Servet/Mülkiyet Tahdidinin İmkânı Üzerine”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (17), ss. 127-144
- ÇALIŞKAN, İ., 1992. “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXXIII (100), ss. 61-100.
- ÇEKER, O., 1997. DİA, “Halvet” Maddesi, c. XV.
- ÇOLAK, M., 2010. “İslam Hukukunda Zina Suçunda Beyyine Külfeti”, EKEV Akademi Dergisi, c. XIV (45), ss. 223-236.
- DEMİR, Ş., 2002. Kur’an Bütünlüğü İçerisinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu, EKEV Akademi Dergisi, c. VI (10), ss. 145-152.
- DİLER, R., 2014. “Mahremiyet Eğitimi ve Önemi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. II (1), ss. 69-98.
- DODURGALI, A., 2000. İbn Sina Felsefesinde Eğitim, M.Ü. İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 224 s.
- DOĞAN, L. 2010. Hucurât Suresinin Meal ve Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 128s.
- DÖLEK, A., 2007. “Sû-i Zânla İlgili Hadis Üzerine Bir İnceleme”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII, c. VII (2), ss. 31-70.
- DÖNDÜREN, H., 2004. DİA, “Mesken” maddesi, cilt: XXIX, s. 316.
- DUMAN, M. Z., 2008, “Beyânü'l Hak”, Fecr Yayınları, Ankara, IIIc.
- DUMAN, M. Z., 2011. Kur’an-ı Kerim’de Adâbı Muâşeret Görgü Kuralları, İpek Yayınları, İstanbul, 400s
- EBÛ DÂVÛD, S., ts. Sünenu Ebî Dâvûd, Daru’l-Küttabi’l-Arabî, Beyrut, c. IV.
- EBÛ HAYYAN, M., 1993. Tefsîru’l-Bahri’l-Muhît (tah. Komisyon), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, IXc.
- EBU’S SUUD, E. H., ts., İrşâdü’l-Akli’s-Selim ilâ Mezâyey’l-Kur’ani’l-Kerîm, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, VIIIc.
- EFENDİOĞLU, M., 2009. DİA, “Selam” maddesi, c. XXXVI, s. 342-343.
- ENCUM, M. İ., 1995. “İslam’da Gelir ve Servet Dağılımı”, İslami Sosyal Bilimler Dergisi, c. III (3), ss. 83-98.
- ERKAL, M., 2013. DİA, “Zenginlik” maddesi, c. XLIV, s. 276.
- ERTURHAN, S., 2003. “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkhî Bir Bakış”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, (2), ss. 157-183.
- ESEN, H., 2013. DİA, “Zina” maddesi, c. XLIV, s. 440.
- el-FİRÛZÂBÂDÎ, M., 2005. el-Kâmûsu’l-Muhît (tah. Muhammed Naim el-A’rkesûsî), Müessesetü’r-Risale, Beyrut, Ic.
- el-GAZZÂLÎ, A., 2005. İhyâu Ulûmi’d-Dîn, Dâru İbn Hazm, Beyrut, Vc.
- GÜLER, İ., 2006. “Gazzali’nin İhyâ’da Ortaya Koyduğu İdeal Dindarlık Teorisinde Dünya’nın ve Servetin Yeri”, KURAV, ss. 69-80.
- GÜNDÜZ, İ., 1992. “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (7-10), ss. 243-274.
- el-HALEBÎ, S., 1996. Umdetü’l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi’l-Elfâz (tah. Muhammed Bâsil U’yûnu’s-Sûd, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, IVc.
- HALİL B. AHMED, F., 2003. Kitabu’l-Ayn (tah. Abdulhamîd Hindâvî), Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, VIIIc.
- IZUTSU, T., 2011. Kur’an’da Dini ve Ahlaki Kavramlar, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 384s.
- İBN ÂŞÛR, T., ts., et-Tahrîru ve’t-Tenvîr, Dâru’t-Tunisiyye, Tunus, XXXc.
- İBN HİŞAM, M., 2004. es-Sîretü’n-Nebeviyye (tah. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, c. II.

- İBN KESİR, E. F., 1999. Tefsîru'l-Kur'an'il-A'zîm (tah. Sami b. Muhammed es-Selâme), Dâru Taybe, Riyad, VIIIc.
- İBN MANZÛR, M., ts. Lisânü'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut, XVIIIc.
- İBN SA'D, Z., 1983. et-Tabakât'ül-Kübrâ el-Kısmü'l-Mütemmim (tah. Ziyad Muhammed Mensur), el-Câmiatü'l-İslamiyye, Medine, XIc.
- el-İSFAHÂNÎ, M., ts. el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an (tah. Muhammed Seyyid Geylânî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, Ic.
- el-İSFAHÂNÎ, R., 1980. ez-Zerî'a ilâ Mekârimi's-Şerî'a, Beyrut, 312s.
- el-İSFAHÂNÎ, R., ts., el-Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an (tah. Safvân Adnan Dâvûdî), Dâru'l-Kalem, Dımaşk.
- İZ, M., 1967. "Amel-i Sâlih: Selâm", İslam Düşüncesi, c. I (3), ss. 131-135.
- KARA, M., 2011. "Kur'an'da Zann Kavramı", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. X (19), ss. 193-220.
- KARA, M., 2018. Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları, Üniversite Yayınları, Samsun. 342s.
- KARAMAN, F., 1994. "İslamî Tebliğin Evrenselliği ve Veda Hutbesi Üzerine Bir Değerlendirme", Diyanet İlmi Dergi, c. XXX (3), ss. 93-97.
- KARTOPU, S.- DAĞCI, A. 2015. "Tarihsel Süreçte Eneset Yasakları ve Dini Emirler: Mahremiyetin Psiko-Antropolojik Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. III (12), ss. 141-160
- KASAPOĞLU, A., 2003. "Kur'an'ın İffet Anlayışı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c. III (3), ss. 47-67.
- KOMİSYON, 2009. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Vc.
- KOMİSYON, 2014. Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, VIIc.
- KÖSE, S., 2015. Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 407s.
- el-KURTUBÎ, E., ts., el-Câmîu li Ahkâmî'l-Kur'an ve'l-Mubeyyinü Limâ Tezammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân (tah. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin Et-Türkî), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, XXc.
- KUTLUER, İ., 2000. DİA, "İlim" maddesi, c. XXII.
- KUTUB, S., ts. Fızılâli'l-Kur'an (terc. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınları, İstanbul, XIIc.
- KÜÇÜK, O. N., 2009. Mevlana'ya Göre Manevi Gelişim, İnsan Yayınları, İstanbul. 821s.
- MÂLİK B. ENES, 1985. el-Muvatta' (tah. Muhammed Fuad Abdalbâkî), Dâru İhyâi't-Turâsil Arabi, Beyrut, Ic.
- el-MÂVERDÎ, H., 1985. Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, 1985. Dâru İkra', Beyrut, ss. 768.
- el-MEVDÛDÎ, E. A., 1996. Tefhimü'l-Kur'an, İnsan Yayınları, İstanbul, VIIc.
- en-NESEFÎ, M., ts. Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Mektebetü Nizâr Mustafa el Bâz, Mekke, IIIc.
- NEVEVÎ, 1997. Riyazu's-Salihin Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, Terc: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail Lütü Çakan, Yrd. Doç. Dr Raşit Küçük, Erkam Yayınları, İstanbul, VIIIc.
- ÖNDER, M., 2015. "Kur'an ve Sünnette İnsan Onuruna Eğitim Açısından Yaklaşım", Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (4), ss. 37-56.

- ÖZEK, A., 1995. “Kur’an’a Göre İslamî Mesken veya Bir Müslümanın Evi Nasıl Olmalıdır?”, Mesken ve Mesken Mimarimiz Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, ss. 11-15.
- PAK, Z., 2005. Allah-İnsan İletişimi, İlâhiyât, Ankara, ss. 253.
- PUSMAZ, D., 2011. “Kur’an’da İsrâ Kavramı”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (25), ss. 77-104.
- er-RÂZÎ, F. 1981. Tefsîru’l-Fahri’r-Râzi el-Müştehirûbi’t-Tefsîri’l-Kebîr ve Mefâtihu’l-Gayb, Dâru’l-Fikr, Beyrut, XXIIIc.
- es-SÂBÛNÎ, M. A., 1981. Ravâiu’l-Beyân Tefsîru Ayâti’l-Ahkâm Mine’l-Kur’an, Müessesetu Menâhili’l-İrfân, Beyrut, IIc.
- es-SÂBÛNÎ, M. A., ts. Safvetü’t-Tefâsîr, Dâru’s-Sâbûnî, Kahire, IIIc.
- eş-ŞAFÎÎ, M., 1996. Şerhu’l-Varakât fi İlmi Usuli’l-Fıkh, Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Riyad, ss. 142.
- ŞEYHZÂDE, M., 1999. Hâşiyetü Şeyhzâde A’lâ Tefsîri’l-Kâdı el-Beydâvî, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, c. V.
- et-TABERÎ, C., 1423/2002. Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân, Dâru İbn Hazm, Beyrut, c. X.
- et-TABERÎ, C., 2001. Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân (tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Dâru Hicr, Kahire, XIXc.
- TAN, Z., “Kur’an-ı Kerim’in Sofra Kültürümüze Kattığı Değer”, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XIII (2), ss. 231-232.
- TARHAN, N., 1998. “Sû-i zandan Paranoya’ya”, Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, c. I (7), ss. 37-39.
- et-TEHÂNEVÎ, M. H., ts. Keşşâfu Istilahâti’l-Funûn ve’l-Ulûm, Dâru’s-Sadr, Beyrut, IIIc.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 41. Maddenin 1. Fıkrası. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (11.04.2018).
- el-VÂHÎDÎ, E. H., 1993. Esbâbu’n-Nüzûl, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 390s.
- VANLIOĞLU, A., 1992. “Zina ve Zararları”, Diyanet İlmi Dergi, c. XXVI (4), ss. 37-52.
- VEHBI, M., 1969. Hülâsatü’l-Beyan Fî Tefsîri’l-Kur’an, Üçdal Neşriyat, İstanbul, IXc.
- YAŞAROĞLU, M. K., 2007. *DİA*, “en-Nûr Suresi” maddesi, c. XXXIII, ss. 247-248.
- YAZIR, M. H., ts. Hak Dini Kur’an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul, VIIc.
- YILMAZ, M. K., 2011. “Kur’an’ın Zinaya Bakışı ve Törenin Öngördüğü Namus Cinayetleri”, Din ve Gelenek: Tartışmalı İlmi Toplantı 22-24 Ekim 2010, ss. 313-324.
- YİĞİT, M., 2011. “İslam Hukuk Tarihinde Örnek Bir Teşebbüs: İmam Ebû Hanife’nin İlim Halkaları”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XVI (2), ss. 139-156.
- ez-ZEMAŞERÎ, Ö., 2009. el-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil ve U’yuni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vil, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, IVc.
- ZUHÂYLÎ, V., 2005. Tefsiru’l-Münir, Risale Yayınları, İstanbul, XVc.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Emine ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi : Kahramanmaraş-1986

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kayseri Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Arapça

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : emine.celik@diyanet.gov.tr
Tel. : 05057181874
Tarih : 11.07.2019